

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Asiye Gün GÜNEŞ

ÇOK PARTİLİ SİYASAL HAYATA GEÇİŞTEN 12 EYLÜL ASKERİ MÜDAHALESİNE
TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NIN HABER DERGİLERİNDE TEMSİLİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2013

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Asiye Gün GÜNEŞ

ÇOK PARTİLİ SİYASAL HAYATA GEÇİŞTEN 12 EYLÜL ASKERİ MÜDAHALESİNE
TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NIN HABER DERGİLERİNDE TEMSİLİ

Danışman
Prof. Dr. Behire Esra ÇAYHAN

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2013

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Asiye Gün GÜNEŞ'in bu çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : *Görke Jimibeşoğlu*
Üye (Danışmanı) : *B. Tuna Çayhan*
Üye : *Ramazan İzci*

Tez Konusu: "Gök Partili Siyasal Hayatın Kadirler 12 Eylül
Askeri Müdahalesine Türk İktisat Politikasının Haber
Beyirlerinde Temsili"

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : *07/01/2013*

Mezuniyet Tarihi : *17/01/2013*

Doç.Dr.Zekeriya KARADAVUT
Müdür

.....

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM DERGİ, DERGİCİLİK, HABER DERGİCİLİĞİ

1.1 Dergiler	5
1.2 Dergicilik	6
1.3 Haftalık Haber Dergiciliği	9
1.3.1 Time	12
1.3.2 Newsweek	15
1.3.3 Der Spiegel	15
1.3.4 L'Express	15

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE' DE HABER DERGİCİLİĞİ

2.1 Basın Yasaları ve Sansür	17
2.2 Haber Dergileri	20
2.2.1 Akis	20
2.2.2 Kim	26
2.2.3 Yarın	29
2.2.4 Durum	31
2.2.5 Geçit	33
2.2.6 Yankı	34
2.2.7 Devir	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK DIŞ POLİTİKASI ve HABER DERGİCİLİĞİ

3.1 Dış Yardım Meselesi	42
3.2 Kıbrıs Sorunu	49
3.3 Haşhaş Sorunu	67
3.4 Genel Görüş	72
SONUÇ	80
KAYNAKÇA.....	83
Ö Z G E Ç M İ Ş	90

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3. 1 Türkiye'ye Yapılan Amerikan Ekonomik Yardımları.....	46
Tablo 3. 2 Türkiye'ye Yapılan Amerikan Askeri Yardımları.....	46

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AP	Adalet Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
CENTO	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CIA	Merkezi İstihbarat Teşkilatı
COMECON	Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi
DP	Demokrat Parti
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
KOMİNFÖRM	Komünist Enformasyon Bürosu
KİA	Kitle İletişim Araçları
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MP	Millet Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Paktı
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
YTP	Yeni Türkiye Partisi

ÖZET

II. Dünya Savaşı'ndan sonra küresel siyaseti biçimlendiren en temel olgu Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki politik rekabettir. Söz konusu bu rekabetin 1950-1980 yılları arasında Türkiye'deki haber dergiciliğine iç ve dış politika bağlamında yansımaları, bu çalışmanın konusunu ve kapsamını oluşturmaktadır.

Araştırma nesnesine yaklaşılrken izlenilen yöntem, anılan dönemde çıkan haber dergilerini (Akis, Kim, Yarın, Durum, Geçit, Yankı, Devir) dış politika gözlüğüyle taramaktır. Sonuç olarak; Türkiye'de haber dergiciliği küresel siyasetten, daha özelde ABD'nin izlemiş olduğu dış siyaset vizyonundan etkilenmiştir. Bunun yanında; söz konusu dergilerin siyasi düşünce yelpazesinin çeşitli konumlarında bulunduğu, hükümet kararlarına etki edebildiği ve gündem oluşturma yeteneklerinin olduğu çalışmanın diğer önemli tespitlerindendir.

Anahtar Terimler: Türk dış politikası, siyasal partiler, haber dergileri.

ABSTRACT

After the World War II, the political competition between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics is the main event that shapes the global politics. The reflections of the competition in question within the context of domestic and foreign politics/policies on Turkish news magazines between the years 1950-1980 is the main theme and comprehension of this work.

The method used in approaching the subject-matter is to review the news magazines (Akis, Kim, Yarı, Durum, Geçit, Yankı, Devir) published the said period with the glasses of foreign policy. In conclusion, news magazines in Turkey are influenced by global politics, particularly by the US foreign policy vision. In addition, these are other important observations of the work that the aforementioned magazines have various positions in the scale of political ideas, they are able to affect governmental decisions, and capable of setting the agenda.

Key Words: *Turkish Foreign Policy, Political Parties, News Magazines.*

ÖNSÖZ

“Çok Partili Siyasi Hayata Geçişten 1980 Askeri Müdahalesine Kadar Türkiye’de Haber Dergileri ve Türk Dış Politikası” başlıklı bu çalışma, Türkiye’de haber dergilerinin yoğunluklu olarak çıktıkları dönemde iç ve dış politikanın, o süreçte yayınlanan tüm haber dergilerindeki yansımalarını sunmayı amaçlamıştır.

Tez çalışması dönemindeki yardımlarından ötürü danışmanım Prof. Dr. Behire Esra ÇAYHAN’a, Ege Üniversitesi’nden (eski danışmanım) Yrd. Doç. Dr. Elif YENEROĞLU KUTBAY’a teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte bana sağladıkları kolaylıklardan dolayı dergilerin tamamına ulaştığım İzmir Milli Kütüphanesi çalışanlarına, manevi desteklerini hep hissettiğim babam M. Faruk GÜNEŞ’e, annem Cemile GÜNEŞ’e ve ağabeyim Emre GÜNEŞ’e, çalışma arkadaşlarımdan İsmail Cem KARADUT’un babası Ali KARADUT’a arkadaşlarım Fulya AKGÜL ve Serkan GÜLAL’a teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

“Çok Partili Siyasi Hayata Geçişten 1980 Askeri Müdahalesine Kadar Türkiye’de Haber Dergileri ve Türk Dış Politikası” başlıklı bu çalışmada, Türkiye’de dergiciliğin gelişimi, haber dergilerinin ortaya çıkışı, ülkenin dış politika davranışları ve bunların haber dergilerindeki yansımaları incelenmiştir.

Tezin konusunun belirlenmesinde, daha önce belirli bir dönem aralığında çıkan tüm haber dergilerinin ve dış politikanın incelendiği bir çalışmanın yapılmamış olması etkili olmuştur. Etkili olan ikinci unsur, dış politika alanında bir karar alınırken, Amerika (ABD) veya Sovyetler Birliği ile ekonomik veya siyasi ilişkiler kurulurken, bu dergiler aracılığıyla diğer tarafa mesaj gönderme, eksen kayması yaşandığı algısı yaratma yöntemlerinin kullanılabildiğinin gösterilmek istenmesidir. Son olarak da dış politika konusu çalışılırken başvurulmak zorunda kalınan ve tarafsızlık iddiaları olan haber dergilerinin aslında aynı görüşe sahip, bazılarının siyasi hayatta aktif rol aldığı kimselerce çıkarıldıkları ve zamanla siyasi muhalefet aracı ya da hükümet destekçisi konuma geldikleri dolayısıyla da verdikleri haberlerin doğruluğunun sorgulanabilir olduğunun vurgulanmak istenmesidir.

Çalışmanın, haber dergiciliğinin Türkiye’deki ilk örneği olan Akis’in kuruluş yılı (1954) yerine “çok partili siyasi hayata geçiş” ile başlamasının nedeni, ülkenin siyasi ve sosyal hayatındaki değişiklikler incelenmeden, dış politika konularının ve bunların incelendiği haber dergilerinin anlaşılamayacak olmasıdır. Bu durumun bir diğer nedeni de basının içinde bulunduğu durumun görece iyileşmesidir. Tek parti döneminde Matbuat Kanunu’nda yapılan değişiklikle (24 Nisan 1940) resmi hükümet görüşü harici haberlerin yayınlanması yasaklanmış, buna uymayan veya tarihi yanlış aksettirip milli duyguları incittiği, Ermenilik, Kürtlük, Rumluk, din propagandası yaptığı düşünülen gazete ve dergiler kapatılmış veya toplatılmıştır. Kapatma yetkisi 1946 yılında kaldırılmış olsa da altı ay sonra yeniden eski düzene dönmüş ve bu durum Demokrat Parti’nin 21 Temmuz 1950’de yaptığı değişikliğe kadar sürmüştür ve Demokrat Parti ile gelen “refah” dönemiyle birlikte yeni gazete ve dergiler türemiş, mevcut olanlar daha rahat yayın yapmaya başlamıştır. DP’nin yaratmak istediği zengin, her şeyden haberdar olmak isteyen meşgul insan profilinin ihtiyaç duyacağı haber dergileri de bu dönemde çıkmış ve bunlarla birlikte Amerikan yaşam tarzı da ülkeye girmeye başlamıştır. Haber dergilerinin ortaya çıkması ve sayıca artması, müttefik olmak istenilen Batı’nın değerlerinin ülkeye yerleşmesi İsmet İnönü tarafından da mutlulukla karşılanmıştır. Çalışmanın 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile sınırlandırılmasının nedenlerinden biri

incelenen Akis, Kim, Yarın, Durum, Geçit, Yankı ve Devir dergilerinden Yankı dışında tamamının kapanmış olması ve kıyas yapılamayacak hale gelmesidir. Bir diğeri de incelenen dış politika konularının ortak bir son tarihlerinin olmaması ve sorunların 70'lerin sonuna kadar sürmesi, dolayısıyla kesin bir sınırlama yapılamayacak olmasıdır. Bu nedenlerden ötürü, inceleme çok partili hayata geçiş ile Türk siyasal hayatını derinden etkileyen ve bir dönüm noktası sayılan 12 Eylül askeri müdahalesi aralığında yapılmıştır.

Haber dergilerinin seçilme nedeni fikir dergilerinden farklı kurgulanmış, her konuya eğilebilen, haftanın özetini sunan, yazarlarını akademisyenlerin, milletvekillerinin ve dönemin duayen gazetecilerinin oluşturduğu süreli yayınlar olmaları ve yine bu nedenlerden dolayı ülkenin siyasi yapısını birebir yansıtabilecek nitelikte olmalarıdır. Kendi gündemlerini belirleme özellikleriyle birlikte, ülkenin gündemini de belirleyebilen, dış politika konusunu iç politika malzemesi haline getirip hükümete destek veya muhalefet konumuna gelebilen bu dergilerin, dönemin de etkisiyle dış politikayı yalnızca karar vericilerin ilgi alanından çıkarıp, halka indirgemesi de tercihte etkili olmuştur.

Belirlenen zaman aralığındaki dış politika konuları çok geniş olduğu için konu kısıtı yapılmak zorunda kalınmış, konular daraltılırken ülkenin Amerika ve Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini belirleyen, aynı zamanda haber dergilerinde çeşitli görüş ayrılıklarına neden olan konular seçilmiştir.

Dış yardım meselesi, Kıbrıs ve haşhaş sorunu konuları çerçevesinde Akis, Kim, Yarın, Durum, Geçit, Yankı ve Devir dergilerinde Türk dış politikasının nasıl yansıtıldığının incelendiği çalışmanın ilk bölümünde dergi, dergicilik, haber dergiciliği tanımları ve neden bunlara ihtiyaç duyulduğu üzerinde durulmuş, ardından haber dergiciliğinin ilk örneği olan Time dergisi incelenmiş ve önemi vurgulanmıştır.

İkinci bölümde, başlık Türkiye’de Haber Dergileri olmasına rağmen, dergiler incelenmeden önce, basın yasaları ve sansür konuları işlenmiştir. Bunun en önemli nedeni, Türkiye’de bu tip dergilerin geç dönemde çıkmasında ve süreklilik arz edememelerinde, iddia ettikleri gibi bağımsız ve tarafsız olamamalarında basın yasaları ve sansürün etkili olmuş olmasıdır. Daha sonra söz konusu dönem aralığında çıkmış olan haber dergilerinin kuruluşları, amaçları, hedef kitleleri, üslupları, bölümleri ve kadroları tanıtılmıştır. Bu bölümde incelenen haber dergilerinden Devir dergisinin yalnızca ikinci dönemi ele alınmış, 28 Ağustos 1954 tarihinde yayınlanmaya başlayan sayıları, dergilerin ulaşıldığı İzmir Milli Kütüphane’inde bulunmadığı için incelemeye dahil edilmemiştir. Ayrıca dergilerin incelendiği bu bölümde ve sonrasında dergiler, merkez sol ve merkez sağ olarak

sınıflandırılmaya çalışılmış ancak dergilerin nitelikleri ve yön değiştirmeleri bu sınıflandırmaya izin vermemiştir.

Üçüncü bölümde ise belirlenen olayların – dış yardım meselesi, Kıbrıs ve haşhaş sorunları – iç yüzü verilmiş ve haber dergilerinin dış politika konularına nasıl yaklaştığı, bu konuların nasıl işlendiği, konu değişmese bile iktidar partisinin değişmesine bağlı olarak nasıl söylem değiştirdikleri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM DERGİ, DERGİCİLİK, HABER DERGİCİLİĞİ

Kitle iletişim araçları (KİA), demokratik sistemin güçleri olan yasama, yürütme ve yargının yanında, ulusal ve uluslararası alanda etkileri hissedilen ve genel kabul gören dördüncü kuvvet olup, yasama-yürütme-yargı üçlüsünü denetleme fikrinden doğmuştur. Çünkü KİA, haber ve bilgi sağlama, toplumsallaştırma, güdüleme, tartışma ortamı hazırlama, eğitim, kültürün gelişmesine, eğlendirme ve bütünleştirme işlevleriyle kamuoyu oluşumuna katkı sağlamaktadır.¹ KİA'nın işlevi ile ilgili bir diğer görüş de, siyasal bilgi, tutum ve davranışları etkilediği yönündedir. 1950'li yıllarda Paul Lazarfeld ve arkadaşlarının görüşleri çerçevesinde gelişen bu görüşe göre, kitle iletişim araçları toplumun siyasal bilgilenmesine katkı sağlamakta, ancak siyasal tutum ve davranış değişikliği de kararsız (yüzen) oyları etkileyebilmektedir.² KİA, mevcut bilgiyi toplama ve yeni bilgi aktarmanın ötesinde, hangi konuların siyasi gündemin bir parçası olacağını belirlemeye çalışmakta ve gündemleri etkileyerek siyasi süreçte siyasi oyuncular haline gelerek, sadece gündemin içeriğini etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda siyasi sürecin tabiatını ve eylemlerini de etkilemiş olmaktadır.³

KİA, işlevlerini yerine getirirken, yaratmak istedikleri algıyı reklam, kapak ve sayfa düzeni veya yayın içeriğini kullanarak oluşturmaktadır. Toplumda bütünleşme, ayrışma ya da tüketim hedeflenirken, sunulan haberlerin sırası veya aralarda verilecek olan reklamlar çok dikkat çekmeyecek şekilde yerleştirilmektedir. Aynı şekilde gazete ve dergiler de amaçlarına, haberleri veriş sıralarına veya sayfa düzenlerine göre ulaşmaktadır. Bir başka deyişle,

“Gazete ve dergilerde değişik sayfalara serpiştirilen küçük haberler, yorumlar, fotoğraflar arasında okuyucu açısından bir tesadüflük varmış gibi görünse bile, düzenleyiciler açısından durum hiç de böyle değildir. Hatta bugün verilen bir haber, ilk bakışta ilgisizmiş gibi görünse bile, dün verilen başka bir haberin tamamlayıcısı olabileceği gibi, yarın verilecek bir yorumun hazırlayıcısı da olabilmektedir.”⁴

KİA'nın alt dalları olan medya ve basın sık sık karıştırılmakta yazılı basın veya görsel medya gibi yanlış kavramlar kullanılmaktadır. Oysa medya görsel ve işitsel araçları; basın ise gazete, dergi gibi süreli yayınları kapsamaktadır. Basın ve medya arasındaki farklardan biri

¹ Raşit Kaya, *Kitle İletişim Sistemleri*, Ankara: Teori Yayınları, 1985, ss. 15-16.

² İktisadi Araştırmalar Vakfı, *Kitle İletişim Araçları ve Kamuoyu*, İstanbul, 1994, s. 26.

³ M.R. Hawthorne, *The Media, Economic Development and Agenda Setting*, London: Praeger Press, 1993, ss. 83-84'ten Banu Terkan, Basın ve Siyaset İlişkisinin Günde Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, Sayı: 17, s. 562.

⁴ Nabi Avcı, *Kitle Kültürü Enformatik Cehalet*, Ankara: Rehber Yayıncılık, 1990, ss. 98-99.

basının, medyaya oranla tüketicilere seçme ve okumama tercihi sunmasıdır. Gaillard'a göre bunun nedeni günlük veya haftalık basının, mesajını okurlarına kendi seçtiği yer ve ritimde iletmesi ve radyo-televizyon gibi, kendi seçimlerini okura dayatmamasıdır. Basın, televizyon veya radyonun daha önce yayınladığı haberi alıp açıklamakta, her çeşit belge, resmi yazı ve düzenleme, demeçlerini tam metinler, tablo, harita, özel makale ve fotoğraflarla beslemektedir.⁵ Bir diğer fark da radyo ve televizyonun basılma sürecini beklemeden anında fakat o an tüketilen bir haber verirken, gazete ve derginin uzun sürede çıkmasına rağmen uzun vadeli kullanım ve kaynak olma olanağı sunmasıdır.

Basının iki ögesi, gazete ve dergi arasında da işlevsel, biçimsel ve içeriksel farklılıklar bulunmaktadır. En temel ayrım: gazetelerin, gündemdeki siyaset, ekonomi, spor, kültür ve magazin olaylarını, yorumlu veya yorumsuz olarak işlemesi ve her gün basılması, dergilerin ise, gündemde olsun olmasın kendi seçtiği haberlere ayrıntılı bir şekilde yer vermesi, güncelliğini yitirmeyen konular işlemesi ve belirli aralıklarla çıkarılmasıdır. Ayrıca dergilerin iç sayfalardan daha kalın bir kâğıda basılmış ön ve arka kapağa sahip olmaları, gazetelerin yalın, kısa ve rutin bir dil kullanırken dergi metinlerinin akıcı ve sürükleyici bir dille yazılmaları da gazete ve dergiler arasındaki diğer farklılıklardır.⁶

1.1 Dergiler

Osmanlıca *mecmua*, *mevkute*, Fransızca *revue*, İngilizce *review* ve *magazine* sözcükleriyle eş anlamlı olarak kullanılan *dergi* kavramının üzerinde uzlaşa sağlanmış ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Bu nedenle bilinen çeşitli dergi tanımlarına değinmek daha yararlı olacaktır.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'ne göre; belirli aralıklarla çıkan, belli konularda ve çeşitli yazarlar tarafından yazılmış yazılardan meydana gelen sürekli yayınlara dergi denmektedir.⁷ Kocabaşoğlu'na göre dergi, kitaba yakın olan ve yılda en çok üç dört kez yayınlanan “revue”, “review”lardan, gazeteye yakın olan ve haftada ya da on beş günde bir yayınlanan “magazin”e kadar tüm süreli yayınları kapsayan yayınlardır.⁸ Ana Britannica Ansiklopedisi dergiyi, “düzenli aralıklarla yayımlanan, belirli bir ya da birkaç ilgi alanına

⁵ Philippe Gaillard, *Gazetecilik*, İstanbul: İletişim Yayınları 1991, s. 17.

⁶ Aslı Yapar Gönenç, “Dergicilik ve Gazetecilik Arasındaki Ayrım”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 22, 2005, s. 25.

⁷ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977, Cilt: 2, s. 246.

⁸ Uygur Kocabaşoğlu, *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler*, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1984, s. 3.

ilişkin haber, makale, deneme, inceleme, araştırma ve eleştiri gibi yazıları, çeşitli edebi ürünleri ya da belirli konulara yönelmiş derlemeleri içeren ve genellikle resimli olan basılı yayın”⁹ olarak, Fransız Basın Terimleri Sözlüğü ise “geçen belirli bir sürenin bilançosunu yapan, özgün yapıtlar ortaya koymaya çalışan ya da uzmanların görüşüne yer veren çoğunlukla aylık ya da üç aylık süreli yayın”¹⁰ olarak tanımlamaktadır.

Tüm bu tanımlardan hareketle dergi, belirli aralıklarla yayınlanan, içinde farklı yazar ve konulara ait haber, makale, inceleme, eleştiri gibi yazıların bulunduğu süreli yayındır.

Dergi tanımlarından da anlaşılacağı gibi dergiler, haftalık, on günlük, on beş günlük, aylık, iki aylık, üç aylık, altı aylık ve yıllık olarak çıkabilmektedir. Çıktıkları zaman aralıklarına göre aylık veya haftalık olarak nitelendirilen dergiler, konularına göre de haber, fikir, tarih, kültür-sanat, moda, spor... vb. şeklinde ayrılmaktadır. Ayrıca dergilerin ebadı, cep kitapları büyüklüğünden başlayarak, günlük gazete ebadına kadar değişebilmekte ve sekiz sayfadan yüzlerce sayfaya kadar çıkabilmektedir.¹¹

1.2 Dergicilik

İlk derginin nerede yayınlandığı konusunda kaynaklar çeşitlilik göstermektedir. Ana Britannica ansiklopedisi dergiciliğin Almanya’da, bir ilahiyatçı ve şairin 1663’te çıkardığı *Erbauliche Monats-Unterredungen*’le (Örnek Aylık Düşünceler) başladığını¹², Hasan Keseroğlu ise ilk derginin 1665 yılında Fransa’da çıkan ve Kardinal Richelieu tarafından da desteklenen *Journal des Savants*¹³ olduğunu söylemektedir. Önceleri daha çok okuyucuları aydınlatmaya yönelik olan bu dergilere, sansürün çok ağır olmadığı ülkelerde, edebi ve siyasal çekişmelerin yansıtıldığı dergiler eklenerek daha geniş kitlelere ulaşılması sağlanmıştır.

18. yüzyılda sanayi devriminin gerçekleşmesiyle birlikte, yeni bir üretim biçiminin yanı sıra, yeni bir kent uygarlığı ve yaşam biçimi de ortaya çıkmıştır. Yeni koşullarda, “zorunlu ve ücretsiz ilköğretim politikaları okuryazarlığı geliştirmiş”¹⁴, gereksinimleri artırmış, tüm

⁹ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul, 1987, s. 162.

¹⁰ Lexique Des Termes De Presse, CFPI, Paris, 1990, s. 111’den Aslı Yapar Gönenç, “Türk Dergiciliğinin Sorunları”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 10, 2000, s. 68.

¹¹ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, s. 246.

¹² Ana Britannica, Cilt:22, s. 328.

¹³ Aslı Yapar Gönenç, *Türkiye ve Fransa’da Dergicilik Olgusu ve Kadın Dergilerinin Karşılaştırılması*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2000, s. 12.

¹⁴ Korkmaz Alemdar, *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999, s. 13.

bunlar da dergicilikte canlı bir gelişme ile sonuçlanmıştır. 19. yüzyılda kâğıt üretimi ve baskı tekniklerinin gelişmesiyle maliyeti azalmış, varlıklı çevrelerin oluşturduğu dar kesimi aşarak daha geniş bir kitleye yönelik bir yayın siyaseti benimsenmiştir. 1830’lardan sonra dergilerin içeriği de zenginleşerek kadınlara yönelik haber ve bilgilerden çağdaş konularda eleştirel yazılara, bilimsel sorunlardan daha geniş kitlelere seslenen basit konulara uzanan bir çeşitlilik kazanmıştır.¹⁵ Bu çeşitlilik zincirleme olayları beraberinde getirmiştir. Hedef kitlesi genişleyen ve her türden insana yönelik çeşitliliğe sahip olan dergilere ilgi artmış, bu durum tirajlarına olumlu yansımış ve reklamcılarının ilgisi dergilere kaymıştır. Dergilerin en önemli gelir kaynağı olan reklamlar maliyeti azaltmış, dergi fiyatlarının düşmesini ve daha çok okunmasını sağlamıştır.

Ülkemize ancak 19. yüzyılda gelen dergiciliğin ilk Türkçe örneği, 1849’da çıkmaya başlayan ve 28 sayı yayınlanan *Vekayi-i Tıbbiye*’dir. Tıbbi konuları içeren bir meslek dergisi olarak, padişah’tan alınan özel izinle kurulan, her sayısı 2-4 sayfa olarak çıkan, Fransızca bir nüshası, 600 kadar abonesi olan dergi yaklaşık üç yıl süreyle yayınlanmıştır.¹⁶ Derginin bir tıp dergisi olmanın ötesinde “aslında klasik liberalizmi ve pozitivist yöntemi yayma çabası içinde olduğu”¹⁷ da söylenmektedir. Ayrıca bu dönemde “Fransız ansiklopedistlerinin işlevini üstlenen *Mecmua-i Fünûn* (ki bazılarınca ilk dergi olma niteliğini taşımaktadır), *Rehber-i Fünûn*, *Servet-i Fünûn* ve *Hazine-i Fünûn*” adlı dergiler, 1860’lı yıllarda Agâh Efendi’nin *Tercüman-ı Ahval*’i, Şinasi’nin *Tasvir-i Efkâr*’ı, Ali Suavi ve Filip Efendi’nin *Muhbir*¹⁸’i gibi dergiler basında yer almaya başlamış ve geniş bir okuyucu kitlesi oluşturmuştur.

II. Meşrutiyet ile birlikte dergilerin sayısında önemli bir artış olmuş, bilim, sanat, iktisat, müzik ve belirli bir örgütlenme ya da siyasal akımlarla bağlantılı ilk siyasi dergiler yayımlanmıştır. Pozitivist düşüncenin sözcüsü ve liberal bir iktisat dergisi olan *Ulûm-i İktisadiye*, tamamen Batıcılığı savunan, gericilikten (geleneğe bağlanma) kopuşu simgeleyen *İçtihat*, Türkçülüğün savunucusu *Sırat-ı Müstakim*, ümmetçi *Sebilürreşad* ve Türkçülüğü yadsımasa da Osmanlıcılığı savunan *Mecmua-i Ebüzziya* fikir dergilerine örnek olarak verilebilmektedir.

¹⁵ Ana Britannica, Cilt:22, s. 328.

¹⁶ Bülent Varlık, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, Cilt:1, s. 112.

¹⁷ Tolga Tellan ve Nazife Güngör, “Fikir Akımları Eşliğinde Dergiciliğin Serüveni”, *Türkiye’de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarın*, Korkmaz Alemdar (Der.), Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2009, s. 64.

¹⁸ Zafer Toprak, “Fikir Dergiciliğimizin Yüz Yılı”, *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler*, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1984, s. 14.

1908 ve ertesinde fikir dergiciliği iyice kendisini göstermeye başlamış ve Türkçülüğü savunan ve İttihat ve Terakki'nin de desteğini alan *Türk Yurdu*, sosyalist düşüncenin sözcülüğünü yapan *İştirak*, evrimci maddeciliği savunan *Felsefe*, dilde sadeleşmeyi ve Türkçülüğü savunan *Genç Kalemler* gibi farklı görüşte dergiler ortaya çıkmıştır. Dergilerin savundukları fikirler uluslararası arenada yaşananlarla paralellik göstermiştir. I. Dünya Savaşı'nın yarattığı buhranla birlikte tüm bu fikir dergileri iktisadi kalkınma üzerine eğilmiş, birey yerine “cemiyet” üzerinde durulmuştur.¹⁹

Cumhuriyet döneminde Kemalist çizgide hareket eden *Hayat*, modernizmi savunan *Resimli Ay*, Türkçü olan *Atsız Mecmua* ve *Çığır* (ilk dönemi), tarihsel materyalizme vurgu yapan *Aydınlık* ve “Kemalist inkılâbın ideolojisini” oluşturmayı amaçlayan²⁰ *Kadro*, liberal demokrasiden yana olan *Fikir Hareketleri* gibi dergilerin düşün ve siyaset hayatında ciddi etkileri olmuştur. Ancak bu ve bundan sonraki dönemlerde çıkan dergilerin çoğu uzun ömürlü olamamıştır, uzun ömürlü olanlarsa genellikle “meslek kuruluşları, üniversiteler, ticaret ve sanayi odalarının organları”²¹, yani doğrudan bir kurum tarafından finansal destek alan ya da o kurumlar tarafından çıkarılan dergiler olmuştur.

Yapar'a göre Türkiye'de dergiciliğin geri kalmasının üç nedeni vardır: kimlik, dağıtım ve bilgi sorunu.²² Gazetelerin ekleri olarak ya da gazete ortaklığıyla çıkmayan dergilerin en büyük gelirleri reklamlar ve abone gelirleridir. Fakat ülkemizde bu sistem özellikle incelenen dönemde çok iyi geliştirilememiştir. Abone uygulamaları olmasına rağmen dağıtımda aksaklıkların yaşanması ve taşraya ulaşımın tam olarak sağlanamaması birçok derginin ömrünü kısaltmıştır. Sözeri'ye göre aksaklıkların nedenleri, dağıtım organizasyonu kurmanın bağımsız yayınların karşılayabileceğinin çok üstünde bir maliyet gerektirmesi, posta sisteminin yetersiz olması, kurye sisteminin maliyetli olması, posta kutularının standart olmamasıdır.²³

Akis dergisine göre tüm bu sorunlara ilaveten dergilerin kısa ömürlü olmasının nedeni “kapkaççı gazeteciler veya ticari beslemeler”²⁴ diye nitelendirilen bir grubun varlığıdır. Bunların asıl amacı dergi çıkarmak değil bu şekilde resmi ilan ve reklamlar üzerinden para

¹⁹ Toprak, ss. 23-30.

²⁰ Toprak, s. 38.

²¹ Uygur Kocabaşoğlu, “1919-1938 Dönemi Basını”, *SBF Yıllığı*, s. 114.

²² Aslı Yapar Gönenç, “Türk Dergiciliğinin Sorunları”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 10, 2000, s. 66.

²³ Ceren Sözeri, “Türkiye’de Bağımsız Haber Dergiciliğinin Ekonomik Sorunları: Nokta Dergisi Örneği”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2007, s. 117.

²⁴ Akis, 14 Ağustos 1954, s. 3.

kazanmaktır. Bastıkları sayılar çok az satılsa ya da hiç satılmasa dahi, aldıkları resmi ilan ve reklamlarla tüm masrafları karşılanmakta, üstüne ciddi kârlar kalmakta ve piyasada adaletsizliğe neden olmaktadır.

Dergiciliğin karşılaştığı tüm bu sorunlar hem yeni dergiler çıkmasını önlemekte, hem var olan dergilerin ömürlerini kısaltmakta hem de “tekelleşme” gibi yeni bir sorun doğurmaktadır. Teknik donanım, kâğıt, iletişim masrafları, ücretlerin artışı, dağıtım sorunları gibi giderler güçlü bir sermaye gerektirmekte, bu maliyetleri karşılayamayan küçük işletmeler büyük işletmelerle birleşmektedir.²⁵ Tekelleşme kendisini birçok alanda göstermektedir. Örneğin, bir derginin en önemli gelir kaynağı olan ilan ve reklamlar daha çok okunan dergilere verilmekte ve ilan, reklam alamayan dergiler ekonomik darboğaza girip kapanmaktadır. Bundan daha tehlikeli ve yaygın bir tekelleşme türü de siyasal tekelleşmedir. Basın araçlarının tamamen veya kısmen ya da az sayıda kişilerin veya özel grupların veya devlet yöneticilerinin egemenliği altına girmesi²⁶ anlamına gelen siyasi tekelleşme kendisini yayın denetimi veya ekonomik tekelleşme ile göstermektedir. Dergilerin, masraflarını karşılamak üzere anlaştığı büyük sermaye grupları kârdan öte “iktidar ve gücü avuçlarının içine almayı”²⁷, benzer bir şekilde devlet de istediklerini yazdırma ve istediği yönde kamuoyu oluşturmayı hedeflemektedir. Sözeri’ye göre;

*“Tek bir yayınlı piyasada var olan yapılar, kısıtlı sermaye yapıları nedeniyle iktidar odaklarından gelen ekonomik ve siyasi baskılar karşısında daha kırılgan durumdadırlar. Özellikle haber dergiciliği gibi güncel siyasi ve sosyal olayların işlendiği, iktidarlara muhalif duruş gerektiren yayınlarda baskılar daha şiddetli biçimde ortaya çıkabilmekte, bu durum medya sektörünün kendine özgü yapısını yeterince tanımayan bir sermayedarı sektörde var olma mücadelesinden vazgeçirebilmektedir.”*²⁸

1.3 Haftalık Haber Dergiciliği

1923 yılında ABD’de Henry R. Luce tarafından ortaya atılan haber dergisi kavramı, çoğunlukla haftalık olan, güncel olaylarla ilgili bölüm ve makalelere geniş yer veren, televizyon ve gazetelere göre olayları daha derinlemesine ele alan ve sadece olayları aktarmak yerine okuyucuya o konuyla ilgili genel bir çerçeve çizen dergileri anlatmaktadır. Bir diğer

²⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, *Kitle İletişimi*, Ankara, 2007, s. 16.

²⁶ MEB, s. 17.

²⁷ Aslı Yapar Gönenç, “Türk Yazılı Basımında Tekelleşme Olgusu”, *İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, 2002, s. 36.

²⁸ Sözeri, s. 125.

anlatımla haber dergileri, bir hafta boyunca gelişen olayları, geçmişleri ve muhtemel gelecekleriyle, en renkli biçimde ele alan ve kolay okunabilen kısa fakat ilginç yazılarla okurlarına sunan ve profesyonel dergici ve gazetecilerce hazırlanan dergilerdir.²⁹

Haber dergilerinin amacı, “bir haftanın iç ve dıştaki tüm önemli olay ve gelişmelerini, bir bütün içinde, kısa, kolay okunabilecek biçimde”³⁰ ve günlük basının gözünden kaçan ayrıntıları, daha geniş bir bakış açısıyla, en az bir haftalık incelemeden sonra vermektir. Sayfalarca belgenin okunması gereken durumlarda, bünyesinde her konunun uzmanını barındıran haber dergisi, onları inceleyerek özünü ve ayrıntılarını veren bir yazı ile okurlarını bilgilendirip, onlara zaman kazandırabilmektedir.

Gazetelerin, radyo karşısında önemli olayları günü gününe duyurma tekeli kaybetmesiyle aralarında oluşan rekabetle önemi artan ve “olayları görsel-işitsel iletişim araçlarından izleyen okurların, daha ayrıntılı bilgi ve açıklamalar için yöneldiği”³¹ haftalık dergilerin, algı yaratma ve kaynak oluşturmadaki yeri azımsanamayacak kadar büyüktür.

Nabi Avcı haber dergilerinin avantajlı konumunu şu şekilde açıklamıştır:

*“Bir haberin perde arkasını, ayrıntılarını, muhtemel gelişme doğrultularını belirlemek, zamana ihtiyaç gösteren bir iştir. Ne radyo-tv, ne de günlük basın bu derece ayrıntılı çözümler yapmaya vakit bulamaz. (...) Bu tür kitle iletişim araçlarının hedef kitlesi, öylesine değişik ilgilerin bileşkesidir ki, bu araçlar için olabildiğince çok ve çeşitli haber, az ama ayrıntılı habercilik anlayışına her zaman tercih edilir. Bu yüzden, haftalık dergiler, aktüaliteyi ayıklama; diğer kitle iletişim araçlarının yüzeysel olarak “geçtiği” haberler içinden kendi hedef kitlesini ilgilendirenleri “seçerek” ayrıntılarıyla araştırmak yoluna giderler.”*³²

Gaillard da haftalık dergilerin, olayları kavrama ve uzmanlaşmada zaman açısından günlük gazetelere göre daha avantajlı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yazı işleri sekreterliğinin tek elde toplanmasıyla, hem özde hem biçimde bir denetleme, derginin uyumlu bir bütünlüğe kavuşturulması ve gazetelere göre daha özenli bir dil kullanılmasının³³ sağlanabileceğini belirtmektedir.

Haftalık dergilerin bir diğer avantajı da kendi gündemlerini kendilerinin belirleyebilecek olmasıdır. Günlük olayların dışına çıkarak, irdelemek istedikleri bir konu hakkında tartışma başlatabilmektedirler. Guérin’e göre bir haftalık yayın organının

²⁹ Haftaya Bakış Dergisi, Sayı:1, 19-25 Ekim 1986, s. 3.

³⁰ Ahmet Taner Kışlalı, “Haftalık Haber Dergisi”, *Haftaya Bakış Dergisi*, Sayı: 46, 6-11 Eylül 1987, s. 7.

³¹ Gönenç, 2000, s.4.

³² Avcı, s.107.

³³ Philippe Gaillard, *Gazetecilik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 27.

belkemiğini oluşturan konuların seçimi, gitgide, okuyucular topluluğu üzerinde yapılan incelemelere ya da bazen daha basit olarak dergi yöneticilerinin, okuyucularının beklentilerini oluşturabileceği fikrine bağlı hale gelmektedir.³⁴

Genel olarak günlük gazete ve televizyonların o hafta içinde verdikleri haberlerin aynısını sunan haftalık haber dergileri, derinliğe öncelik vererek ve haberin ne olduğundan öte neden olduğunu sorgulayarak farklı bir habercilik anlayışı geliştirmiştir ve geliştirdikleri yeni anlayışa göre haber dergileri, “kendi hedef kitlelerini oluşturan bireylerin, grupların eğilimlerini ve özelliklerini de göz önünde tutarak aktüaliteyi ayıklama; diğer kitle iletişim araçlarının yüzeysel olarak geçtiği haberler içinden kendi hedef kitlesini ilgilendirenleri seçerek ayrıntılarıyla araştırmak yoluna gitmektedir.”³⁵

Haberlerin verilişinde dikkat edilen bir diğer nokta iç-dış siyaset haberlerinin sadece siyasetçiler, spor haberlerinin sadece sporcular için yazılmadığı yani okurların o konunun uzmanı olmadığı varsayımıyla hareket edilmesidir. Haber dergilerinin bu ve sansasyonel haber verme özelliği tirajlarını olumlu etkilemiş bu nedenle de daha geniş kitleleri olan günlük gazete ve diğer tür dergiler de aynı yöntemi benimsemiş ve rekabeti arttırmıştır. Bu nedenle kapak seçimine ve dergi içerisine haberlerin yerleştirilmesine daha çok önem verilmiştir. Guerin’e göre

*“ilk sayfa ya da kapak, sözcüğün tam anlamıyla, bir yayın organının yayın-düzen ekibinin pazarlama politikasının dile getirilişidir. (...) İlk sayfa ya da kapak seçimi, işlenen ana konu, çatki, maket, genel görünüm vb. satışları çok belirgin biçimde etkilemektedir.(...) kapak seçiminin önemi, aynı zamanda okuyucuların yapısına bağlıdır. Artık satışın önemi artmaktadır ve bundan böyle derginin durumu kapağına bağlı olacaktır.”*³⁶

Haber dergiciliğinin ilk örneği, Amerika’da yayınlanmaya başlayan ve bu yayın türünü ortaya atan Henry R. Luce’un kurduğu Time dergisidir. Almanya’da Der Spiegel, Fransa’da L’Express, yine Amerika’da Newsweek, Time’ı örnek alan ve aynı formatı uygulayan haber dergileridir. Bunların önemleri ülkelerinin ilk haber dergileri olmalarının ötesinde Türkiye’deki haber dergilerinden çok önce yayınlanmaya başlamalarına ve aynı düzende olmalarına rağmen, Türkiye’dekilerin aksine halen yayınlanıyor olmalarıdır.

³⁴ Serge Guerin, *Medya Dünyası*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 79.

³⁵ Avcı, s. 107.

³⁶ Guerin, ss. 79-80.

1.3.1 Time

1920’lerde ABD’de teknolojik gelişmelerin artması, kitlesel üretim biçiminin oluşmasını sağlamıştır. Kitlesel üretimin başarılı bir şekilde devamı için gerekli olan kitlesel tüketim için işçi maaşları yüksek tutulmuş ve “tüketim toplumu” yaratılmıştır. Toplumda tükettiği kadarıyla kendisine yer bulan insanlar, hem tüketimin hem de maaşların yoğun olduğu şehirlere göçü hızlandırmıştır. Bütün bunlarla birlikte Amerikan toplumunda dikkat çeken, önemli birkaç değişiklik daha olmuştur. Bunlar; toplumda okur-yazar oranının giderek artması ve hayatın giderek daha hızlı bir tempoya ulaştığı ve insanların eskiden yapmaya bol bol zaman bulabildikleri bazı şeylere (gazete okumak gibi) giderek daha az zaman ayırma eğiliminde olmalarıdır.³⁷ Time’ın kurucusu olan Henry R. Luce, toplumdaki değişimi fark etmiş ve daha iyi ve donanımlı bilgiye ihtiyaç duyan iyi eğitilmiş insanların ihtiyaçlarını karşılayamayan günlük gazeteler³⁸ yerine kendi yarattığı haber dergiciliğini oturtmuş ve sayfalarına ne kadar haber sığdırabildiklerinden çok okuyucunun kafasına bu haberlerin ne kadarını sokabildikleriyle ilgilenmeye başlamıştır.³⁹ Amerika’nın önde gelen gazetecilerinden biri olan ve kısa bir süre sonra başarılı bir iş adamına dönüşen Henry R. Luce, ki David Halberstam onu devlet bakanı kadar güçlü olan, Amerika’daki en güçlü muhafazakar gazeteci olarak nitelmiştir⁴⁰, eğitim seviyesindeki yükselişin avantajlarından yararlanmak istemiş, bu nedenle de sadece elitlere değil, genç üniversite öğrencilerine, çağın modern erkek ve kadınlarına ulaşmayı hedeflemiştir.

Aynı lise ve üniversiteye giden, lise ve üniversite gazetelerinde birlikte çalışan Henry R. Luce ve Briton Hadden, mevcut gazetelerin düzensiz ve karmaşık olduklarını ve dünyada yaşanan olayları kapsamlı bir şekilde vermediklerini düşünmüş ve yeniden şekillendirdikleri Yale Daily News’te, Time’ın da temeli olan, kendi formüllerini tanıtmışlardır. Formül, haberleri organize bir şekilde toplarlama ve bu haberleri düzenli ve tutarlı bir şekilde iletmeyi içermektedir.⁴¹

³⁷ David Halberstam, *The Powers That Be*, Illinois, 2000, ss. 48-49’dan Elif Yeneroğlu Kutbay, “Haber Dergileri”, Engin Berber (Ed.) *Türk Dış Politikası Çalışmaları, Cumhuriyet Dönemi İçin Ulusal Rehber*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

³⁸ Halberstam, s. 49.

³⁹ Earl Rovit, “Modernism and Three Magazines: An Editorial Revolution,” *The Sewanee Review*, Vol. 93, No. 4 (Fall 1985), ss. 540-553; <http://www.jstor.org/stable/27544516>, (07.11.2011) Elif Yeneroğlu Kutbay’ın katkısı dikkate alınmıştır.

⁴⁰ Bill Keller, “Henry Luce, the Editor in Chief”, *The New York Times*, 22 Nisan 2010, <http://www.nytimes.com/2010/04/25/books/review/Keller-t.html?pagewanted=1>, (16 Mayıs 2011).

⁴¹ Anthony R. Fellow, *American Media History*, Wadsworth Publishing, 2005, s.193.

Çevrelerinden topladıkları 86 bin dolarla 3 Mart 1923'te çıkarılan ilk sayısı beklenenden biraz düşük bir tiraj sergileyerek 9.000 kopya⁴² satabilmiş fakat zamanla tirajını yükseltebilmeyi başarmış ve dergi tirajı 1926'da 118,661'e, 1938'de 822,670'e, 1942'de ise bir milyonun üzerine çıkmıştır.

Time dergisinin kurucuları Amerika'daki insanların birçok açıdan yetersiz bilgilendirildiğini, fakat bunun günlük gazetelerin ya da haftalık eleştirilerin suçu olmadığını belirtmiş ve nedenin “hiçbir yayın organının, meşgul insanların bilgilenmek için kullandığı zamana göre yayınlarını ayarlamaması” olduğunu, bu nedenle yeni bir dergi türüne ihtiyaç duyulduğunu ve ihtiyacı karşılamak için bir haber dergisi çıkardıklarını belirtmişlerdir.

Time, kendisini “meşgul insan”a nasıl adapte ettiğini 16 sayfalık bir tanıtım yazısında açıklamıştır. Söz konusu yazı genel olarak üç temel düşünce ile özetlenebilmektedir:

1. Haberin yeniden düzenlenmesi gerekmekteydi. Başka bir deyişle, ulusal haberler, spor, dış haberler (ki bunlardan bazıları alt birimlere de ayrılabilir; örneğin Amerikan Kongresi, Fransa, Petrol vb...) gibi bölümlerin oluşturduğu sabit bir yapı haline getirilebilirdi.
2. Hem haberlerin toparlanması, hem de ilgili haberin ne gibi bir anlam ifade ettiğini açıklayabilmek için bir tür denge sağlanması gerekmekteydi. Prospektüse göre : “Time her ikisini de yerine getirmekte; ancak daha güçlü bir konumda olduğuna inandığı tarafı da açıkça belirtmekteydi.”
3. Haberi haber yapan, bir takım “güçler”, hükümetler veya sınıflar değil, bireylerdir. Prospektüs, dünyanın temellerini sarsmış kişileri, “isimli figüranlardan biraz daha fazlası” diye tanımlamıştır. “Önemli olan ne içtiklerini bilmektir. Daha da önemlisi, hangi tanrılara taptıkları ve ne tarz dövüşleri sevdikleridir.” Kanlı canlı biçimde anlatılan hikâyeler okuyucunun dikkatini çekerken, gazeteci sıkıcılığıyla anlatılan hikâyeler ilgi çekmeyecektir.⁴³

Daha sonra bu kuralların da ötesinde haberin öyküsel bir anlatımla sunulması, araştırma ve kontrol sistemi ile hareket edilmesi, kendi haber alma sisteminin kurulması⁴⁴ gibi yeni kurallar benimsenmiş bu nedenle, geniş bir muhabir kadrosu oluşturmuş, ülkenin belli başlı merkezlerinde bürolar açmış, hepsinden önemlisi artık yayınladığı haberlerle gündemi takip

⁴² Fellow, s. 195.

⁴³ The Story Of An Experiment: What Kind Of Fights They Love, *Time*, 8 Mart 1948, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,853279-2,00.html#ixzz1BTFYVWuT>, (8 Nisan 2011).

⁴⁴ *Time*, 8 Mart 1948 (8 Nisan 2011).

eden değil gündem yaratan, artık gazetelerin haber kaynağı olarak başvurduğu bir niteliğe kavuşmuştur.⁴⁵

ABD'deki diğer yayın organları gibi katı bir nesnellik iddiası bulunmayan Time, haberleri kendi yorumunu katarak vermeyi tercih etmiş ancak her iki görüşe de ait yazılara yer vermiştir. 1923'ten beri Mussolini'ye hayranlık duyan Luce ve Hadden, Mussolini'yi zeki ve korkusuz, İtalya'yı sıcak, neşeli ve hoş olarak tanıtırken, Stalin'i insan ilişkilerinde soğuk ve eğitimsiz, Rusya'yı sıkıcı, kasvetli ve soğuk olarak tanıtmıştır. Hadden'ın ölümüyle birlikte Time'ın Sovyet Rusya'ya yönelik saldırgan karşıtlığı hat safhaya ulaşmış, ekonomik açıdan Rusya'yı dışlayan bir propagandaya başlamıştır.⁴⁶ Ayrıca yayın organlarını, Vietnam Savaşı da dahil o zamana kadar Amerika'nın dünyaya müdahale nedenlerini meşrulaştırmak, Amerikan orta sınıfının genel bir portresini çizmek ve takdir ettiği, beğendiği liderleri övmek ve desteklemek için kullanmıştır. Örneğin, Wendell Willkie için kampanya konuşmaları yazmış, kendisini yakın hissettiği Çinli milliyetçi otokrat Chiang Kai-shek için Çinli komünistlerin artan gücünü küçümsemiş, o şekilde yansıtmış ve Çin'i özgür kılmak için gerekirse ABD'nin nükleer silahları kullanması çağrısında bulunmuştur. "Belirli bir amaç için bilgi gazeteciliği" adını verdiği bu yaklaşımı zaman zaman propagandadan ayırmak zor olmuş, bu nedenle liberallerin eleştirisi ve küçümsemeleriyle karşılaşmıştır.⁴⁷

Dergi biçim ve yayınında kendi kurallarını belirleyen ve dünyanın ilk haber dergisi olan Time, bir anlamda haber dergiciliğinin kurallarını, yazılış biçimini de belirlemiş ve kendisinden sonra gelenleri de etkilemiştir. Bu nedenle tanıtım yazısına yazdıkları ve daha sonra geliştirdikleri aslında sadece *Time*'in değil tüm haber dergilerinin özellikleridir.

Time, hem ABD hem de dünyanın diğer bölgelerinde kendi rakip ve takipçilerini oluşturmuştur. Bunlar: Amerika'da *Business Week* (1929), *United States News* (1933) ve *Newsweek* (1933), Shanghai'da *East*, İngiltere'de *News Review*, Fransa'da *L'Express*, Almanya'da *Der Spiegel*, Meksika'da *Tiempo*, Arjantin'de *Primera Plana*'dır⁴⁸ ve bazıları süreklilik göstermektedir. Süreklilik gösterenlerin yöntemleri ve çıkış amaçlarına değinmek,

⁴⁵ "He Ran the Course" *Time*, 10 Mart 1967, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,836724,00.html>, (8 Nisan 2011). Elif Yeneroğlu Kutbay'ın katkısı dikkate alınmıştır.

⁴⁶ Fellow, s. 195.

⁴⁷ Keller, s. 1.

⁴⁸ Kerim Balcı, "Time'a Giden Yolum Köşe Taşları", *Aksiyon*, Sayı: 500, 05.07.2004, http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_getNewsById.action?sectionId=26&newsId=9190, (08.03.2011).

Time'ın haber dergiciliği sektörünü ne denli etkilediğini anlamak açısından da yararlı olacaktır.

1.3.2 Newsweek

Time dergisinin eski dışişleri editörü Thomas J. C. Martyn tarafından “meşgul insan”ın ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan ve ilk sayısı 17 Şubat 1933'te yayınlanan⁴⁹ dergi, *Time*'ın da başta uyguladığı, gazete ve dergi makalelerini, hükümet raporlarını, yıllık raporları ve haber dosyalarını kırpıp bir araya getirme metodunu benimsemiştir. *Time* gibi, her türden haber yayınlayan, sanat, bilim, iş, din, spor gibi konulara özel bir dikkat gösteren ve 50.000 tirajla yola çıkan dergi, zamanla dört milyondan fazla tiraja ulaşmıştır.

1.3.3 Der Spiegel

1946 yılının savaş sonrası Almanya'sında İngiliz askeri idaresi, Almanlar için çabuk hazırlanabilecek ve haftalık politik gelişmelerin özetini verecek bir haber dergisinin çıkarılmasını kararlaştırmış, bu dergi ile Alman vatandaşlarının gerçeklere olan açlığını gidermeyi ve haberle birlikte eğitmeyi amaçlamış ve *Time* örnek alınarak, *Diese Woche* ortaya çıkarılmıştır. Çıkarılan beş sayının ardından, İngilizler dergiyi Almanlara bırakmaya karar vermiş ve dergiyi çıkarma yetkisini R. Augstein üstlenmiştir. 4 Ocak 1947 tarihinde ilk sayısı yayınlanan yeni derginin adı *Der Spiegel* olarak belirlenmiş ve ilk sayının sağ üst köşesine “*Diese Woche* sona erdi” diye not düşülmüştür.⁵⁰

Dergi, 15 bin tirajla yola çıkmış ve zamanla bunu bir milyonun üzerine taşımıştır.

1.3.4 L'Express

16 Mayıs 1953'te, Servan-Scheiber ailesine ait, günlük *Les Echos* gazetesinin haftalık eki olarak yayına başlayan *L'Express*, 1964 yılında *Time*'ı örnek alarak haftalık haber dergisine dönüşerek ciddi başarı elde etmiş ve tirajını 600 bine çıkarmıştır. Araştırmacı gazetecilik geleneğine ne kadar bağlı olduklarını sık sık belirten dergi, 2437. sayılarında

⁴⁹ History of Newsweek, *Newsweek*, 10 Ekim 2007, <http://www.newsweek.com/2007/10/10/history-of-newsweek.html>, (25.05.2011).

⁵⁰ Selma Ulus, “Batı Alman Basını ve Bir Örnek *Der Spiegel*”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989), s. 33.

format değiştirip dergiyi iki bölüme ayrılmış, ilk bölüm bilgi, ikinci blmse magazin içerikli hazırlanmıştır.⁵¹

⁵¹1953-1999: Une Selection Des Grands Moments, 3 Haziran 1999, http://www.lexpress.fr/informations/quarante-six-ans-a-la-une_633863.html, (25.05.2011).

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE'DE HABER DERGİCİLİĞİ

Yürürlükte olan yasa ve uygulamaların, var olan basın organlarının düzgün işlemesine dahi izin vermediği bir ortamda, ülkede yeni sayılabilecek yayınların doğması mümkün olmamış, demokrasi ve hoşgörü kavramlarının ülkeye yerleşmesi beklenmiştir.

Haber dergilerinin incelenmesinden önce, nasıl bir ortamda ve hangi şartlarda yayına başladıklarının ve zamanla ne tip uygulamalara maruz kaldıklarının gösterilmesi için değinilen basın yasaları ve sansür uygulamaları, aynı zamanda ülkenin siyasi hayatındaki değişimi sunması açısından da gerekli görülmüştür.

2.1 Basın Yasaları ve Sansür

Her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserinin hükümetçe önceden denetlenmesi veya izne tabi tutulması⁵² olarak tanımlanan sansür, geniş anlamıyla özgürlüklerin kullanılmasının denetimi olarak görülmektedir. Kocabaşoğlu sansürü düşünce, kanaat, politik görüş ve dinsel inançların, söz-yazı-resim-şekil vb. biçimlerde özgürce açıklanmasının karşısına dikilen her türlü engelleme⁵³ şeklinde tanımlamıştır.

1600'lü yıllarda basının gelişimiyle birlikte, kentsoylularca çıkarılan çoğu gazeteler, siyasal düzeyde soylular ve dinsel kurumlarla iktidar ilişkilerini değiştirme savaşına girerlerken, yerleşik iktidar güçleri de basını denetleme önlemlerine başvurmuşlardır.⁵⁴

Ülkemizde de Osmanlı Devleti'nden günümüze sürdürülen gelenek, herhangi bir sorunla karşılaşıldığında sansür yoluna gidilmesi ve eleştirilerin önünün kesilmesidir. Ankara Hükümeti'nin kurulmasıyla birlikte, meclise yönelik sözlü veya yazılı olumsuz yayınları önlemek amacıyla çeşitli kanunlar çıkarılmış ve İstanbul işgali bitene kadar İstanbul ile her türlü haberleşmeye sansür konulmuştur. (Tehlike) geçtikten sonra çıkarılan kararnameler ile sansürler kaldırılmıştır. Kocabaşoğlu, bu dönemle birlikte, üç yollu kontrol sistemi uygulandığını belirtmiş ve açıklamıştır:

⁵² TDK

⁵³ Uygur Kocabaşoğlu, "Sansür Tarihi", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı: 37, Ocak 1987, s. 40.

⁵⁴ Ali Gevgili, "Türkiye Basını", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1, 1993, s. 202.

“Siyasal iktidar, devlet ilanlarının dağıtımı, kâğıt ve her türlü matbaa araç gerecinin ithalatı ve piyasaya sürülmesi taşradaki devlet matbaalarının yerel gazetelerin kullanımına açılması yollarıyla ya da zorla sağlanan kontroldür. Bir başka kontrol biçimi yasalar veya zorla sağlanan kontroldür.(...) Bir başka kontrol biçimi daha vardır ki, hem etkinliğinin yüksek oluşu, hem de incelenen dönemde bu yola çokça başvurulmuş oluşu bu noktayı irdelemeyi gerekli kılmaktadır. Bu, etkili gazetecileri milletvekili seçtirme yoludur.”⁵⁵

Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte basına yönelik baskı kendisini “Cumhurbaşkanı hakkında basında çıkacak olumsuz görüşlerin üç aydan üç yıla kadar cezalandırılacağı” maddesi ile göstermiştir.⁵⁶ Ardından, 13 Şubat 1925 Şeyh Sait Ayaklanması nedeniyle sıkıyönetim ilan edilmiş, İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarılmıştır.

25 Temmuz 1931’de görüşülen Matbuat Kanunu’nun getirdiği en önemli kısıtlama 50. maddesidir: Memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir. (...) Bu şekilde kapatılan bir gazetenin sorumluları, kapatılma süresince başka bir adla gazete çıkaramaz.⁵⁷ Kanunda kimlerin (yüzellilikler, hilafet yanlıları) yazılarının ve hangi konuların (komünizm, anarşizm, aile yapısını bozabilecek konular) yayınlanamayacağı belirtilmiştir. 27 Haziran 1938’de Matbuat Kanunu’nun sekiz maddesi değiştirilerek basın üzerindeki baskılar iyice arttırılmış; kötü ün sahibi olmama koşulu, maddi güvence mektubu, bulundukları yerin en büyük mülkiye amirinden izin almadan yazma yasağı gibi unsurlar eklenmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası basında demokrasiye geçilmesi yönünde yazılar çıkmış, parti içinde de bu yönde eleştiriler yükselmeye başlamıştır. Tüm bunlar karşısında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Çankaya’da düzenlediği bir toplantıda şunları söylemiştir:

“Bu eksiği tamamlayacağız. Bu kadar devrim yapmış olanlar bunu da başaracaktır. Bu kuvveti ben kendimde görüyorum. Yalnız ‘10’ yıllık bir uğraş ister. Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılan bütün uluslar, Sırplar, Bulgarlar, Yunanlılar hatta Araplar ve Mısır becerirler de Türkler yapamazlar mı?... İkinci partiyi koruyacağım, büyük partiye ezdirmeyeceğim. Bu parti Meclis’te kurulursa, ona karşı da durumumuz aynı olacaktır.”⁵⁸

⁵⁵ Uygur Kocabaşoğlu, “1919-1939Dönemi Basınına Toplu Bir Bakış”, *SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık*, VI/1981, s. 112

⁵⁶ Mustafa Yılmaz ve Yasemin Doğaner, *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2007, s. 6.

⁵⁷ Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Temmuz 1990, s. 128.

⁵⁸ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, IV/I. Kitap, Ankara: Bilgi Yayınevi, Mayıs 1999, s. 208.

İnönü'nün bu yönde adım atmasında içteki eleştiriler kadar dış siyasetin ve Sovyet tehdit algısının da etkisi olmuştur. Akşin'e göre Avrupa'dan geri kalınmamasının hedeflendiği ortamda, Avrupa'ya siyasal çoğulculuk egemen olduğunda, o çoğulculuğun Türkiye'de de bulunması gerektiği ve Sovyet tehdidi altındaki bir Türkiye'nin Batı'ya sığınabilmesinin Batı'nın siyasal değerlerini paylaşırsa, çok daha kolay olacağı bilindiği için çok partili siyasi hayat desteklenmiştir.⁵⁹ Yine bu dönemde, demokrasiye geçilmesini isteyen çevreler ve karşıt partiler, ABD'nin yalnızca demokrasi ile yönetilen ülkelere yardım yapmayı öngören siyasasını, zaman zaman iktidar üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmayı denemişlerdir.⁶⁰

Turan, İnönü'nün bu hareketini salt dış siyasete bağlamanın yanlış olduğunu, Sovyet tehdidine karşı Batı'nın desteğini almak için bu tip bir adım atıldığı düşüncesinin yetersiz olduğunu belirtmektedir.

1 Kasım 1945'te, TBMM açış konuşmasında İnönü, mevcut siyasal sistemin yeni oluşmakta olan kapitalist ve demokratik dünya düzenine paralel bir uyum amacıyla düzeltileceğini açıklamış, Türk siyasal sisteminin bir muhalefet partisinden yoksun olduğunu ve böyle bir partiye izin vereceğini açıklamıştır.⁶¹ İnönü'nün bu sözlerinden 7 Temmuz'da kurulmuş olan Milli Kalkınma Partisi'ni yeterli bir muhalefet partisi olarak görmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca İnönü şunları söylemiştir:

*“O zamana kadar (1947 seçimleri) bir karşı partinin kendiliğinden kurulup kurulamayacağını ve kurulursa bunun Meclis dışında mı ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz. Şunu biliriz ki bir siyasi kurul içinde prensipte ve yürütmeye arkadaşlarına taraftar olmayanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla, bunların kanaatları ve programları ile açıktan durum almaları, siyasi hayatımızın gelişmesi için daha doğru yol; milletin menfaati ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur.”*⁶²

7 Ocak'ta kurulan Demokrat Parti'nin, yasalar demokratik hale getirilmezse 1946 seçimlerini boykot edip katılmayacağını açıklaması üzerine ve dış baskıların da etkisiyle, DP'yi yatıştırmak üzere bazı antidemokratik yasalarda değişiklik yapılmış, üniversitelere idari özerklik tanınmış ve basın yasaları serbestleştirilmiştir.⁶³

1 Haziran 1946'da basın kanununda yapılan değişiklikle, 1931 Matbuat Kanunu'nun tanıdığı “gazete kapatma yetkisi” (50. md) kaldırılmıştır. Söz konusu tasarının görüşüldüğü

⁵⁹ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 240.

⁶⁰ Turan, s. 211.

⁶¹ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 122.

⁶² İnönü'nün Söylev ve Demeçleri, İstanbul: MEB Yayınları, 1946, s. 400.

⁶³ Ahmad, s. 125.

sırada Menderes Mecliste şu sözleri dile getirmiştir: Gazete ve dergilerin kapatılabilmesi basın hürriyeti için gayet ağır bir baskıdır. Çünkü bir gazetenin kısa bir zaman dahi kapatılması onun mahvına kadar gidebilir.⁶⁴

Kanunda iyileşmeye gidilmesinden kısa bir süre sonra, 16 Aralık 1946 günü Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan gelen bir tebliğle eski rejime dönmüş, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi'nin fikirlerini yayan gazete, dergi ve bunlara ait matbaalar, irtica, komünizm, propagandası yaptığı, ülkenin siyasi ve hukuki düzenini bozduğu düşünülen dergi ve gazeteler kapatılmıştır.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, 21 Temmuz 1950'de yeni bir basın kanunu çıkarılmış ve Ahmet Emin Yalman'ın deyiimiyle "basının altın devri"⁶⁵ başlamış, basın üzerindeki denetim kısmen sona ermiştir.

Şahin, 1950'li yıllarda demokrasinin getirdiği özgürlüklerin, artık yorumsal haber dergiciliği için de uygun bir ortam yarattığını, yeni gazeteci kuşağının, yeni koşullarda bir şeyler yapmak için fırsat kolladığını ve bunun ilk meyvesinin de Akis olduğunu belirtmiştir.⁶⁶

2.2 Haber Dergileri

2.2.1 Akis

İlk sayısı 15 Mayıs 1954 tarihinde yayınlanan dergi, Akis Neşriyat Limited Ortaklığı adı altında yazı işlerinden sorumlu genel yayın müdürü Metin Toker, Toker'in Galatasaray Lisesi'nden sınıf arkadaşı Avukat Oktay Türegün ve TBMM mütercimlerinden Tülya Memluk tarafından kurulmuştur. Ancak gazetecilikle doğrudan bir ilgileri olmayan bu iki ortak, derginin çıkışının ikinci ayında hisselerini alarak ayrıldıklarından dergi Metin Toker'in yönetimine girmiştir.⁶⁷ 60 Kuruştan satışa sunulan derginin ilk sayısının kapağında Celal Bayar'a yer verilmiştir.

Akis gibi bir dergiyi çıkarmak için neden 1954 yılına kadar beklediklerini, Toker şu sözlerle açıklamıştır:

"Akis'in 2 Mayıs seçimlerinden sonra ve Türkiye'de demokrasiyi yerleştirmek azmiyle iş başına gelmiş bulunan Demokrat Parti'nin ikinci zaferini de görüp

⁶⁴ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2003, s. 185.

⁶⁵ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Cilt 2, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 1997, s. 1618.

⁶⁶ Haluk Şahin, *Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler*, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1984, s.56.

⁶⁷ Nuri İnügür, *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1992, s. 302.

intişara başlaması bu düşüncenin neticesiydi. Böyle bir mecmuanın 1946'dan evvelki Türkiye'de hayat hakkı bulamayacağını biliyor, 1954'ten sonraki Türkiye'de ise ancak müsamaha ve itibar göreceğini tahmin ediyorduk.”⁶⁸

Basındaki boşluğu doldurmak için yola çıktıklarını, içinde çıplak kadın fotoğrafı olmadan veya temelini pornografiden almayan bir derginin de Türkiye'de yaşabileceğini ispatlamak için Time tipi, sıkmayan ciddi bir dergi çıkarmayı amaçladıklarını hemen hemen her sayılarında belirtmiş ve Akis'in “olayları hakiki cepheleriyle aksettiren, bütün bir haftanın panoramasını gözler önüne serecek, cereyan eden vakıalar hakkında kanaatini belirtecek”⁶⁹ bir dergi olduğunu belirtmişlerdir.

Time'ın “eğitimli yeni neslin ihtiyaçlarını karşılamak” için yola çıktıklarını ve başarılı olduklarını belirtmesi gibi, Akis de, çok partili rejime geçildikten sonra, yeni bir neslin doğduğunu, onun ihtiyaçlarını göz önünde tutmak, onu tatmin etmek için yola çıktıklarını ve kısa sürede başarı elde ettiklerini belirtmiş ve ülkedeki değişime dikkat çekmiştir.

“Dünyanın her tarafında, büyük gazeteler başlıca üç faktör gerçekleştiği zaman ortaya çıkmıştır.

1. *Memlekette okuyup yazmasını bilenlerin sayısı arttığı zaman*
2. *Millet, politikayla bilfiil meşgul olmak hakkını kazandığı zaman*
3. *Teknik imkânlar geliştiği zaman.*

Bu unsurların üçü de, Türkiye'de gerçekleşmek yolundadır, hatta ikisi şimdiden gerçekleşmiştir.”⁷⁰

Hedef kitleleri, dünyada olup biten her şeyle ilgilenen “münevver”lerdir. Söz konusu toplulukla ilgili Akis, bir açıklama yapma gereği duymuş ve münevverden ne anladıklarını açıklamıştır: çeşitli mevzularda derinliğinden ziyade genişliğine bir fikir sahibi bulunan, politikaya da meraklı, maça da giden, iktisadi meseleleri de takip eden, sinemayı da seven, kitap okuyan, hadiseleri bilen bir insan.⁷¹

Her bireyin, bir hafta içinde yurttan olup bitenleri toplu halde gözden geçirebileceği, içinde kendisini ilgilendiren her konuyu bulabileceği ve koleksiyonunu yapabileceği bir dergi çıkarmak amaçlanmış, bu nedenle salt iç siyaset değil, dış siyaset, ekonomi, tıp, kadın, spor, sanat, kitap, sinema gibi bölümlere ayrılmıştır. Bir süre sonra dergi, “Her Aileye 1 Akis”⁷² sloganıyla hareket etmeye başlamış ve ailenin her ferdinin derginin her tarafını zevkle okuyacağı, daha ayrıntılı bir bölümlendirme yapılmıştır. Tüm bu bölümler dışında dergide, Time

⁶⁸ Akis, 16 Nisan 1955, s. 3.

⁶⁹ Akis, 10 Eylül 1955, s. 3.

⁷⁰ Akis, 29 Mayıs 1954, s. 3.

⁷¹ Akis, 15 Mayıs 1954, s. 3.

⁷² Akis, 1 Ekim 1962, s. 3.

örnek alınarak, “haftanın en alaka çekici meselelerinde fikirleri memlekette bir kıymet ifade eden şahsiyetlerin kısa ve özlü makaleleri”⁷³ ve gündem dışı çeşitli araştırmalar, röportajlar ve yazı dizileri de verilmiştir.

Time tipinde bir dergi olduklarını her fırsatta vurgulamış ve dergiyi ona göre şekillendirmişlerdir. Derginin tüm bölümleri, o konuda uzman kişilerce, Time üslubu ile ele alınmış, gazetelerin, ajansların ayrıntılı şekilde ele alamadığı konular, araştırılarak, sıkmayan, öyküsel bir tarzda ve zaman zaman polemik yaratacak şekilde verilmiş ve buna “Akis üslubu” denilmiştir. Her türlü görüşe dergide yer verilmiş, belirli bir taraf tutulmamıştır. Tarafsızlık iddialarını her fırsatta dile getirmişler ve bunun “pasif bir tarafsızlık” değil “çok taraflılık” olduğunu belirtmişlerdir. Bu iddialarının en güzel örneği, derginin ilk sayısı için hem İnönü hem de Menderes’ten birer makale istemeleridir. Çok taraflılıklarını her sayılarında sürdürmüş, hem DP hem de CHP mensubu milletvekilleri ve bakanların yazılarına, açıklamalarına aynı sayıda yer verilmiştir. Hemen hemen her sayısında yaptığı tarafsızlık vurgusuna rağmen, eleştirilmiş, CHP’nin yayın organı olmakla suçlanmış ve eleştirilere cevaben şunlar söylenmiştir:

*“Akis, siyasi bir hüviyete sahiptir. Bu hüviyetinin temelini tarafsızlık teşkil eder. Fakat bizim tarafsızlığımız pasif bir tarafsızlık değildir. bize göre tarafsızlık hadiseleri yazmamak veya hadiseler hakkında hüküm vermemek değildir. tarafsızlıktan anladığımız bu hadiseleri objektif şekilde yazmak ve hüküm verirken bir tarafı peşinen tutmamaktır.”*⁷⁴

Akademisyenden siyasetçiye, doktora kadar çok geniş bir yazar kadrosu bulunan Akis, bünyesinde genç yetenekleri de barındırmış ve günümüzün duayen gazetecileri ve siyasetçileri sayılan isimleri yetiştirmiştir. İlk sayısında Hikmet Bayur, Mücahit Topalak, Dr. Muhlis Ete, Doc. Dr. Cumhur Ferman, Avni Başman, Türkan Baydar, Dr. Esad Eğilmez, Seyfi Kurtbek, Tülya Memlük, Bilge Karasu, İbrahim Cüceloğlu, Ferhan Onat, Fikret Adil, Orhan Remzi Yüreğir, Turhan Dilligil, Melih Başar, Tevfik Ünsi, Eşfak Aykaç ve Nermin Polat’ın yazdığı dergiye daha sonraki sayılarda Haydar Özakman, Server Somuncuoğlu, Cihad Balaban, Vurak R. Kakmacı, Cenab Yakar, Doğan Akyürek, Melek Erbilen, Sait Faik Abasıyanık, Cevdet Karataş, Bedii Faik, Prof. Dr. Fethi Çelikbaş, İzzet Çetin, Şeref Gürsoy, Samed Ağaoğlu, Fazıl Ahmed Aykaç, Çetin Altan, Ahmed Şükrü Esmer, Namık Zeki Aral, Nazlı Tıbar, Cemil Sait Barlsa, Perihan Parla, Mümtaz Tarhan, Refika Esmer, Muammer Karaca, Dr. Mükerrrem Sarol, Enver Behran Şapolyo, Nermin Abadan, Prof. Dr. Bahri Savcı, Hasan Ali Yücel, Cihad Baban, Nadir Nadi, Hikmet Bayur, Sacid Öget, Fatin Rüştü Zorlu,

⁷³ Akis, 15 Mayıs 1954, s. 3.

⁷⁴ Akis, 4 Aralık 1954, s. 3.

Bedia Çobanoğlu, İsmail Türk, Nail Moran, Muammer Alakant, Faik Ahmet Barutçu, İsmail Rüştü Aksal, Cemil Said Barlas, Nihad Ülkekel, Nejat Akkan, F. Rıfki Atay, Dr. Abdülkadir Karahan, Cüneyt Arcayürek, Hayreddin Erkmen, Asım Kurt, Mübeccel Yalçın, Atilla Bartınoğlu, Güneri Cívaoğlu, Doğan Avcıoğlu, Egemen Bostancı, Kenan Taşçıoğlu, Seyfi Özgenel, Deniz Baykal, Şerif Mardin, Osman Okyar, Sabri Öz, Jale Candan, Tüli Sezgin, Hüseyin Korkmazgil, İlhami Soysal, Dr. Akif Berki, Atilla Karaosmanoğlu, Coşkun Kırca, Haluk Ülman, Yusuf Ziya Ademhan, Teoman Erel, Yılmaz Gümüşbaş, Kayhan Sağlamer, Egemen Bostancı, Kurtul Altuğ, Tarık Dursun, Nijat Ozon, Turhan Selçuk, Alaeddin Bilgi eklenmiştir. Bu isimlerden bazıları bir veya birkaç makale sunmuş, bazılarıysa düzenli olarak yazmıştır. Ayrıca bir süre İsmet İnönü'nün anıları yayınlanmıştır.

Yazarların dikkat çeken özelliklerinden biri, farklı görüşlere sahip kişiler olmalarıdır ve bunun en önemli nedeni de derginin tarafsızlık iddiasıdır. Söz konusu kişilerden yazıları isteneceği zaman, hep kanaatleri-hangi taraftan olursa olsun- bir değer taşıyanları tercih edilmiş, basında isimleri pek fazla duyulmuş, her yere yazan, her “mevkute”de yazısı bulunanlar istenmemiştir.⁷⁵

Dikkat çeken bir diğer nokta da dergide Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Mümtaz Soysal, Deniz Baykal, Kurtul Altuğ, Güneri Cívaoğlu gibi isimlerin düzenli olarak çalışmış olması ve hem basını hem de siyasi hayatı etkileyen bu isimleri kazandırmış olmasıdır. İnüğü’ra göre bu yazı kadrosu ve dışarıdan yazı verenlerle (Akis) adeta şöhret ve kıymet imal eden bir basın fabrikası niteliği kazanmıştır.⁷⁶

İlk sayılarda dergideki yazıların tamamını yazan Toker, zamanla geliştirdiği üslubu, tarafsızlık ilkesini, dergide yazan tüm yazarlara aşlamış, kendisinin tutuklu olduğu ve yazı yazmadığı dönemlerde bile, dergi aynı üslubu korumuştur. Güneri Cívaoğlu bu durumu şöyle anlatmıştır: Akis’te çalışmaya başladığım yıllarda Metin Toker’in bağımsız gazetecilik ilkesini nasıl dayattığına tanık oldum.⁷⁷

Metin Toker de, dergide düzenli çalışan ve arada sırada yazı gönderen yazarlara “Akis’çi” demiş ve kavramla ilgili şunları söylemiştir:

“Nedir bu meslekte Akis’çilik?

- *Özel maksat, hesap ve çıkarla asla kalem oynatmamak,*
- *Hiç kimse tarafından ve hiçbir şekilde yıldırılmamak,*

⁷⁵ Akis, 26 Haziran 1954, s. 3.

⁷⁶ İnüğü, s. 303.

⁷⁷ Güneri Cívaoğlu, “Propaganda Memuru Değil Gazeteciyim”, *Milliyet*, 17 Temmuz 2003.

- *Gazeteciliğin hangi kademesinde olursanız olunuz, mesleğin esasını haberciliğin oluşturduğunu bilmek ve haberi aramak*”⁷⁸

Yazarların isimleri, derginin üçüncü sayfasında “Bu nüshaya yazı yazanlar” başlığı altında verilmeye başlanmış ancak 28 Ağustos 1954 tarihinde “Bazı sebeplerden dolayı mecmuamıza yazı yazanların isimlerini buradan ilan etmemeğe mecbur kalmış bulunuyoruz. Şartlar değişince eski âdetimize döneceğiz”⁷⁹ denilerek 20 Ekim 1962’ye kadar isim listesi kaldırılmış, daha sonra bu tarihte “Bu sayıda yazı kurulu” başlığı altında verilmeye devam edilmiştir. Devir dergisi bunun nedeninin yazarlara siyasi baskı uygulanması olduğunu belirtmiş ve örnek olarak Zafer gazetesi yazarı Mücahit Topalak’ın Akis’te yazmasının engellenmesini vermiştir.

Derginin karşılaştığı en büyük problem hakkında açılan davalar ve alınan cezalar olmuştur. Dergi sahipleri ve tüm yazı işleri müdürleri çeşitli nedenlerden dolayı hapis cezasına çarptırılmış ve Ankara Hilton’a gönderilmiştir. Derginin 21, 24, 25, 27 ve 28. Sayılarında Devlet Vekili Dr. Mükerrer Sarol tarafından çıkarılan Türk Sesi gazetesi için ilkokullara abone kaydolanması hadisesini konu edip sıfat ve hizmeti dolayısı ile kişinin itibarını kırarak ve şöhretine zarar verebilecek nitelikte yayın yapıldığı gerekçesiyle Metin Toker’e dava açılmış, Toker davadan beraat etmiştir. Ancak dava 1956’da yeniden görülmeye başlanmış ve Toker, yedi ay yirmi üç gün hapis cezasına ve 7777 Lira ağır para cezasına çarptırılmıştır. 52 ve 53. Sayılarda DP başlığı altında çıkan ve Demokrat Parti Meclis Grubundaki müzakereleri nakleden iki yazıyla DP Genel Başkanı’na hakaret edildiği gerekçesiyle Cüneyt Arcayürek altı ay hapis ve 1000 Lira para cezası, Toker de 5000 Lira para cezası almış, Arcayürek, “ileride daha fazla mağdur olmasını önlemek amacı ile tahliye edilmiş, mahkûmiyet kararı da Temyiz Umumi Heyeti tarafından bozulmuştur. Davayla ilgili haberlerin verildiği sayı karartma yöntemiyle sansürlenmiştir.”⁸⁰

92. Sayıda yer alan “Romanın Yandığını Görmüyor musunuz?” başlıklı yazıda BMM Başkan Vekili Ağâh Erozan’ın şeref ve haysiyetine tecavüz iddiasıyla açılan davada Metin Toker’e 666,60 Lira ağır para cezası, Yusuf Ziya Ademhan’a sekiz ay hapis 1330,3 Lira ağır para cezası verilmiş, ayrıca Ademhan’ın mağdura 1000 Lira tazminat ödemesine karar verilmiştir. Sayı 103’te “Basın-Bir Tahrifçilik Örneği” başlıklı yazı dolayısıyla açılan davada Yusuf Ziya Ademhan altı ay hapis ve 500 Lira ağır para cezası almıştır. 110. Sayıda “Adalet Yeni Tasarruflar” ve “Faydadan Büyük Zarar” başlıklı yazılarda Başbakan Adnan Menderes

⁷⁸ Metin Toker, “Bir Ölümün Düşündürdükleri”, *Milliyet*, 8 Temmuz 1994.

⁷⁹ Akis, 28 Ağustos 1954, s. 3.

⁸⁰ Ek 1.

hakkında şüphe ve suizamı mucip yayın, 115. Sayıda “Kapaktaki Demokrat” ve “2800ler İndirilmelidir” başlıklı yazılarda resmi sıfatı haiz olanlar aleyhine tahrik edici yayın iddialarıyla Metin Toker ve Yusuf Ziya Ademhan’a dava açılmış, haklarında verilen karar temyizde bozulmuştur.

140. Sayıda “Kıbrıs, Türk Tezi” ve “DP, Kopan Kıyamet” başlıklı yazılarda Adnan Menderes, Nihat Erim ve Safa Kılıçlıoğlu’nun şeref ve itibarının kırıldığı, küçük düşürüldükleri gerekçesiyle Toker 12 ay hapse mahkûm olmuştur. Menderes’in hayat hikâyesinin yayınlanması, Toplu Basın Mahkemesi tarafından “hususî hayatın rıza hilafına işaası” sayılmış ve Tarık Halulu 16 ay hapse mahkûm edilmiş ve dergi bir ay süreyle kapatılmıştır. Temyiz hâkimlerinin emekliye sevkleri olayını anlatan “Adalet” başlıklı yazısından ötürü Yusuf Ziya Ademhan 12 ay hapis cezası almış ve dergi bir ay süreyle kapatılmıştır. “Şenlenen Sokak” başlıklı yazısında Nihat Erim ve Safa Kılıçlıoğlu’nun şeref ve itibarlarına tecavüz, şöhret ve mesleklerine zarar verebilecek nitelikte yayın yaptığı için Ademhan üç yıl dört ay hapse mahkûm edilmiş, dergi üç ay süreyle kapatılmıştır.

Kurtul Altuğ, Muammer Aksoy’un tekzipini yayınlamadığı için bir ay, bir başka tekzipini de farklı sütunda yayınladığı için 12 gün hapis ve 1666 Lira para cezasına, İran ve Şah ile ilgili yazılardan dolayı Altuğ ve Süleyman Ege, yazıların sahibi Doğan Avcıoğlu’na dava açılmış, Ege beraat etmiş, Altuğ ve Avcıoğlu üçer ay on beşer gün hapis, 358 Lira para cezası almıştır. Alınan para cezalarının bir kısmı derginin fiyatı arttırılarak okurdan karşılanmıştır. Karşılaşılan bir diğer sorun da kâğıt ve ilan sıkıntısıdır. Dergi, talep olmasına rağmen kâğıt sıkıntısı nedeniyle zaman zaman basılamamış, kapak kâğıdını ancak beşinci yıllarında, 210. sayılarında alabilmişler, 200 basan gazetelerin bile alabildiği, devletin hissedar olduğu bankaların ilanlarından yararlanamamışlardır.⁸¹

Akis, Ocak 1955’e 10 binin üzerinde tirajla girmiş, Eylül 1955’te tirajını 15 binin üzerine, Aralık 1955’te 25.200’e, Ocak 1956’da 34.350’ye çıkarmış, Mart 1956’da 33 bine çekmiş, kâğıt sıkıntısı nedeniyle 30 bine çekilmesi hedeflenmiş ve 1956 Mayıs’ında her sayıda basımını biraz daha düşürmüştür.⁸²

Dergi, 1967’de biçim ve içerik değişikliğine gitmiş ve 16 Ekim 1967’den itibaren tekrar 1. Sayıdan başlayarak yayınlanmış, fakat değişikliklere rağmen 12 sayı daha yayınlanabilmiş, tarafsızlık iddiasından uzak ve muhalefet organı olarak, 1967 sonunda kapanmıştır.

⁸¹ Akis Dergisi, 28 Eylül 1957, s. 3.

⁸² 5 Mayıs 1956’da 33 bin, 19 Mayıs 1956’da 31.200, 26 Mayıs 1956’da 30.500 adet basılmıştır.

2.2.2 Kim

Şahap Balcıoğlu, Ali İhsan Göğüş, Orhan Birgit ve Özcan Ergüder yönetiminde, İstanbul'da kurulan derginin imtiyaz sahibi (Kim dergisi ortaklığı adına) ve yazı işleri müdürü Şahap Balcıoğlu, genel yayın müdürü de Ali İhsan Göğüş'tür. Dergi, Şahap Balcıoğlu dışındaki ortakların koyduğu beşer bin lira ve bayilerden alınan 100 bin liralık krediyle kurulmuş, Balcıoğlu sermayesiz olarak ortaklığa alınmıştır.⁸³ 30 Mayıs 1958 tarihinde, 100 Kuruştan satılan ve kapağında Samet Ağaoğlu'na yer verilen derginin ilk sayısında İsmet İnönü'nün "Demokrasi Yolunda" adlı yazısı bulunmaktadır.

Yayın politikası olarak Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi'ni temel aldıklarını ve ticari maksatla çıkmadıklarını, görevlerinin siyasi aktüaliteyi takip etmek ve Türk halk efkârına ışık tutmak olduğunu belirtmiş ve amaçlarını şu sözlerle açıklamışlardır:

*"Kim, sizlerin dertlerinizi, meselelerinizi aksettirmeyi, Türkiye'nin mesut ve müreffeh insanlar diyarı olmasını sağlayacak her ileri adımı desteklemeyi, geriye atılacak her adımın karşısına bir set gibi çıkmayı dava edinecektir."*⁸⁴

Ayrıca kurucu ortaklardan Özcan Ergüder derginin çıkış noktasını şu sözlerle ifade etmiştir: O zamanki iktidarın keyfiliği, basına ve muhalefete karşı davranışları, bizi fikren bir araya getirdi. Ve dergiyi çıkarmaya karar verdik.⁸⁵ Bir başka sayılarında da "Menderes diktasına karşı çıkartılan bir mücadele organı"⁸⁶ olduklarını söylemişlerdir. Kim dergisi de, Akis gibi, Time dergisi formatına uymuş, kapağını kırmızı çerçeve içine oturtmuş ve derginin adını aynı yazı karakterleriyle yazmıştır. Derginin kapağında dikkat çeken nokta ismin altına "haftalık haber dergisi" yazarak, derginin niteliğini belirtmesidir. Dergi ilk sayıdan tarafsızlığa vurgu yapmak istercesine kapağına Demokrat Parti milletvekili Samet Ağaoğlu'nun bir fotoğrafını koymuş ve İsmet İnönü'nün "Demokrasi Yolunda" başlıklı yazısına yer vermiştir.

Haber dergisi niteliğine uygun olarak, okuru yalnızca politik açıdan bilgilendiren bir dergiden ziyade, içinde her konuyu barındıran, her kesimin okuyabileceği bir dergi çıkartılmaya çalışılmış, ülkenin birçok noktasında kurduğu haber ağıyla, içinde, herkesin kendisini ilgilendiren her şeyi bulabileceği, gazetelerde yer alan haberlerin tekrarının yapılmayacağı ancak gazetelerin Kim'den haber alıp yayınlayacağı iddiasında bulunulmuştur.

⁸³ Şahin, 1984, s. 62.

⁸⁴ Kim, Sayı: 1, 30 Mayıs 1958.

⁸⁵ Cemal A. Kalyoncu, "Haber Dergiciliği Akis İle Başlıyor", *Aksiyon*, Sayı: 500, 05.07.2004. file:///C:/Users/g%C3%BCn/Desktop/yl%20tez/K%C4%B0TAP2010/AKS%C4%B0YON%20DERG%C4%B0S%C4%B0%20%20www_aksiyon_com_tr%20%20HAFTALIK%20HABER%20DERG%C4%B0S%C4%B0.htm (08.03.2011)

⁸⁶ Kim, Sayı: 152, s. 15.

Gündemin yoğunluğuna ve yaşanan teknik aksaklıklara bağlı olarak zaman zaman değişse de genel olarak dergi, İç-Dış Olaylar, Adalet, Basın, Cemiyet, Ekonomi, Eğitim, Hükümet, Partiler, Ulaştırma, Sanat, Kıbrıs, Çalışma, Sinema, Ev-Kadın, Spor, Tıp, Kitap, Üniversite, Fen-Teknik gibi bölümlerden oluşmaktadır.

Sayfa düzeni de Akis'e benzer şekilde hazırlanmış, sayfa üç sütundan oluşturulmuş, bulunduğu sayfaya sığmayan yazıların devamı farklı bölümlerin ardına eklenerek okuyucuya diğer bölümlere de bir göz atma fırsatı sunulmuştur.

Dergi kurucu dört isim önderliğinde çıkmış, dönüşümlü olarak mes'ul müdürlüğü yapılmış, geniş yazar kadrosu zaman zaman bazı isimlerle daha da renklendirilmiştir. Derginin değişen yazar kadrosu içinde kurucular dışında, Coşkun Kırca, Fikret Otyam, Metin And, Bedii Sevim, Tarık Kakınç, Osman Oktay, Behçet Cemal, İsmail İşmen, Durmuş Erginsoy, Fikri Çiçekoğlu, Refik Erduran, Leyla Umar, Halit Refiğ, Erdoğan Güçbilmez, Memduh Eren, Cevat Çapan, Besim Akımsar, Sadun Tanju, Zeria Karadeniz, Letafet Çipa, Aziz K. Versan, Mübeccel Beyhan, Erdoğan Tokmakçıoğlu, Nejat Çerman, Nejat Akçadurak, Bekir Lütfi, Emil Galip Sandalcı, Tahir Alangu, Cihat Baban, E. Celal Ülgen, Sevim Saruhan, Semih Tuğrul, Alpay Erdinç, Bhçet Cemal, Aydemir Balkan, Yılmaz Büyükerşen, Refik Ovacıklıgil, Sadun Altuna, Muhlis Hasa, M. Sakıp Erdem, Oktay Ekşi, Bekir Çiftçi, Erol Ülgen, Fikret Otyam, Besim Akımsar, Nuyan Yiğit, Yüksel Gülşen, Faruk Güvenç, Derviş İlporu, Kasım Gülek, Kemal Sülker, Mehmet Sağlam, Vural Vahit Suiçmez, Adil Aşçıoğlu, Tuncan Okan, İrfan Yankutan, Şeref Bakşık, Müfit Duru, Canan Ergüder, Suna Canitez, Behçet Kemal Çağlar, Adnan Berk, Sedat Ağralı, Muammer Aksoy, İnci Tuğsavul, Erdoğan Gürgen, Yavuz Soysal, Çetin A. Özkırım, Ayhan Hünalp, Bülent Ecevit, İlhami Soysal, Mümtaz Soysal, İlhan Engin, Tarık Kakın, Altan Öymen, Çetin Altan, Orhan Tütengil vardır. Ayrıca Ferruh Doğan, Mustafa Uykusuz, Halim Büyükbulut, Yalçın Tüzecan, Tahir Burak gibi isimler de karikatürleriyle dergiye destek vermiştir.

Kim dergisi 4. Sayıdan itibaren kâğıt tahsisi sorunu nedeniyle sıkıntılar yaşamış ve Özcan Ergüder basının içinde bulunduğu durumu ve derginin sıkıntılarını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Türk basını yavaş yavaş hiç vazife yapamayacak hale gelmektedir. Gazetelerimiz, klasik gazeteciliğin ‘haber vermek, öğretmek, eğlendirmek’ şartlarının sadece üçüncüsüne dayanmak zorunda kalmakta, sinema haberlerine, artist resimlerine, resimli romanlara hız vererek hem okuyucuyu o taraftan cezpetmeye, hem de ‘suya sabuna dokunmadan’ yaşamaya çalışmaktadır. Gazeteler için yalnız ‘fikir söylemek’ değil, ‘haber vermek’ de tehlikeli sayılan işler arasına

girmiştir. Önce kanunla, sonra ‘ilanlar’ ve nihayet bunlardan birincisine riayet etseniz ve ikincisine aldırmasanız da ‘kağıt tahsisleri’ serbestçe çalışmanıza mani olmaktadır.’⁸⁷

Kim Dergisi, o dönem yürürlükte olan basın yasalarının da etkisiyle tekzip, sansür (haberlerin çıkarıldığı beyaz, boş sütunlar), kapatılma ve tutuklama kararlarına maruz kalmıştır. Haklarında yayınlanan yazılardan dolayı bakanların, milletvekillerinin açtığı davalardan farklı olarak en ciddi sonucu Pulliams davası⁸⁸ doğurmuştur. Eugene Pulliam’ın yazısını 24 Ekim 1958 tarihli 22. sayısında yayınladığı için imtiyaz sahibi ve mes’ul müdürü Şahap Balcıoğlu 16 ay hapis cezası ve 4000 Lira para cezasına mahkûm edilmiş, dergi de bir ay süreyle kapatılmıştır.⁸⁹ Alınan kararın ardından dergi yönetimi Kim’i kapatmış ve yerine “ruhen ve fikren Kim’in devamı” olan Mim dergisini yayınlamaya başlamış, cezanın bitimiyle birlikte 26 Ocak 1960 tarihinde yeniden Kim dergisi çıkarılmıştır. Bunlarla birlikte dergi, ilgiden dolayı, Yassıada davalarının olduğu dönemde haftada iki kez çıkarılmıştır.

Karşılaşılan bir diğer problemse resmi ilan, kâğıt ve baskı nedeniyle anlaşmaları fesih eden matbaa konularında yaşanmıştır. Devlet Vekâleti tarafından tahsis edilen kâğıt 2. sayıdan itibaren, neden gösterilmeden kesilmiş, 4. sayıda yeniden verilmeye başlanmış ve 9. sayıdan itibaren yeniden kesilmiştir. Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmesi Genel Müdürlüğü’nün, Devlet Bakanlığı’nın Kim için ayırdığı kağıdın kullanım şeklinden şüphe duyması ve soruşturma açılması, soruşturmanın Kim’in lehine çıkmasına, kağıt parasının verilmesine ve İstanbul Milli Korunma Savcılığı’nın adem-i takip kararına rağmen Kim’in kağıt kontenjanı verilmemiştir.⁹⁰ Dergi kâğıt sıkıntısı nedeniyle ödünç kâğıtla basılmış ve 11 ayda 110 bin Lira zarara uğramıştır.⁹¹

Dergi, ortaklar arsında uyuşmazlık çıkması ve bazılarının politikaya, bazılarının ticarete atılması ve satışların giderek düşmesi nedeniyle 1968 yılında kapanmıştır.

⁸⁷ Kim, Sayı: 4, 20 Haziran 1958, s. 7.

⁸⁸ Indianapolis Star, News ve Arizona Republic gazetelerinin sahibi ve başyazarı Eugene Pulliam’ın Menderes ile görüşme talebi kabul edilmiş ancak İstanbul’da görüşülemediği belirtilmiştir. Bunun üzerine Pulliam ve eşi, Menderes’in İzmir gezisine davet edilmiş, kendileriyle orada görüşüleceği belirtilmiştir. Ancak aradan bir gün geçmesine rağmen görüşme gerçekleşmemiş, zar zor Başbakan’a ulaşabilen Pulliam’ın Menderes’ten aldığı yanıt vapurda olduğunun bilinmediği olmuştur. Ülkesine dönen Pulliam’ın olaya cevabı Amerika’da 73 gazetede birden çıkmış, çevirisi de Türkiye’de bazı gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. Söz konusu yazıda Menderes’e hakaret edildiği gerekçesiyle yazıyı yayınlayanlar hakkında dava açılmıştır.

⁸⁹ Kim, Sayı: 62, 23 Temmuz 1959, ss. 18-19.

⁹⁰ Kim, Sayı: 20, 19 Ekim 1958, s. 7.

⁹¹ Kim, Sayı: 53, 29 Mayıs 1959, s. 3.

2.2.3 Yarın

17 Nisan 1963 tarihinde, Mim Dergisi Genel Yayın Müdürlüğü yapmış, gazeteci Müfit Duru tarafından Ankara’da kurulmuş, isimleri verilmemiş olsa da dergi, yazarlarından bazılarının ortak olduğu bir grup tarafından yayınlanmıştır.⁹² Derginin mes’ul müdürü Müfit Duru, başyazarı, İstanbul milletvekilliğine seçilene kadar, Aydın Yalçın’dır.

Kendisinden önceki haber dergilerinden farklı olarak “Time tipi” bir kapak kullanılmamış, derginin ismi kırmızı arka plan üzerine beyaz renkte sol üst köşeye yazılmıştır. Dergi künyesinin verildiği sayfanın en üstünde derginin niteliğiyle ilgili şu bilgi yer almıştır: “Haftalık Siyaset ve İktisat Dergisi”. İlk sayının kapağında İnönü-Bayar çekişmesini ifade eden bir resim ve “AP nereye gidiyor?, Enos Raporu’nun sakat temelleri, Sendikacılığımız dönüm noktasında” başlıklarına yer verilmiştir.

Çıktıkları dönemi siyasi ve sosyal açıdan “çalkantılı” olarak değerlendirmiş ve “etkileri birkaç kuşağa sirayet edecek temel davaların, içtimai kararların eşiğinde” olunan bir dönemde seslerini yükseltmek ve düşüncelerini duyurmak ihtiyacından doğduklarını⁹³ ve “Türkiye’de hürriyetin, batılı düzenin, insani ve ahlaki prensiplerin savunucusu olan bir fikir organı”⁹⁴ olduklarını belirtmişlerdir.

İlk sayılarında ve yıldönümlerinde sürekli üzerinde durdukları nokta demokratik rejim, hür teşebbüs ve insanlara değerini vermek, aşırı uçlardan gelen telkinler ve yayılmak istenen sapık fikirlerle ilmi yoldan mücadeleyi sürdürmektir.⁹⁵

Her sayısında Kısaca Bu Hafta, Yurtta Yarın, Başkent Sohbetleri, Yarın’ın Gözüyle, Dünya’da Yarın, İncelemeler ve Yarın’a Mektuplar bölümleri yer alırken bazı sayılarında da Tiyatro, Tıp, İktisadi Haberler, Kitaplar, Müzik, Spor ve Feza bölümleri yer almıştır. Ayrıca derginin içinde 16 sayfalık formlar haline, Sovyet iktisadi ve teknik yardımını anlatan kitap verilmiştir.

Ülkenin problemlerini aydın fikirli, ileri görüşlü, ehil kimseleri bir araya getirerek tartıştırmak ve çıkan sonucu okuyucuya duyurmak yöntemini benimseyen derginin ilk sayısında yer alan isimler: Emil Galip Sandalcı, Fikret Ekinci, Şemsi Kuseyri, Fahir Armaoğlu, Aydın Yalçın ve Cahit Talas’tır. Daha sonraki sayılarda genellikle kamuoyunun ve akademik çevrenin yakından tanıdığı isimler yer almıştır: Prof. Dr. Reşat Aktan, Prof. Dr.

⁹² Yarın, Sayı: 8, 5 Haziran 1963, s. 16.

⁹³ Yarın, 17 Nisan 1963, Sayı: 1, s. 4.

⁹⁴ Yarın, 23 Nisan 1964, Sayı: 54, s. 13.

⁹⁵ Yarın, 19 Nisan 1967, Sayı: 209, s. 3.

Fikret Arık, Prof. Dr. Suat Bilce, Prof. Dr. Haluk Cillov, Prof. Dr. Akif Erginay, Prof. Dr. Memduh Yaşa, Prof. Dr. Cahit Talas, Prof. Dr. Besim Üstünel, Prof. Dr. Vakur Versan, Prof. Dr. Kemal Özinönü, Prof. Dr. Nihat Erim, Doç. Dr. Fahir Armaoğlu, Doç. Dr. Hayri Domaniç, Doç. Dr. Mehmet Gönlübol, Doç. Dr. İsmail Türk, Doç. Dr. Haydar Kazgan, Doç. Dr. Şeref Gözübüyük, Doç. Dr. İsmet Giritli, Dr. Cemal Aygen, Şemsi Kuseyri, Nilüfer Yalçın, Metin And, Orhan Apaydın, Emil Galip Sandalcı, Ergun Sav, Ahmet Önal, Fikret Ekinci, Deniz Baykal, Lütfullah Tenker, Ali İhsan Çelikkın, Mazhar Hiçşasmaz, Nilüfer Yalçın, Esin Talu, Burhan Apaydın ve karikatürist Semih Balcıoğlu. Yazar kadrosunun “Türkiye’de demokratik düzenin, hür ve Batılı hayat yolunun gerçekleşmesi için mücadele vermiş”⁹⁶ kimseler olduğu, çeşitli partilere üye oldukları ancak temelde çok partili demokratik sisteme inanan, sol veya sağ otoriter idarelerin karşısında olan⁹⁷ ve ekip olarak “hürriyetin, kardeşliğin, eşitliğin gerçekleştirilmesinde, ‘iyi toplum’ idealine, insani yollarla ulaşma çabasında Batı dünyasının tecrübelerini”⁹⁸ kendileri için rehber sayan kişilerden oluştuğunu sık sık dile getirmişlerdir.

“Parlamentar sisteme inanç” ortak noktasından hareketle bir araya gelen ekip zaman içinde dağılmış, dergide yer alan tabirle “günün moda cereyanlarına kapılan”⁹⁹ bu kişiler, dergi çıkmaya başladığı zaman hür teşebbüs ve özel sektörün taraftarıyken, 1968 yılına gelindiğinde bu fikirleri “emperyalizm uşaklığı, sömürücülük” olarak nitelemiş, sağ veya soldan gelen aşırı akımlara karşı mücadele edecekken, bunlarla flört etmeye başlamış veya içine girmiş ve dergiden ayrılmıştır.

Karşı oldukları tek şeyin, sağdan veya soldan gelecek her çeşit özgürlüğü engelleyecek düşünce ve sistem olduğunu, manevi hayatlarını emrine verdikleri hiçbir “izm” tanımadıklarını belirtmiş ve Akis ve Kim’den farklı olarak, hürriyet ve demokratik rejimi desteklemek için ortaya çıkıp, daha sonra dikta rejimi getirmeye çalışmadıklarını, hep aynı özgürlükçü çizgide ilerlediklerini vurgulamışlardır.¹⁰⁰

468. sayıyla birlikte derginin yayınına son verilmiştir.

⁹⁶ Yarın, Sayı: 1, 17 Nisan 1963, s. 4.

⁹⁷ Yarın, Sayı: 54, 23 Nisan 1964, s. 12.

⁹⁸ Yarın, Sayı: 1, 17 Nisan 1963, s. 5.

⁹⁹ Yarın, Sayı: 261, 17 Nisan 1968, s. 7.

¹⁰⁰ Yarın, Sayı: 209, 19 Nisan 1967, s. 3, Sayı: 1, 17 Nisan 1963, s. 4.

2.2.4 Durum

8 Ekim 1964 tarihinde İstanbul'da kurulan derginin kurucusu ve neşriyat müdürü Mithat Perin, sahibi Perizat Perin, yazı işleri müdürü de Ergil Tezerdi'dir. Dergiyi kurma fikri, Yassıada'da mahkûm olup 28 ay 15 gün tutukluluğun ardından işini kaybetmiş olan Mithat Perin'den çıkmış ve Yapı ve Kredi Bankası kurucularından Kâzım Taşkent'e başvurmuş ve manevi desteğini alarak yola koyulmuştur.¹⁰¹

Kendisini “Haftalık Dergi” şeklinde tanımlayan, derginin ilk sayısının kapağında “Türkiye’de komünizm tehlikesi var mıdır?” ve “Kıbrıs Oyunu” başlıkları altında Makarios ve Kruşçev’in birbirlerine doğru koştukları bir karikatüre yer verilmiştir.

İnsanların tek başına hareketlerinin değil, toplum olarak hangi sistem içinde yaşadıklarının ve bunun sonuçlarının konu edinildiği, yolu eşit haklar rejimi demokrasi olan, ister sağ, ister sol, insan hak ve hürriyetlerini, hangi gerekçeyle olursa olsun kısıtlayacak ideolojilerin karşısında duracak¹⁰² derginin genel olarak amacı; Türk vatandaşının huzuru için aşırı cereyanlarla mücadele, Batı anlamında devrimciliği kurtarmak, milletin muhtaç olduğu birliği sağlamak, ülkenin önemli olaylarına eğilmek, çare araştırmak ve bunları yöneticilere duyurmak şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca dış politikada Türkiye’nin bir uydu devlet olmaması¹⁰³, devletin dış politikasının macera ve hayal peşinde koşmamasını, realist olmasını, teokratik emellere ve fanatik düşüncelere dayanan antlaşmalardan uzak kalmasını, Atatürk’ün çizdiği yoldan, Batılı zihniyetle yürümesini¹⁰⁴ amaçlamıştır.

Başlarda politika ve ekonomi odaklı yayın yapılmış ve “Dünyada Politik Olaylar, Dünyada Ekonomik Olaylar, Okuyucunun Düşüncesi, Basın” gibi bölümlere ağırlık verilmiştir. Eksikliklerinin farkına vararak 53. Sayıda, ülke ve dünya sorunlarını, politika, kültür ve sanat haberlerini objektif şekilde verecek, siyasi, iktisadi, kültür dergisi olmaya çalışacakları¹⁰⁵ belirtilmiş ve dergiye “İş Hayatı, Hür Fikirler, İlim ve Fen, Toplum Hayatı, Sanatta Durum, Politikacıların Bu Hafta Dedikleri, Olaylar ve Düşünceler, Durum’dan Mektup, Sinema, Moda Dünyasında Durum, Belgeler, Sanat Dünyası, Tiyatro, Müzik, Kitap” gibi bölümler eklenmiştir. Ayrıca yazı dizileri, incelemeler, belgeler ve antlaşma metinleri de sıkça yayınlanmıştır. Tüm bölümlerin, halkın artık alıştığı bölücü ve hırçın üslup yerine,

¹⁰¹ Durum Dergisi, Sayı: 256, 4 Eylül 1969, s. 3.

¹⁰² Durum Dergisi, Sayı:16, , 27 Ocak 1965, s. 3.

¹⁰³ Durum Dergisi, Sayı: 66, 13 Ocak 1966, s. 5.

¹⁰⁴ Durum Dergisi, Sayı:105, 13 Ekim 1966, s. 5.

¹⁰⁵ Durum Dergisi, Sayı: 53, 14 Ekim 1965, s. 5.

olayların gerçek yönlerine odaklanan, objektif, bölücü yayın tahripçiliğinden uzak bir üslupla¹⁰⁶ hazırlanacağı belirtilmiştir.

Sık sık yerli ve yabancı politikacıların yazılarına yer verilen dergide yazısı yayınlanan isimlerden bazıları şunlardır: Mithat Perin, Ahmed Emin Yalman, Dünder Engin, Burhan Ayeri, Mustafa Tuna, Levon Dabağyan, Mazhar Kunt, Prof. Dr. Hâzım Atıf Kuyucak, İsmail Hüsrev Tökin, Prof. Dr. Memduh Yaşa, Nuri Eren, Ali Koçman, Dr. Muhlis Ete, Jeanne Roland, Süleyman Demirel, Kamil Turan, Raif Gürun, Muzaffer Aşkın, Prof. Dr. Ekrem Göksu, İsmet Giritli, Cevdet Perin (Bursa Milletvekili), M. B. Hudutluoğlu, Erdal Egemen, Zeyyat Kocamemi (Tokat Milletvekili), Dr. Yılmaz Özakpınar, Lyndan Johson, Ekrem Alican (YTP Genel Başkanı), Dr. Erich Mende (Federal Almanya Başbakan Yardımcısı), Seyfi Orhan, Nüzhet Baba, Namık Zeki Aral, Prof. Dr. Ludwig Erhard (Federal Almanya Başbakanı), Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Dean Rusk (Birleşik Amerika Dış İşleri Bakanı), Kurt Schmucker (Federal Almanya Ekonomi Bakanı), Prof. Dr. Hâzım Âtîf Kuyucak, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı, Prof. Dr. Z. F. Fındıkoğlu, Werner Dollinger (Federal Almanya Hazine Bakanı), Prof. Dr. Memduh Yaşa, Dr. Muhlis Ete, Süleyman Demirel.

Durum'un karşılaştığı en büyük problem, dönemin kağıt sorunu olmuştur. Kağıt fiyatları nedeniyle sıkıntı yaşayan dergi 2,5 Liradan satışa çıkmış, ancak gelen itirazlar sonucu 5. Sayıdan itibaren sayfa boyutu küçültülerek fiyat 150 Kuruşa düşürülmüş, 196. Sayıdan itibaren de kağıt kalitesi düşürülmüştür. Dergide bu durum şöyle açıklanmıştır:

*“Çok ağır şartlar altında bulunduğumuzu bu yıl içinde uzun süredir, neşriyatta bulunmuş Akis ve Kim dergilerinin yayınlarına son vermiş olmaları gösteriyor. Türk basınında ciddi dergilerin lüzumu henüz benimsenmemiş olduğu için, siyasi aktüalite dergilerinin şartları elverişsizliğini sürdürüyor.”*¹⁰⁷

Ekonomik koşullarla bağlantılı olarak dergi 348. sayıdan itibaren yeni bir değişikliklerle daha iyi cins kâğıda, renkli bir kapak içerisinde, her sayısında küçük bir kitapçıkla çıkmaya başlamış, ancak artan masraflarla birlikte derginin haftalık çıkarılamayacağına karar verilmiş ve Mayıs 1972'ye kadar aylık yayınlama kararı alınmıştır. Konuyla ilgili olarak okur aydınlatılmıştır:

“Bu yedi yılın en talihsiz olayı bizim için şartların zoruyla haftalık dergi olmaktan çıkıp aylık hale geliş oldu. Kağıt fiyatlarının akıl almaz artışı ve tertip baskı ücretleriyle diğer masrafların buna uygun bir hızla maliyeti etkilemeleri, bunun dışında da içinde bulunulan ekonomik şartların bazı müesseseleri yedi yıldır artık gösteremez hale gelişleri, siyasi görüş ve düşüncelerimizden dolayı kısıtlanan bazı

¹⁰⁶ Durum Dergisi, Sayı: 1, 8 Ekim 1964, s. 2.

¹⁰⁷ Durum Dergisi, Sayı: 196, 11 Temmuz 1968, s. 3.

imkanlarımız üst üste gelince hiç istemediğimiz halde böylesine bir karara götürdü bizi.”¹⁰⁸

Dergi, aşırı devletçiliğe ve klasik liberalizme karşı olduğu ve özel sektörün yanında yer aldığı için “soygunculara” hizmet etmekle, hükümetin yanında yer aldığı için Başbakanlık Örtülü Ödeneğinden para almakla, İsrail sempatzanı olmakla suçlanmıştır.

Durum dergisi, Ocak 1974’te 431. Sayısıyla yayın hayatına son vermiştir.

2.2.5 Geçit

29 Nisan 1966 tarihinde İstanbul’da, 28 sayfa olarak çıkan ve bir liradan satışa sunulan, kendisini “haftalık aktüalite dergisi” olarak tanımlayan, derginin imtiyaz sahibi ve başyazarı Firuzan Tekil, yazı işleri müdürü Hulusi Yavaşlar’dır.

Derginin kapağı, kırmızı çerçeve içine alınmış siyah beyaz kapak resminden oluşmuş, derginin adı da beyaz kalın puntolarla yazılmış, ilk sayının kapağında Celal Bayar yer almıştır. Ancak 28. sayıdan itibaren kapak değiştirilmiş ve sayfayı çevreleyen kırmızı çerçeve kaldırılmış, derginin adı ince harflerle yazılmıştır.

“Muasır medeniyet temposu”na uyamayan ülke insanlarını, gerçekçi bir görüş ve dille, propaganda yapmadan, dünyada olan bitenlerden haberdar etmek amacıyla çıktıklarını, pusulalarının, kaynağı Atatürk ilkeleri olan milli şuur olduğunu belirtmişlerdir. Derginin adı belirlenirken de amaç ve nitelik ön planda tutulmuş, “belli bir zaman içinde, meselâ bir hafta içinde, hadiselerin, meselelerin, haberlerin geçişi”¹⁰⁹ anlamına gelen “Geçit” tercih edilmiştir.

Siyasi olayları izlemek imkân ve vakitlerine tam sahip olamayan¹¹⁰ okurlara belge sunmak istenen dergide, Türkiye’de, Dünya’da, Basın’dan Seçmeler, Spor, Sinema, Sosyete, Tiyatro, Hafta İçinden Olaylar düşünceler, Dış Olaylar, Toplum ve iç ve dış olayların yedi günlük özetinin sunulduğu Haftanın Takvimi bölümlerinin yanı sıra yazı dizileri, belgeler sunulmuştur. Politikadan tiyatroya kadar tüm yazılarda tenkit üslubu benimsenmiştir.

“GEÇİT, samimi bulmadığı, ya da hareketlerini sakıncalı, zararlı bulduğu kimselerin daha iyiye yönelmeleri için, tenkidi vazifesi sayar. (...) Biz, iyi niyetle yazarız, düşündüğümüz gibi yazarız, meddahlıktan ve meddahlardan hoşlanmayız, Rockefeller gazetesi olmayız.”

İlk sayıda A. Muhip Dranas, Settar İksel, Füzuran Tekil, Feridun Kandemir, Selahattin Sar, Vecdi Bürün, İbrahim Hoyi, Afif Yesari, Orhan Ferdi yazmış, daha sonra Cemal Hüsnü

¹⁰⁸ Durum Dergisi, Sayı: 351, Ekim 1971, s. 3.

¹⁰⁹ Geçit Dergisi, Sayı: 1, 29 Nisan 1966, s. 3.

¹¹⁰ Geçit Dergisi, Sayı: 2, 13 Mayıs 1966, s. 3.

Toray, Feridun Işıl, Hulusi Yavaşlar, Kâmrân Tekil, Ömer Sıtkı Erdi, Kâmi Suveren, Sabahattin İ. Tözüm, Ali İsa Toygan, Levent Esmer, Saim Nuri, Mualla Mimetoğlu, Mehmet Bener, Nesteren Tamer, R. Tamer ve karikatürist Vehip Sinan gibi isimler dahil olmuştur.

Derginin karşılaştığı en büyük engel, kâğıt ve reklam sıkıntısıdır. Haftalık olarak yayınlanmaya başlayan dergi, 274. sayıdan itibaren 15 günlük, 348. sayıdan itibaren de aylık olarak yayınlanmıştır. Sıkıntıların sorumlusu olarak CHP İktidarını gören dergi yönetimi, CHP'yi faşist uygulamalarla basını ele geçirmek ve muhalefeti sansürlemekle suçlamıştır.

“Kendisine karşı olan milliyetçileri ve onların kuruluşlarını ‘faşist’ olarak suçlayan CHP iktidarı, faşist bir uygulama ile bazı hürriyetleri kısımakta, bazı müesseseleri ele geçirerek mesela hür basın üzerinde sansür uygulamak istemektedir. Bunlardan bazısını da gerçekleştirmiş, Anadolu Ajansı TRT’den sonra iktidarın uydusu haline getirilmiş, Atatürk’ün kurduğu bu milli ajanstan geçen haberler gazetelere verilirken sansüre tabi tutulur hale gelmiştir. Basına bir diğer dolaylı sansür ve hür basının sesini kesmek de SEKA (Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmesi) marifetiyle uygulanır olmuştur. Muhalefet gazetelerinin sesinin kısılması için bir takım tertipler alınmıştır. İktidara saldırmamaları için bulvar gazetelerine büyük kağıt indirimleri yapılırken fikir ve içtihad gazetelerinin fazla basılmaması, dağıtımı yapılmaması konusunda tedbirler getirilmiştir. İktidarı desteklemeleri için o büyük bulvar gazeteleri televizyon karşısında desteklenir, 16 sayfa çıktıkları halde hazine zararına yılda 300 milyon lirayı bulan ucuz kağıt sağlanırken, muhalif gazetelere ve GEÇİT gibi fikir dergilerine yüksek fiyattan kağıt verilmektedir.”¹¹¹

Geçit dergisinin, 389. sayısında teknik yetersizliklerden dolayı daha da geç yayınlanacağını sinyalleri verilmiş ve en son 20 Kasım 1978 tarihinde 392. sayısı yayınlanmıştır.

2.2.6 Yankı

1970 yılı sonunda ülkenin içinde bulunduğu gergin siyasi ve ekonomik ortamda Türk Haberler Ajansı Ankara temsilcisi M. Ali Kışlalı, ajansın Ankara diplomatik muhabiri Vedat Uras ve sonradan bir süre daha görevine devam edecek olan siyasi muhabir Mustafa Ekmekçi’nin görevlerine son verilmiştir. Bu ekip, günün koşullarında haftalık haber dergisinin ilgi çekeceğini düşünmüş ve bunun için gerekli olan iyi gazeteci grubu ve sermaye grubu birlikteliğini Daily News gazetesinin sahibi İlhan Çevik’in katılımıyla sağlamıştır.¹¹² Dergiyi hazırlayanlar, Amerika’daki Time, Newsweek, U.S. News ve World Report’u, İngiltere’deki The Economist’i, Fransa’daki L’Express’i Almanya’daki Der Spiegel’i, Hindistan’daki Link’i ve Türkiye’deki Akis, Kim ve Yön gibi haftalık dergileri incelemiş ve

¹¹¹ Geçit Dergisi, Sayı: 388, 20 Haziran-20 Temmuz 1978, s. 3.

¹¹² Yankı Dergisi, Sayı: 259, 1-7 Mart 1976, s. 13.

yola Time örnek alınarak çıkmış, hatta Mehmet Ali Kışlalı “Yankı’yı yayınlamaya başlarken el kitabı olarak Robert Elson’un ‘Time Inc., Bir Yayın Müessesesinin Hikayesi’ adlı kitabını seçmiştir.”¹¹³

1 Mart 1971 tarihinde Ankara’da yayınlanmaya başlayan ve 250 Kuruştan satışa sunulan derginin ilk sayısının kapağında “Ordu Kimin Yanında” başlığı altında Süleyman Demirel ve arkasında iki asker silueti yer almıştır. Derginin, Dergicilik ve Matbaacılık A.Ş. Kuruluşu tamamlanıncaya kadar sahibi¹¹⁴ ve yazı işleri müdürü Mehmet Ali Kışlalı, genel yayın müdürü Vedat Uras, yönetim kurulu başkanı İlhan Çevik’tir.

Yayın ilkesi olarak, Atatürkçü çerçevede içinde vatandaşın her şeyden haberdar olma hakkı, demokratik rejime saygı ve karma ekonominin vazgeçilmezliğini benimseyen derginin amacı, Time örneğinde olduğu gibi, ülkede okur-yazar sayısının giderek artmasıyla birlikte her gazeteyi, olayı takip edecek vakti bulamayan okura, gazetelerin dikkate almadığı ya da çok değinmediği ilgi çekici konuları ve dikkate değer tüm olayları haftanın özeti şeklinde sunmak ve Türk okuyucusunu her şeyden haberdar etmek olarak belirlenmiş ve şu şekilde açıklanmıştır:

*“Size günlük gazetelerden farklı şeyler vereceğiz. Onların dikkate almadığı ilgi çekici teferruatı da katıp bütün haftanın önemli olaylarını özetleyip renklendireceğiz. Günlük gazetelerin muntazaman el atmadıkları sahaları da ihmal etmeyeceğiz.”*¹¹⁵

Yankı’nın hedeflediği okur kitlesinin, öğrencileri, öğretmenleri, siyasetçileri, memurları ve subayları içeren, okuyup her şeyden haberdar olmak isteyen dinamik bir kitle olduğu ve yayına hazırlanırken büyük çoğunluğun eğilimiyle birlikte azınlığının de dikkate alındığı belirtilmiştir.

Sadece siyasi olaylara, iç politikaya değinen siyasi dergilerden farklı olarak bir haber dergisi olma iddiası taşıyan Yankı, “fikri seviyesi sadece olayları öğrenmenin üzerine de çıkan okuyucularını ilgilendiren diğer konulara da eğilmiş”¹¹⁶ ve İç Olaylar, Hukuk, Ekonomi, Sanayi, Dış Olaylar, Basın, Bilim, Radyo-Tv, Perde ve Sahne, Kadın, Spor, Seks, Din, Kitap, Modern Hayat, Müzik, Okuyucu Mektupları, Trafik, Turizm, Savunma, Havacılık, Memur, İş Alemi, Eğitim, Yankı’nın Yankıları ve Yankı’nın İncelemesi gibi çeşitli

¹¹³ Yankı Dergisi, Sayı: 63, 29 Mayıs-1 Haziran 1972, s. 19.

¹¹⁴ “Dergicilik ve Matbaacılık A.Ş. kuruluşu tamamlanıncaya kadar” diye belirtilmesinin nedeni, dergilerin ancak 12. sayıları yayımlandıktan sonra Basın İlan Kurumu’nun İktisadi Devlet Teşekküllerinden reklam alabilir listesine girebilmeleridir.

¹¹⁵ Yankı Dergisi, Sayı:1, 1 Mart 1971, s. 3.

¹¹⁶ Yankı Dergisi, Sayı: 57, 17-23 Nisan 1972, s.3.

bölmelere yer vermiştir. Bölümler hazırlanırken dikkat edilen noktalardan biri de seçilen olayların Türkiye’de okunduklarında birtakım çağrışımlara yardımcı olup olmayacağı olmuştur.¹¹⁷

Haberler sıkıcı ve kuru olmayan bir ifade ile mübalağadan uzak, kısa, öz ve tarafsız olarak bütün yönleriyle, modern gazetecilik anlayışına göre hareket eden gazeteci ve fikir adamları tarafından verilmeye çalışılmıştır. Çok taraflılık idealleri, herhangi bir fikrin savunucusu olunmadığı, hiçbir menfaat grubunun kontrolünde olunmadığı, hakkında yazılan kişinin cevabına derginin açık olduğu, aksi görüşte olursa bile, okuyucunun bilgilenmesi adına yabancı kaynakların ve tüm siyasi parti yetkililerinin görüşlerine de yer verildiği, hiçbir zaman, olayların tek yanlı olarak ele alınmadığı ve “Yankı’nın İncelemesi” dışındaki bölümlerde yazar kadrosunun kişisel görüşlerinin yer almadığı üzerinde sıkça durulmuştur. Çok taraflılık ideallerini gerçekleştirebilmek ve mesleği gazetecilik olmayan ancak ülkenin fikir hayatında önemli yerleri olan kişilerin makale yazarken karşılaştıkları güçlükleri ortadan kaldırıp okuyucuya sunmak için “mülakat” usulünü geliştirmiş ve uygulamışlardır.¹¹⁸

Kendisine Time’ı örnek alan Yankı’nın temelde sınırlı olan kadrosu, önemli olaylarda Ankara’nın en usta basın mensuplarının yardımlarından faydalanılarak, fiiliyatta genişletilmiş, toplanan tüm istihbarat, öğretim üyelerince yazılarak yayınlanır hale getirilmiştir.¹¹⁹ Yazar kadrosu ve haber merkezi içinde, Hıncal Uluç, Yalçın Küçük, Şerif Kahramankaptan, Mehmet Yılmaz (bu dört isim derginin yazı işleri müdürlüğünü de yürütmüştür), Ergun Sav, Hikmet Bila, Mehmet Yılmaz, Serhan Ada, Mahmut Kışlalı, Can Dündar, Nihat Subaşı, Nursel Baktır, Serhat Hürkan, Ayşe Öğüş, Avni Özgürel, Selim Tunçer, Perihan Sarı, Gülayşe Somel, Fatma Gökmen, Fikret Bila, Emre Kongar, Baskın Oran, Gün Sazak, Hikmet Çetin, Hıfzı Topuz, Mehmet Ali Birand, Bülent Ecevit, Gündüz Ökçün, Alparslan Türkeş, Recai Kutan, Ertuğrul Günay, Altan Öymen, Taha Akyol, Turan Güneş, Aydın Yalçın ve Mehmet Gönübol gibi isimler yer almıştır. Yankı, Time’ı her alanda örnek almış, yurtiçinde Ankara, Adana, Antalya, Bursa, Edirne, Eskişehir, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Sakarya, Samsun, Trabzon ve Zonguldak’ta, yurtdışında Bonn, Brüksel, Atina, Frankfurt, Lahey, Londra, New York, Paris, Stuttgart, Roma, Viyana ve Washinton’da bürolar kurup haber ağını geniş tutmuştur.

¹¹⁷ Yankı Dergisi, Sayı: 129, 3-9 Eylül 1973, s. 3.

¹¹⁸ Yankı Dergisi, Sayı: 64, 5 Haziran 1972, s. 3.

¹¹⁹ Yankı Dergisi, Sayı: 259, 1-7 Mart 1976, s. 13.

Derginin karşılaştığı en büyük sorun, resmi ilan ve reklam konusunda yaşanmıştır. Günlük gazetelerin her ay düzenli olarak aldığı “resmi ilan”ları dergilerin alamamasına ve Basın ve İlan Kurumu’nun kendisine bağlı İktisadi Devlet Teşekküllerinin 12 hafta süre ile ilk yayınlanan dergilere reklam vermesini yasaklamasına, daha sonra verilmeye başlanan kısıtlı reklamların da gelip giden bakanların baskısıyla kesilmesine sıkça dikkat çekilmiştir. Ayrıca “ordu üzerine hesaplar yapılmasın, ordu çıkarlara alet edilemez, ordunun Türkiye’nin siyasi ve sosyal hayatında söz hakkı vardır, sıkıyönetim basın hürriyetinin temeline olumsuz etki yapmamaktadır” gibi yorumlarından dolayı “ordunun sesi” olmakla suçlanmış ve TÜSİAD Genel Sekreteri emekli bir albayın TÜSİAD yönetim kurulunu Yankı’ya reklam verenlerin faşizmi istediği manasına geleceği gibi tehditvari konuşmaları üzerine (reklam açısından) boykot kararı alınmıştır. Ecevit’in Paşayı kurultayda mağlup etmesiyle ilgili haberler sonrasında “Ecevit’i tuttuğu” iddiasıyla dergi, bir kez daha reklam boykotuna maruz kalmıştır.¹²⁰ Resmi ilan ve reklam sıkıntısı çeken derginin ana geçim kaynağı abonelikler ve haftalık satışlar olmuştur. Başlangıçta 10-15 bin arasında seyreden tiraj, 1976 yılında 20 bin civarına, 1978 yılında 100 binin üzerine¹²¹, 1979 yılında 120 bine¹²², 1980 yılında da 125 binin üzerine¹²³ çıkmıştır.

Yankı nispeten az olsa da kapanma ve tutuklama kararlarından kurtulamamış, derginin 36. sayısında yayınlanan “Bir Krizin Anatomisi” başlıklı yazısında gizli bir toplantı hakkında açıklama yaptığı ve asılsız haber yayınladığı gerekçesiyle, Ankara Sıkı Yönetim Mahkemesi’nce 30 gün süreyle kapatılmıştır. Ancak kapanma kararına rağmen, orduyu kötülememek adına, kapatılmalarının basın hürriyeti ile değil, günün olağanüstü şartlarıyla ilgisi olduğu söylenmiştir. Derginin kurucusu ve sahibi Mehmet Ali Kışlalı, 221. sayıda çıkan “Kıbrıs’taki Bayraktarlık” ile ilgili bir röportaj nedeniyle Ankara Sıkı Yönetim Mahkemesi tarafından tutuklanmıştır.

Satış fiyatının iki katına çıkarılmasıyla düşen tirajı 100 bine çıkarma umuduyla, 1983 başında Kışlalı yönetiminden ayrılıp dergiyi İstanbul’a taşımış fakat bundan bir ay sonra tiraj 2-3 bin civarına düşmüş¹²⁴, Tercüman grubunun desteğiyle 1988 yılına kadar yayın hayatına

¹²⁰ Yankı Dergisi, Sayı: 259, 1-7 Mart 1976, s. 14.

¹²¹ Yankı Dergisi, Sayı: 405, 18-24 Aralık 1978, s. 3, Haftaya Bakış Dergisi’nde ise Yankı’nın ilk dönemlerde tirajının 5 binlerde seyrettiği, 1976 yılı sonunda yapılan reklam kampanyasıyla 12 bine çıktığı ve 1982 başında da 40 bine ulaştığı yazmaktadır.(24-30 Ekim 1987, s. 5)

¹²² Yankı Dergisi, 5-11 Mart 1979, Sayı: 416, s. 3.

¹²³ Yankı Dergisi, Sayı: 466, 3-9 Mart 1980, s. 34.

¹²⁴ Haftaya Bakış Dergisi, Sayı: 53, 24-30 Ekim 1987, s. 5.

devam edebilmiş, Şubat 1988’de de Mehmet Ali Kışlalı yönetiminde çıkan Haftaya Bakış dergisi ile birleşip “Yankı/Haftaya Bakış – Çağdaş Haber Dergisi” adını almıştır.¹²⁵

2.2.7 Devir

İzmir ve İstanbul’un büyük sermaye çevrelerinin milyonlarca liralık sermaye ve reklam desteğiyle¹²⁶ İzmir’de kurulan, imtiyaz sahibi Adnan Süvari olan, genel yayın müdürlüğünü Altemur Kılıç’ın, yazı işleri müdürlüğünü Nejat Türkeri’nin yaptığı Devir Dergisi 6 Kasım 1972 tarihinde yayınlanmaya başlamıştır. Beş Liradan satılan derginin ilk sayısının kapağında Cevdet Sunay vardır.

Gerçek Atatürkçülük ve Atatürk milliyetçiliği yolunu takip ederek, bu yol dışındaki tüm aşırı sağ ve sol akımlarla, irtica ve taassupla mücadele etmeyi ve laik Türkiye Cumhuriyeti’nin savunucusu olmayı amaç edindiklerini belirttikleri ilk sayılarında, yayın ilkeleri sekiz maddede özetlenmiştir. Bu maddelerde, yolsuzlukla nasıl mücadele edileceği, eğitim ve ekonomiyle ilgili fikirleri, dış politikada Atatürk’ün barışçı, milletlerarasında birlik ve dayanışmaya inanan, fakat milli menfaatleri her şeyden üstün sayan politikasının izleneceğine, “milli menfaatlerin Batı ittifakları manzumesi” içinde savunulabileceğine olan inançları yer almaktadır.¹²⁷

Haber dergisi türünü ilk kendilerinin keşfetmediğini, Amerika’da 1914-1925 yılları arasında yayınlanan Litterery Review’e kadar dayandığını ama esasen 1923’te yayınlanmaya başlayan Time’ın, haber dergisinin gerçek ve başarılı bir örneği olduğunu ve kendilerinin de Time’ı örnek aldıklarını, kendilerinden önce yayınlanan Akis ve Kim dergilerinden farklı olduklarını yazmışlardır.¹²⁸

Tarafsızlık iddiasıyla yola çıkan bir dergi olduklarını, dönem dönem yanlı yayın yaptıkları, çeşitli partileri tuttukları veya çok tarafsız yayın yaptıkları gerekçesiyle eleştirildiklerini, oysa hiçbir partinin ve kimsenin sözcüsü olmadan, olayları ve davranışları objektif olarak ortaya koyup değerlendirdiklerini, tarafsızlıklarının iki istisnası olduğunu belirtmişlerdir:

¹²⁵ Muhsin Özcan, “Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Haftalık Haber Dergiciliğinin Gelişim Evreleri: Akis Dergisi Örneği”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), s.55.

¹²⁶ Yankı Dergisi, Sayı: 259, 1-7 Mart 1976, s.14.

¹²⁷ Devir Dergisi, 6 Kasım 1972, Sayı: 1, s. 48.

¹²⁸ Devir, Sayı: 7, 18 Aralık 1972, s. 48.

*“Taraırsız olmadığımız, asla taviz vermeyeceğimiz iki konu var. İlk sayımızda ayrıntılarını belirttiğimiz Atatürkçülük ve hür seğıimlere dayanan parlamenter demokrasi. Seğıimlerin zamanında ve hür olarak yapılması ve kim kazanırsa kazansın neticelerinin demokratik kurallara göre uygulanması konusunda sonuna kadar mücadele edeceğiz.”*¹²⁹

Devir, hedef kitlesini bütün aydınlar, aydın olmak isteyenler ve bilmek, öğrenmek isteyenler olarak belirlemiş, “çıkarcı çevrelerin dergisi” eleştirisini her zaman reddetmiştir.¹³⁰

Haber dergisi formatına uygun olarak, herkesin ilgiyle okuyabileceğı konu çeşitliliğı yaratılmaya çalışılmış, çoğunluğu değışmemekle birlikte, derginin bölümleri o hafta yayınlanacak konuların ağırlığına göre belirlenmiştir. Genel olarak bölümleri: Yurtta Devir, Soru-Cevap, İnceleme, Dünyada Devir, Devir’in Konuğı, Araştırma, Bilim ve Teknoloji, Kadın-Moda, Telekten Notlar, Parlamento, Ekonomi, Dünyadan Notlar, Ortak Pazar/Avrupa, Tv Radyo, Tarihte Devir, Hukuk, Din, Sağlık, Sanat, Tiyatro, Sinema, Müzik, Basın, Turizm, Silahlı Kuvvetler, Çalışma, Kitaplar, Otomotiv, Spor, Röportajlar, Tanıtma, Müşavirler’dir.

Yazılar, hiç bölmeden, her hafta aynı düzen ve sırayla dizilmiş, haberlerin yazımında çeşitli kaynaklardan gelen bilgilerin toplanıp, derlenip, yeniden yazılması yöntemi uygulanmış, çıktığı dönem ve sahip olduğı maddi imkânların da etkisiyle türdeşlerinden daha ileri tekniklerle yayınlanmış, hatta derginin bu yönü Metin Toker’in de dikkatini çekmiş ve dergiye tebrik mektubu göndermiş ve derginin olumlu yönlerini övmüştür.

Yayına başladığı ilk dönemde 48. sayfasında derginin yazı kurulu verilirken, bir süre sonra yalnızca “dış politika, müzik, spor, röportaj” gibi, konunun uzmanlarının isimleri verilmiştir. Yazı kurulunda ve uzman kadrosunda yer alan isimler şunlardır: Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, Prof. Dr. İlhan Akın, Deniz Adanalı, Dr. Aydemir Aşkın, Emin Aytekin, Cihad Baban, Dr. Hilmi Evin, Tekin Çullu, Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, Müfit Duru, Ziyat Ebuziya, Prof. Dr. Feridun Ergin, Özcan Ergüder, Talât Halman, Deniz Ilgaz, Süreyya Koç, Nurettin Koçak, Şemsi Kuseyri, Prof. Dr. Osman Okyar, Emekli Amiral Sezai Orkun, Nuvit Özdoğru, Ergün Özakat, Mithat Perin, Seyfi Taşhan, Prof. Dr. İsmail Türk, Derin Türkömer, Naşit Hakkı Uluğ, Prof. Dr. Aydın Yalçın, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. Memduh Yaşa, Prof. Dr. Yılmaz Altuğ, Prof. Dr. Mahmut Birsell, Doç. Dr. İlter Akat, Esin Aydar, Figen Iyriboz, Prof. Dr. Mahmut Birsell, Kemal Zeki Gençosman, Ertuğrul Zekai Ökte, Mehmet Oruç, Prof. Dr. Ergun Sabar, Doç Dr. Selçuk Erez, Dr. Yürük Iyriboz, Gültekin Elibal, Nedim Göknill, Recep Bilginer, Biltin Toker, Esen Arkış, Tayfur Göçmenoğlu, Faruk

¹²⁹ Devir, Sayı: 9, 1 Ocak 1973, s. 48.

¹³⁰ Devir, Sayı: 24, 16 Nisan 1973, s. 48.

Yener, Celasin Muşkara, Ali Rıza Avni, Ali Kocatepe, Jerfi Yener, Haluk Durukal, Haldun Oksar, Emin Aytekin, Sedat Ağralı, Şadan Gökovalı, Ünal Tapan, Güzide Kılıç, Ceyhan Gür, Hıncal Uluç, Ara Güler, Özden Alpdağ, Ozan Sağdıç, Selami Akpınar, Ayşegül Dora, Güngör Mengi. Yazar kadrosuyla birlikte dış temsilcilikleri de geniş olan dergi, Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Almanya, Belçika ve Kıbrıs'ta da temsilcilikler kurmuştur.

Devir dergisi, beklenilenden az ilgi görmüş ve 1973 Martında 15 bin, 1974 Nisanında ise 14,270 adet basılmıştır. İzmir'de aradığını bulamayan dergi, 1974 yılında İstanbul'a taşınmış ancak yine de uzun ömürlü olamamış ve 28 Ekim 1974'te 104. sayısı ile yayın hayatına son vermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE HABER DERGİCİLİĞİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında askeri, siyasi ve ekonomik anlamda, liderliklerini Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yaptığı, iki kutuplu sistem ortaya çıkmıştır. Yeni dünya sistemi içinde, Sovyetler Birliği, kendi güvenli bölgesini kurmak için Doğu Avrupa'yı tampon bölge olarak düşünmüş, bu ülkeleri Kominform (*Komünist Enformasyon Bürosu-Communist Information Bureau*) ile kendisine bağlamış, ardından ekonomik gelişmeyi hızlandırmak için COMECON'u (*Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi-Council of Mutual Economic Aid*) kurmuş ve Doğu Bloku'nu oluşturmuştur. Sovyetler'in çalışmaları karşısında ABD de, Avrupa'nın geri kalanını kaybetmemek amacıyla Truman Doktrini ile başlayan askeri malzeme yardımı yapmış, ardından güvenliği sağlamak ve Doğu Bloku'nu çevrelemek için NATO'yu (*Kuzey Atlantik Paktı-North Atlantic Treaty Organisation*) kurmuş ve %2,5 faizli, 15 yılı ödemesiz 44 yıl vadeli krediyi öngören Marshall yardımıyla da ekonomik ayağı tamamlayarak Batı Bloku'nu oluşturmuştur.

İki kutuplu sistem içerisinde Türkiye'nin yeri, Sovyetler Birliği ve ABD ile yaşananlar neticesinde belirlenmiştir. Sovyetler Birliği, bir yardımlaşma anlaşması yapmak için 25 Eylül 1939'da Moskova'ya giden Saraçoğlu'na Boğazlarla ilgili kabul edilemez tekliflerde bulunmuş¹³¹, Yalta ve Potsdam Konferanslarında Montreux Sözleşmesi'nin değişmesini istemiş ve ABD-SSCB-Türkiye arasında “nota krizi” yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca, 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye'ye verdiği notayla 1925 Dostluk Anlaşması'nı uzatmayacaklarını bildirmiş, ardından 7 Haziran 1945 tarihinde, 1921 anlaşmasıyla düzenlenmiş sınırlarda değişiklik öngören yeni bir anlaşma önermiş, Kars ve Ardahan'ın kendilerine verilmesini istemiştir.¹³² Amerika Birleşik Devletleri ile yakınlaşma, Sovyetler'in Boğazlarla ilgili isteklerinin ve anlaşmazlıkların arttığı bir dönemde başlamış, 1960'lara kadarki Türk dış politikası, çıkarlarını Amerika'ninkilerle özdeş gören bir varsayım ile oluşturulmuş, ulusal çıkarlarla Amerika'ninkiler uyuşmadığında, kendi çıkarlarını Amerika'ninkilere uydurma çabasıyla sürmüştür.¹³³ Türkiye – Amerika yakınlaşmasının başladığının somut örnekleri Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naşının (16 ay önce vefat etmiştir) Amerikan donanması zırhlısı Missouri ile 5 Nisan 1946 tarihinde Türkiye'ye getirilmesi ve

¹³¹ Mehmet Gönülöbol (Ed.), *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 388.

¹³² Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt: 1: 1919-1980, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, ss. 501-503.

¹³³ Faruk Sönmezoglu, *Kıbrıs Sorunu Işığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*, İstanbul: Der Yayınevi, 1995, s. 31.

aynı gün Washington'da konuşma yapan Truman'ın "Ortadoğu ve Boğazların ABD için çok büyük ekonomik ve stratejik önemi olduğu ve ABD'nin gerektiğinde (saldırı anında) bu devletlere yardımcı olabileceğini"¹³⁴ söylemesidir. Truman Doktrini, Marshall Planı çerçevesinde verilen yardımlar ve NATO üyeliğiyle, Amerika ile dostluk ilişkileri pekiştirilirken, Sovyetlerle ilişkiler olumsuz etkilenmiştir.

Bu bölümde, incelenen dönem içerisinde, Türkiye'nin dış politika anlayışı, ABD ve Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini etkileyen, iç politikada oy/seçim kaygısı nedeniyle kullanılan ve haber dergilerini görüş ayrılıklarına götüren "dış yardım melesi, Kıbrıs sorunu ve haşhaş sorunu" ele alınacaktır.

3.1 Dış Yardım Meselesi

Dış yardım meselesi 1945-1960 döneminde Türk dış politikasını şekillendiren ana unsur olmuştur. Baskın Oran kitabında, meseleyi şu şekilde özetlemiştir:

*"Türkiye'nin bu dönemde bağımsızlığını kısıtlayacak bir dış politika izlemesi, W. Hale'in değiştiyle, Menderes'in "Dulles'tan daha Dullesci bir komünizm fobisi sahibi" olmasının sonucudur. (bunun nedenini) doğrudan doğruya, ekonomik olarak iflas etmiş bir rejimin bu komünizm tehlikesini durmadan abartarak dış yardım ve dış borç almak isteme stratejisinde aramak gerekir. Nitekim, SSCB'nin tutumu açıkça değiştiği zaman bile Türkiye bunu görmek istememiş, Bağlantısızlık akımı hiç yokmuş gibi davranmış, dış yardımın sürmesi için Soğuk Savaş keskinleştirmeye çabalamış, fakat Batı'dan kredi umudunu da yitirince Menderes 180 derecelik bir dönüş yaparak Moskova gezisini planlamıştır."*¹³⁵

İzlenilen denge politikası doğrultusunda, Mart 1941 yılındaki "lend and lease" adlı Amerikan yasasından yararlanarak kısa süreli, ardından Truman Doktrini ve Marshall Planı ile daha geniş çapta ekonomik yardım alınmıştır. Askeri yardım alımı ise, Truman Doktrini'nin işlemlerini sağlayan 12 Temmuz 1947 tarihli yardım anlaşması ile başlamış¹³⁶ ve uzun yıllar devamı için çaba sarf edilmiştir.

Amerikan yardımına bütün Türk milletinin müteşekkir olduğunu¹³⁷ belirten Akis dergisi, Amerika'dan alınan iktisadi ve askeri yardımın Türk halkı açısından iki millet arasındaki dostluğun nedeni değil sonucu ve hakiki bağın müşterek ideal olduğunu, Amerika

¹³⁴ Oran, s. 525.

¹³⁵ Oran, ss. 497-498

¹³⁶ Mehmet Altan, *Süperler ve Türkiye, Türkiye'de Amerikan ve Sovyet Yatırımları*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1986, s. 87.

¹³⁷ Akis, Sayı: 37, 22 Ocak 1955, s. 5.

bu ideale sahip çıktığı sürece, Ankara’da hükümet hangi siyasi partiden olursa olsun, Amerikan dostluğunun Türkiye’nin dış politikasının temel taşı olarak kalacağını yazmıştır.¹³⁸

1954 yılında Amerika’nın Türkiye’ye yardımı kesmeyi planladığı, bu nedenle ilk etapta askeri yardımda 100 milyon dolarlık bir kısıntıya gideceği haberleri karşısında Sovyetler Birliği tehlikesi gündeme getirilmiş ve Menderes, yardımların kesilmesi halinde “Türkiye’nin, Batı camiasının Rusya’ya en yakın noktasında kuvvetli bir kale olarak kalmak imkânına sahip olmakta devam edemeyeceğini” söylemiştir. Akis’te de Amerikan yardımının aslında Amerikan sermayesinin ülkeye akması anlamına geldiği ancak yabancı sermaye aleyhtarlığı yapan Halk Partisi değil, “liberal ve realist iktisat politikası” sahibi Menderes iş başında olduğu sürece devam edebileceği belirtilmiştir.¹³⁹

NATO’ya girişin ve özellikle Ortadoğu’daki Amerikan çıkarları doğrultusunda ittifak sistemleri kurma yolundaki çabaların yaratmış olduğu olumlu hava içinde, ABD’nin Türkiye’ye hibe ve kredi biçiminde, 300 milyon dolarlık yardım yapmayı düşündüğü ortaya atılmış¹⁴⁰, bir kez daha müzakere sürecinde, Sovyetler Birliği ve onun Türkiye’yi etkileme çabası gündeme getirilmiş, bir anlamda rekabet ortamı yaratılarak işler kızıştirılmaya çalışılmıştır. Akis’te, “Rusya’nın, Türkiye’yi Batı demokrasilerinden ayırmak” ve “tarafsızlığa geçmesi” için cazip tekliflerde bulunduğu ancak Türkiye’nin hayır dediği ve teklifler karşısında dimdik durduğu, Türk Hükümetinin iktisadi müzakerelerin sonucu ne olursa olsun, Sovyetler’e karşı azimli tavrını terk etmeyeceği vurgulanmıştır.¹⁴¹

Amerika’dan 300 milyon dolarlık yardım istendiği ancak yalnızca 30 milyon dolar alındığı bu dönemde Akis’te, Sovyetlerle Batı’nın ilişkileri yumuşadıkça, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin de kendiliğinden daha az gergin hale geleceği ve Sovyetler Birliği’nin yeniden ilişki kurma çabaları karşısında dikkatli davranılması ve yardım teklifleri karşısında dik durulması gerektiği üzerinde durulmuştur:

“Dış politikamız tahrikten ve maceracı zihniyetten uzak, batı birliğiyle kader ortaklığı yapmış, Ruslara karşı ise düşman değil ama ihtiyatlı kaldığı müddetçe muhalefetin de desteğini elbette sağlayacaktır. Moskovanın açmak istediği kapılardan girilmiyeceğine dair olan beyanlarını ancak memnuniyetle karşılamak lazımdır. Ne Türk hükümeti ve ne de Türk milleti para temin etmek için böylesine tehlikeli bir oyuna girişmek arzusundadır. Rusların ümidleri beyhudedir.

¹³⁸ “İke’i beklerken”, Akis, Sayı: 279, 2 Aralık 1959, s. 5.

¹³⁹ Akis, Sayı: 5, 12 Haziran 1954, ss. 4-7.

¹⁴⁰ Richard D. Robinson, “Developments Respecting Turkey”, op. Cit. S. 48, The New York Times, 18 January 1956, 5:1’den Oral Sander, *Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979, s. 137.

¹⁴¹ Metin Toker, “Azim Parayla Alınmaz”, Akis, Sayı: 53, 21 Mayıs 1955, s. 5.

Sovyetlerle münasebetlerimiz, Sovyetlerin doğrudan doğruya batıyla münasebetlerinin iyileştiği nisbette iyileşecektir.”¹⁴²

300 milyon dolarlık yardım isteğinin reddiyle birlikte Türkiye Sovyetler Birliği'ne daha sıcak bakmaya başlamış ve o yıllarda Türkiye'ye karşı soğuk davranan Amerika'nın aksine Sovyetler Birliği, Türkiye'nin ekonomik zorluklarını yakından takip etmiş ve aralarındaki ticareti geliştirmek için adımlar atmıştır.¹⁴³ Sovyetler Birliği'nin, Kurtuluş Savaşı yıllarından sonraki ilk ekonomik yardımı böyle bir ortamda gerçekleşmiş ve 1957 yılında Sovyet kredisiyle Çayırova Cam Fabrikası kuruluş çalışmaları başlatılmıştır. SSCB, Türkiye'ye 3.4 milyon Ruble, %2.5 faizle üç yıllığına kredi açmış ve SSCB 3.5 yıl boyunca üretilecek malı alım garantisi vermiştir.¹⁴⁴ Bir taraftan ekonomik ilişkiler kurulurken, diğer taraftan Pravda'da iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin yeniden kurulması gerektiğine dair yayınlar yapılmıştır.

Sovyetler Birliği'nden gelen dostluk mesajlarına karşı geçmişin unutulmadığını söyleyen ve ilişkileri iyileştirme çabasını sahte bulan Akis, Rus-Türk Dostluk Anlaşması'nın 38. yılı dolayısıyla Pravda'nın, konuşma yapması için yüksek kademedekileri daveti üzerine, iktidarın “Rus tebessümleri”ne karşı hissiz olmadığını, ancak Sovyetlerden alınacak bir ekonomik yardım karşılığında, siyasi taleplerinin çok olacağını, çok fazla taviz vermemiz gerekeceğini yazmıştır.¹⁴⁵ Kim dergisi de Sovyetlerle girilecek iktisadi ilişkilerin büyük tehlike yaratacağını, Yugoslavya'ya yapılan yardımı kesme tehdidiyle siyasi baskı yapılması örneğini vererek, açıklamış ve eğer Türkiye, Sovyetlerden yardım alarak fabrika kurar, makine, traktör ve nakil araçları alırsa devamlı olarak bunların yedek parça ihtiyaçları için Sovyetler'e muhtaç olunacağını ve durumun siyasi baskı aracı olarak kullanabileceğini yazmıştır.¹⁴⁶

1960 Mayıs ayındaki seçimler için verilen yatırım sözlerinin bir kısım ödenekleri 1960 bütçesine dahil edilmiş ve bütçe bu nedenle 387 milyon TL açık vermiştir. Batının sağlayamayacağı dış fonları bulmak için Adnan Menderes ve iktidarı gözerini Sovyetler Birliği'ne çevirmiştir.¹⁴⁷ İkili ilişkilerin başlatılması için planlanan Sovyetler Birliği ziyareti askeri müdahale nedeniyle gerçekleşmemiş ancak Menderes'in, yardım karşılığı Doğu Anadolu'yu vermeyi teklif ettiği iddiaları ortalığı karıştırmıştır.

¹⁴² “Dış Politika-Samimiyet Buhranı”, *Akis*, 31 Mart 1956, ss. 8-9,

¹⁴³ Altan, s. 95.

¹⁴⁴ Oran, s. 518.

¹⁴⁵ “Dış Yardım-Elini Veren, Kolunu Alamaz”, *Akis*, 14 Haziran 1958, s. 20.

¹⁴⁶ “Rus Yardımı”, *Kim*, Sayı: 3, 13 Haziran 1958, s. 35.

¹⁴⁷ Altan, s. 99.

Kim dergisinde yayınlanan haberde, Menderes'in (*düşük hükümetin düşük başkanı*), ülkenin çok güç bir anında Amerika'dan 750 milyon dolar talep ettiği ve Amerika'nın da olumlu yanıt verdiği fakat üç şart ileri sürdüğü, Menderes'in de duruma sinirlenerek "Siz vermezseniz Ruslar verir" dediği ve Sovyetlerle yaptığı görüşmede bu yardım karşılığında Ardahan'ı vermeyi teklif ettiği yazmaktadır.¹⁴⁸

1958 yılında Sovyetlerden alınacak yardımın ve girişilecek iktisadi ilişkilerin riskleri üzerinde duran ve yardıma karşı çıkan Kim dergisi, 1960 yılında, Sovyetlerin asıl amacının Türkiye'yi Batı ittifakından çıkarmak olduğunu unutmadan, karşılıklı kültürel ve ekonomik bağların güçlendirilmesi gerektiğini çünkü Batı kaynaklarından gerekli yardım sağlanamadığını yazmış ve Sovyet yardımının görece avantajlarını eklemiştir:

*"Rus yardımı tamamiyle yatırım kredilerinden ibarettir. Yani istihlâke değil, iktisadi kalkınmaya yönelmiştir. Şartlar çok müsaittir. Borcun faizi yüzde 2.5tan ibarettir. Daha önemlisi, krediler dövizle değil, malla ödenmektedir. Bu, döviz sıkıntısını hafifleteceği gibi, memleketimizin Batıya satmakta güçlük çektiği malların elden çıkarılmasını kolaylaştıracaktır."*¹⁴⁹

Türkiye'de iktidara askeri yönetimin geçmesiyle birlikte, Cemal Gürsel, dış politikanın değişmeyeceği garantisini vermiştir. Hatta 27 Mayıs sabahı saat 04.00'te radyodan okunan Silahlı Kuvvetler Bildirisi (NATO ve CENTO'ya bağlılığı belirten) aynı anda ABD Büyükelçiliğinin giriş kapısının altından atılmıştır.¹⁵⁰

Müdahaleden hemen sonra ABD'nin Türkiye'ye 400 milyon dolar tutarında bir kredi açması için görüşmeler başlamıştır. Görüşmeler sonunda ABD çeşitli kanallardan ekonomik yardıma başlamışsa da bu yardımın tutarı 1960 yılında istenen rakama ulaşamamış ve hatta bir yıl öncesine göre önemli bir düşüş göstermiştir. 1959 yılında yapılan toplam ekonomik yardım 167 milyon dolarken, 1960 yılında 103 milyon dolara düşmüştür.¹⁵¹ Basında Amerikan yardımına alternatif olarak Sovyet yardımının gündeme gelmesi ilişkileri etkilemiş ve yardım meselesinin tekrar gündeme getirilmesine neden olmuştur. Konuyla ilgili Akis dergisi, 1962 yılında, İnönü'nün başbakan olarak kabul ettiği ilk elçi olan Raymond Hare ile dış yardımı konuştuğunu, askeri yardımın hibe şeklinde, ekonomik yardımınsa düşük faiz, uzun vadeli kredi şeklinde devamının istendiğini ancak beklenenin aksine yardımın düşürüldüğünü, aynı tarihlere denk gelen İnönü – Rijov görüşmesinin ardından da basında Sovyetler'in Türkiye'ye 500 milyon \$ yardım yapacağı haberlerinin çıktığını ve bu nedenle

¹⁴⁸ "Dış Politika: Siz Vermezseniz, Ruslar Verir!", *Kim*, 22 Haziran 1960, s. 24

¹⁴⁹ "Dış Yardım-Ruble Diplomasisi", *Kim*, Sayı: 113, 6 Eylül 1960, ss. 28-29.

¹⁵⁰ Ferenc A. Vali, *Bridge Across the Bosphorus...*, s. 127'den Sander, s. 200.

¹⁵¹ Sander, s. 205.

Hare'in bir görüşme daha talep ettiğini yazmıştır.¹⁵² 1963 yılında da, Amerika'nın Türkiye'ye her yıl yaptığı 200 milyon dolarlık tepkili motor, gemi ve deniz dizel motor yakıtı yardımını iki aşamalı olarak (ağustos ve ekim aylarında) üç ay içerisinde keseceğini açıklaması Akis'te tepkilere neden olmuş ve Amerika'nın bu tavrının, bu durumu kullanmaya hevesli kitleleri harekete geçirdiğini ve onların, ülkeyi farklı yönlerle kaydırabilecekleri uyarısını yapmıştır.¹⁵³ 1963 yılında Türkiye'ye Yardım Konsorsiyomu'nun kurulmasından sonra, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardımda kısıntıya gidilmesi konusunda Amerikan Kongresinde çalışmalara başlanmış ve 1966 yılından itibaren 1973'e kadar yapılan ekonomik yardımda düşüş gözlenmiştir. 1966 yılında toplam 160,2 milyon \$, 1967'de 150 milyon \$, 1968'de 85,8 milyon \$, 1969'da 91,3 milyon \$, 1970'te 90,2 milyon \$, 1971'de 82,7 milyon \$, 1972'de 66,9 milyon \$, 1973'te 22,9 milyon \$ kredi veya hibe alınmıştır.¹⁵⁴ 1946'dan 1973 yılına kadar Amerika'dan alınan ekonomik ve askeri yardımlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.1 Türkiye'ye Yapılan Amerikan Ekonomik Yardımları

Ekonomik Yardım (milyon \$)			
	Kredi	Hibe	Toplam
1946-1948	12,2	-	12,2
1949-1952	85	140,1	225,1
1953-1961	301,9	791,3	1.09 milyar
1962-1973	356	1,123 milyar	1,48 milyar

- 1949-1952 yılları arası Marshall Planı, 1953-1961 yılları arası Karşılıklı Güvenlik Anlaşması nedeniyle alınan yardımlar.

Tablo 3.2 Türkiye'ye Yapılan Amerikan Yardımları

Askeri Yardım (milyon \$)			
	Kredi	Hibe	Toplam
1949-1952	-	243	243
1953-1961	-	1,55 milyar	1,55
1962-1973	-	-	1,86 milyar
1946-1973	-	-	3,72 milyar

¹⁵² "Dış Politika: Batı'nın Doğu Komşusu", *Akis*, Sayı: 393, 8 Ocak 1962, ss. 10-12.

¹⁵³ "Dış Yardım: Kara Altın Kesilince", *Akis*, Sayı: 481, 14 Eylül 1963, ss. 14-15.

¹⁵⁴ "U.S. Military Aid to Turkey, The Scope of US Aid to Turkey", *Congressional Digest*, April 1, 1975, s. 104. (11 Nisan 2012) Tablolardaki veriler de aynı kaynaktan alınmıştır.

Amerika'nın yardımı azaltmaya başlamasıyla Sovyetler görüşme talep etmeye başlamış ve Türkiye'ye ekonomik açıdan her anlamda yardıma hazır olduklarını bildirmiştir. Durum dergisi, Sovyetler'in önerdiği sistemde, ekonominin Sovyetlerin uyguladığı mal mübadelesi planına uymadığını, Batı pazarında kolayca satılabilecek ve yine Batıdan kolayca alınabilecek mallar için Sovyetlerle yapılacak anlaşmanın gereksiz olduğunu, ayrıca makinelerin Sovyetlerden alınması halinde, ikili ilişkilerde yaşanabilecek bir problem sonrası yedek parçasız kalınabileceğini, Batı emperyalizminin tasfiye olduğunu ve asıl tehlikenin komünistlerin kızıl emperyalizmi olduğunu yazmıştır.¹⁵⁵ Fakat bir yıl sonra, imzalanan Türk-Sovyet Anlaşması¹⁵⁶'nın ardından, Durum dergisi, Sovyet yardımlarına Batıninkine nazaran daha çok fedakârlık istese de sırt çevrilmemesi gerektiğini, aksi bir durumun *softalık* olacağını yazmıştır.¹⁵⁷

Akis'e göre Sovyetler Birliği ile geniş ticari ilişkiler kurmak hem geleneksel ihraç mallarının elde kalmasını önleyecek, ülkeye geniş ve hazır bir pazar sağlayacaktır, hem de rafineri, demir, çelik, alüminyum gibi sekiz temel sanayi projesindeki düşüncede olduğu gibi, kısa sürede ödeneceği, yüzde 4-5-6 oranındaki yıllık faizlerle verilen batılı kredilere karşılık yüzde 2,5 faizle verileceği için de ucuz kredi sağlanmış olacaktır.¹⁵⁸ Geçit dergisi, konunun yalnızca ticari amaçlı olmadığını, "bakınız Batı da ilişki kuruyor" demenin mantıksızlık olduğunu çünkü Türkiye'nin Sovyetlere yatırım anlamında bir şey katamayacağını, bu nedenle de kıyas yapılamayacağını belirtmiş ve amacın kalkındırma ve kredi bahaneleriyle Türkiye'nin Batıyı bırakmasını sağlamak, ülkede ihtilal yaratmak ve iktidarı Marksistlerin eline vermek olduğunu yazmıştır.¹⁵⁹

Yarın dergisine göreyse durum değişkenlik arz etmiştir. 1965 yılında "Rusya gezisi neler getirdi?" başlıklı makalede, bu anlaşmanın Türkiye'ye yeni bir kazanç sağladığı ve ülkenin lehine bir anlaşma olduğu yazılırken, 1966 yılında "Türk Dış Politikasında Alternatifler" başlıklı makalede Sovyetlerle yapılan anlaşmalara göre, makine karşılığında ihraç edilen tarım ürünlerinin gerisinde başka şeyler olabileceği, SSCB'nin zararını makine fiyatlarını yüksek tutarak giderdiği, verilen düşük faizli uzun vadeli kredinin OECD ülkelerindekilerle aynı olduğu belirtilmiş ve SSCB'nin bu krediyi sağlayamama ihtimalinin

¹⁵⁵ "Moskova Ziyaretinden Türkiye Ne Kazandı?", *Durum*, Sayı: 5, 10 Kasım 1964, ss. 14-17.

¹⁵⁶ 1965 yılında yapılan Türk-Sovyet Anlaşması'na göre, Sovyetler, Türkiye'ye 15 yıl vade ve %2,5 faizle kredi verecek, kredinin 15 yıllık süresi ve faizin başlama tarihi, tesislerin biten bölümlerinin tamamlandığı yılı takip eden yılbaşından itibaren başlayacaktır.

¹⁵⁷ Ali Koçman, "Değişen Dünya ve Türkiye", *Durum*, 11 Mart 1965, s. 29.

¹⁵⁸ Akis, 26 Şubat 1966, s. 25.

¹⁵⁹ Feridun Işıl, "Rusluğa Adapte Edilen Marksizm", *Geçit*, Sayı: 36, 30 Aralık 1966, s. 7, Firuzan Tekil, "Kos Koca Kosigin", Sayı: 89, 5 Ocak 1968, ss. 16-17.

olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Sovyetlerden yardım alınacaksa da Türkiye'nin yerinin Batı dünyası olduğunun ve Batı iktisadi camiasına katılmak istediğinin unutulmaması gerektiği yazılmıştır.¹⁶⁰

Akis'te, 1967 yılında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Amerika'yı ziyaretinde yayınlanan ortak bildiride, Türkiye'nin kendi kendisine yeter hale geleceği ana kadar Amerikan yardımlarının devam edeceğinin söylenmesinde, AP iktidarı karşısındaki tek alternatif olan CHP'ye karşı AP'nin desteklenmesi zorunluluğu olduğu yazılmış ve yardımların durumuyla ilgili şu yorum yapılmıştır:

“Amerikadan gelecek yardımların Türkiye'yi güllük gülistanlık yapacağına, soysuzlaştırılmış haliyle bile olsa, beş yıllık plan hedeflerinin gerçekleşeceğine inanmak oldukça zordur. Amerikanın yardım adı altında verdiklerinin ‘yardım etmeyen yardım’lar olduğu, dünyanın dört bir köşesindeki binlerce uygulamalar sayesinde neredeyse bilimsel bir gerçek haline gelmiştir. Askeri yardımların mahiyeti ve gittikçe azalan hacmi, Türkiye'ye faydadan çok zarar verecek bir nitelik kazanmak üzereder. Ekonomik yardımları, sağ elin verdiğini sol elin geri alması şeklinden çıkarmak nasıl mümkün olacaktır?”¹⁶¹

Amerika ile ekonomik ilişkiler önceki döneme göre azalırken, Sovyetlerle olan ekonomik ilişkiler artış göstermiştir. Ancak bu artış, Yankı dergisinde memnuniyet yaratırken, Durum dergisinde rahatsızlığa neden olmuş ve Amerika ile yapılan anlaşmalarda da yedek parçayı onlardan alma zorunluluğundan ve bu durumun yarattığı sıkıntılardan bahsedilirken, ülkeyi NATO'ya girmeye zorlayan Sovyetlerle bu kadar ileri derecede ilişki kurulmaması gerektiği, bizi ekonomik açıdan da zora düşüreceği yazılmıştır:

“Malımızı alır daha ucuza reeksport yoluyla satar, müşterilerimizi elimizden alır. Sattığı malın fiyatı dünya piyasalarının fiyatlarına nazaran çok daha pahalıdır. Alırsınız yedek parçasını vermez. Verir, türlü müşkülât ile türlü ticari oyunbazlıklarla. Kalitesi dünya normlarına göre düşüktür. Fabrikaların kuruluşları sırasında müddet hiçbir zaman öngörülen gibi olamaz. Asgari iki misline çıkmak zorunda kalınır. Öylesine uzman dolar ki memlekete, bir ymurtayı altı kişi taşıyacak kadar. Üstelik rahat durmazlar. Propaganda yaparlar. Tahriklerin ardında bunlar vardır. iç işlerimize karışır, komünistlere yardım ederler. Eğer Sovyetler Birliğiyle aramızdaki ilişkilerin düzelmesi ve çoğalması bu olacaksa, istemiyoruz, eksik olsun!”¹⁶²

1960'lı yıllarda Sovyetlerle ilişkiler yeniden kurulmaya çalışılırken tüm dergilerde ağız birliği edilmişçesine Sovyetler'in daha önceki toprak talepleri, boğazlar meselesindeki tavrı öne sürülmüş ve dikkatli olunması gerektiği tembih edilmiştir. 1980'e gelindiğinde ise söz konusu söylem Amerika için kullanılmaya başlamıştır. Amerika'nın ambargoyu kaldırması, ekonomik ve askeri yardımlara, miktarı azalmış da olsa, devam edeceğini açıklaması vs.

¹⁶⁰ Nuri Eren, “Türk Dış Politikasında Alternatifler”, *Yarın*, Sayı: 146, 2 Şubat 1966, ss. 13-18.

¹⁶¹“ Dış Yardım: Hayal ve Gerçek”, *Akis*, Sayı: 667, 1 Nisan 1967, s. 19.

¹⁶² “Bir Nezaket Ziyareti”, *Durum*, Sayı: 267, 20 Kasım 1969, s. 5.

ilişkileri tam olarak düzeltmemiş ve Amerika ile yeniden ilişki kurulacaksa Amerika'ya güvenilmeyeceğinin unutulmaması ve dış politikada karar verirken güvenilmezliğin göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir. Örneğin Yankı'da durum şu şekilde ele alınmıştır:

“Amerika'nın güvenilmez bir müttefik olduğu, bir kere daha hatırlanmalıdır. 1960'larda Kıbrıs'ta Türkler katledilirken, müdahale hakkını kullanması bahis konusu olan Türkiye'ye, ABD, 'Rusya işe karışırsa sizi yapayalnız bırakırız' demekten başka, 1975'te de sanki Türkiye, ABD'nin hasmıymış gibi akıl almaz bir silah ambargosunu uygulayarak, Türkiye'yi cezalandırmaktan kaçınmamıştır.”¹⁶³

3.2 Kıbrıs Sorunu

1954 yılında uluslararası bir nitelik kazanan Kıbrıs sorununda ABD, Batı savunma sisteminin tehlikeye girmemesi için, soruna dahil olmuş ve krizin Birleşmiş Milletler'in açık diplomasisi ile değil, NATO'nun gizli diplomasisi¹⁶⁴ içinde çözümlenmesi gerektiği konusunda taraflara baskı yapmış ve NATO görüşmelerinin ardından Londra ve Zürih Anlaşmaları imzalanmıştır.

1954 yılında Kıbrıs'ta hareketlilik devam ederken, yakın ilginin olduğu Kıbrıs'tan hükümet programında söz edilmemesi Akis'i rahatsız etmiş, Ağustos ayında Kıbrıs'ta çıkan olaylarla ilgili Türkiye'de yalnızca bir iki öğrenci kurulunun beyanname yayınlaması ve bunların resmi makamlarca tasvip edilmemesi ve sessiz kalınması, “Yunanistan'dan 600 mil açıktaki, hiçbir zaman Yunanistan'a ait olmamış bir ada için, Yunanlılar bu şekilde harekete geçerken, 1878'e kadar üç yüz yıl müddetle Kıbrıs'ı bir anavatan parçası olarak idare etmiş, 40 mil ötedeki Türkiye'de tam bir sükûnet”¹⁶⁵ olması Akis'te eleştirilmiştir. Akis, olayların bu noktaya gelmesinin ve Yunanistan'ın daha rahat hareket etmesinin nedeninin Türkiye'nin sessizliği ve kendi görüşünü karşı tarafa tam anlatamamasının olduğunu, böyle bir “milli dava”da istikrarsız bir politika uygulandığı için son Cumhuriyet hükümetlerinden şikâyetçi olduklarını yazmıştır.¹⁶⁶

1963 bunalımında, Türkiye Amerika'yı soruna dahil etmeye çalışmış ve Cumhurbaşkanı Gürsel, 25 Aralıkta Başkan Johnson'a bir mektup göndererek, elindeki tüm imkanları kullanarak katliamı durdurmasını istemiştir. Johnson ise doğrudan müdahale etmek yerine,

¹⁶³ “Türkiye Amerika'ya Güvenemez”, *Yankı*, Sayı: 474, 28 Nisan-4 Mayıs 1980, s. 13.

¹⁶⁴ Sander, s. 225.

¹⁶⁵ “Kıbrıs Meselesi – Mesele Patlak Verdi”, *Akis*, Sayı: 16, 28 Ağustos 1954, s. 11.

¹⁶⁶ *Akis*, Sayı: 18, 11 Eylül 1954, s. 10, “Kıbrıs ve Türkiye”, 24 Mart 1954, s. 11.

garantör devlet sorunu çözerken ona yardımı esirgemeyeceği cevabını vermiştir.¹⁶⁷ Olayların yatıştırılamaması üzerine, Türkiye'nin, Garanti Anlaşması gereği Kıbrıs'a müdahalede bulunabileceğini açıklaması ile Amerika da "Türkiye ve Yunanistan'a müracaatla, bir çatışmaya girdikleri takdirde, her ikisine de yapılan yardımın durdurulacağını ve bu hareketlerinin Bulgaristan'ı harekete geçirip Doğu-Batı çatışmasına yol açabileceği ihtarında bulunmuştur."¹⁶⁸ Kıbrıs'ta yaşananlar üzerine Akis Kıbrıs'ın yavru vatan olduğunu, üzerinde Türklerin yaşadığı ama hepsinden öte Türkiye'nin güvenlik meselesi olduğunu, bu nedenle de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalede bulunması gerektiğini yazmış ve bundan dolayı hiç kimsenin Türkiye'yi kınayamayacağını eklemiştir.¹⁶⁹ Bu şekilde yazılmasında, Zürih ve Londra Anlaşmaları'nda Türkiye'nin olumlu, Makarios'un olumsuz tavırlarından dolayı Amerika'nın Makarios'u desteklemediği ve Türkiye müdahale ederse itiraz etmeyeceği algısı etkili olmuştur. Müdahaleden yana tavır takınan Akis, bir sonraki sayıda üslubunu biraz yumuşatarak "Kıbrıs'ı ilhak edivermek" palavralarının türediğini ancak Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hiçbir saldırganlık politikasının aleti olmayacağını, eğer böyle bir durum (Kıbrıs'ın alınması) gerçekleşirse de başımıza dert olacağını yazmıştır.¹⁷⁰

Kıbrıs Hükümeti'nin, konuyu Birleşmiş Milletler'e götürme tehdidiyle ilgili olarak Akis, eğer Sovyetler Birliği ve tarafsız devletler Kıbrıs Hükümetini destekleyeceklerse, Batılı dostların da Türkiye'yi desteklemesi gerektiğini aksi durumda (destek vermeyip, yalnız bırakırlarsa) NATO'nun eski Türkiye'yi bir daha hiç bulamayacağını herkesin bilmesi gerektiğini, Batı'nın itibarını İnönü'nün dahi kurtaramayacağını yazmıştır.¹⁷¹

Müdahalenin önlendiği, Adaya NATO kuvvetlerinin gönderilmesine karar verildiği ortamda Akis, Türkiye'nin her zaman dost olmaya çalıştığı ancak Sovyetler Birliği'nin düşmanca davrandığını, Amerika ve NATO ile aramızı bozmak istediğini ancak emellerine ulaşamadığını ve Sovyetler'in bu tutumundan rahatsızlık duyduklarını yazmıştır.

"Kıbrıs Meselesi ve işte Kıbrıs Meselesinde Rusyanın tutumu! Bizim bu kadar önem verdiğimiz ve böylesine haklı olduğumuz bir davada Makariosun teşvikcisi, ona cüret veren, onu iten Kremlindir. Rusya Makariosu niçin tutar? Kıbrısın, sahiden bir komünis peyki olmasına müsaade edilebileceğini sandığı için mi? Tahmin edilmez. Daha ziyade Kremlinin istediği, Makariosa cesaret vermek, onu uzlaşmaz tutumunda muhafaza etmek, içimizde ve etrafımızda gerginliğin devamını sağlamak, NATO içinde hır çıkarmak, Amerikalılara karşı, İngilizlere karşı, Yunanlılara karşı Türkiyede düşmanlık hisleri yaydırmak, bizi zayıf

¹⁶⁷ Sander, s. 229.

¹⁶⁸ Sander, s. 230.

¹⁶⁹ Metin Toker, "Biz Haksız Olmayacağız", *Akis*, Sayı: 496, 28 Aralık 1963, s. 7.

¹⁷⁰ Metin Toker, "Bizim Tutumumuz ve Makariosun Tutumu", *Akis*, Sayı: 497, 4 Ocak 1964, s. 7.

¹⁷¹ *Akis*, Sayı: 500, 25 Ocak 1964, s. 15.

düşürmektir. (...) Türkiye'ye karşı Makarios?... Bu 1946'da bizi Batı Blokuna elleriyle iten Stalinin hatasına eş bir hatadır. 1964 Moskova'sı bunun arefesinde bulunuyor.”¹⁷²

Yapılan görüşmelere, alınan kararlara ve Türkiye'nin hepsini kabulüne rağmen adada olaylar durmamıştır. Konuyla ilgili olarak Akis'te Amerikan tutumunun yanlışlığı üzerinde durulmuş ve Amerika'nın tavrıyla ilgili tereddütler varken dahi müttefikliğe olan güven ön plana çıkarılmıştır. Akis'e göre, Türkiye, önceki müdahale kararını, her şeye rağmen, Amerikan Dışişleri Bakanı George Ball'un teminat vermesi ve ricada bulunması üzerine iptal etmiştir ancak bu uyumlu tavır Amerika'nın “her şeyi yaptırabildiği” algısına dönüşmüş ve bir takım uyutma, yutturma gayretleri ortaya çıkmıştır. Oysa İnönü'nün bu tavrı kendisine ve müttefiklerine olan güvenin neticesidir ve başka çarenin kalmadığı açık açık ortaya çıktığında İnönü gerekeni yapacaktır. Ayrıca, Kıbrıs konusunda Amerika'nın bir prensip savunduğu, Rusya'nın ise demagoji yaparak Makarios'u kışkırttığını yazmıştır.¹⁷³ Çatışmalardan dolayı haklılığı aşikâr olan müdahalenin gerektiğinde yapılacağı, bu durumda her ne kadar istemeseler de, Amerika ve Sovyetler'in Türkiye'yi durdurmayacağı yine de durumun Türkiye'yi maddi manevi zarara uğratacağı Akis'in hemen hemen her sayısında belirtilmiştir.

Amerika'nın, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini önlemek için yardımı kesmekle tehdit ettiği iddialarının çıkması üzerine Akis, Amerika'yı ve Türk – Amerikan dostluğunu savunmuş, Amerika'nın her zaman Türkiye'nin yanında olduğunu yazmıştır. Akis'e göre, Türkiye'ye bir anglo-amerikan teklifi getirildiğinde, Türkiye'nin görüşüne uymayan önemli noktaları olduğu halde mutabakatın bildirilmesinin, Makarios'un bunu kabule yanaşmayacağından emin olunmasına rağmen Ball'un teşebbüslerinin sabırla beklenmesinin, Amerika'nın ısrarıyla ve bir ‘iyi netice alınacağı’ yolundaki teminatını ciddi söz kabul edilip meselenin Birleşmiş Milletlere götürülmesine rıza gösterilmesinin, mevcut anlaşmaların Türkiye'ye müdahale hakkı verdiği anlarda bile Washington Hükümetinin telkinlerinin dinlenmesinin, dönüşü olmayan adımlar atmaktan kaçınılmasının ardında, Türkiye ve Amerika'daki bazı basın organlarının yazdığı gibi Amerika'nın yardımı kesme tehdidi değil, Kıbrıs konusunda Türkiye'yi haklı bulması ve destek sözü vermesi yatmaktadır ancak Amerika'nın da bilmesi gereken bir gerçek vardır:

“Türk milleti böyle anlarda bütün maddi hesapları kenara iten ve hisleri alevli, yepyeni hayat tarzına başlayabilen bir millettir. Amerikaya güvendiği için hak etmediği bir cezayı gördüğünden Türkiye'nin de arabasının ipini amerikan yıldızından çözmesi - hiç kimse şüphe etmesin, çözecektir – dünyada tesir

¹⁷² “Stalin'in Rusları”, Akis, Sayı: 501, 1 Şubat 1964.

¹⁷³ Akis, Sayı: 504, 22 Şubat 1964, s. 7, Metin Toker, “Sabır Taşını Çatlatma Sanatı”, s. 12.

uyandırmayacak sanılıyorsa yanılıyor demektir. Bu gerçeği Amerika cesaretle görmelidir.”¹⁷⁴

Amerika’nın “bekle gör” politikası takip etmesi, sonrasında ise en başından beri tarafsız olduğunu, Kıbrıs sorununun Türkiye-Yunanistan-İngiltere arasında çözülmesi gereken bir sorun olduğunu açıklaması, Akis’te tepkiye neden olmuş ve eleştiriler başlamıştır:

“Bugün, müttefiklerimizin ve onların başında Amerikanın anlayışsızlığından, bencilliğinden, çekingenlik ve uyuşukluğundan şikayet edenler, ondan Sıtkı sıyrılmış bulunanlar kuzey rüzgarlarından ilham alanlar veya kızıl şerbet satanlar değildir. Saydığımız ve sevdiğimiz bir milletin kaba bir Akdeniz kurnazlığının elinde oyuncak hale gelmiş olması, aldatılıp hatalı istikametlere sürüklenmiş bulunması, hele, lider diye bilinen bir memleketin politikasını idare edenlerin ‘bir fikrimiz yok’, ‘bir vaziyet almış değiliz’, ‘herkes Amerikadan şikayetçi’, ‘bir yol arıyoruz’ tarzında demeçler vermeleri bizi en azından hayrete düşürmüştü ve takkemizi alıp ciddi şekilde düşünmemizi gerektirmiştir.”¹⁷⁵

Birkaç sayı öncesinde Kıbrıs konusunda, Amerika’nın, Türkiye’nin yanında olduğunu yazan Toker, bu açıklama sonrasında, Amerika’nın en başından beri Türk hükümetini, Türkleri anlamadığını, hiçbir zaman Türkiye’de “Go home” levhalarının açılmayacağını ama Türklerin kalbinde, tedavisi zor bir yara açıldığını ama her şeye rağmen Batı kampından vazgeçilmeyeceğini yazmıştır. Aynı hafta içerisinde, Başbakan İnönü’nün Time Dergisine verdiği demeçte “Yeni şartlarla, yeni bir dünya kurulur. Türkiye’de bu dünyada kendine yeni bir yer bulur” demesinin bir süredir beklendiği belirtilmiş ve açıklamanın önemi ve sonucu vurgulanmıştır:

“Türk-amerikan münasebetlerindeki son gelişmelerin ortaya koyduğu bir diğer gerçek de, türk dış politikasının yeniden ayarlanması zaruretidir. Bugüne kadar, dış münasebetlerini Amerika’nın çok sadık bir müttefiki olarak düzenliyen Türkiye, İnönü’nün son demeciyle bu hüviyetinden kurtulmuş bulunmaktadır. Türkiye’nin yeni dış politikası, hiç şüphesiz, Doğu blokuna kaymak olmayacaktır ama, birçok NATO ütesi devletin bağımsız tutumlarının yanı sıra, Türkiye’nin de, daha şahsiyet sahibi bir politika gütmesi sürpriz sayılmamalıdır.”¹⁷⁶

Burada dikkat çeken noktalardan biri, her zaman Türk-Amerikan dostluğunun ve müttefikliğinin çok eskiye dayandığı, Türkiye’nin sadık politikası ve Batılı olma arzusu neticesinde doğduğu ve sürdüğü yazılırken, İnönü’nün açıklamasından sonra daha “şahsiyet sahibi” bir politika izlenebileceği belirtilmesi ve bir anlamda öncesinin bağımlı ve şahsiyetsiz olduğunun söylenmesidir. Bir diğeri de Amerika ile ilişkiler eleştirilirken ve değişimden yana tavır sergilenirken, bunun tek bir olayla olamayacağı, değişimin Rusya’ya yanaşmak olarak algılanmaması gerektiği ki bunun da gerçekleşmeyeceği, yazılırken yine aynı makalede

¹⁷⁴ Metin Toker, “Türkiye yol ağzında”, Akis, Sayı: 511, 5 Nisan 1964, s. 7.

¹⁷⁵ Akis, Sayı: 514, 24 Nisan 1964, s. 3.

¹⁷⁶ Akis, Sayı: 514, 24 Nisan 1964, s. 10.

Amerika bile Rusya ile ilişki kurduğuna göre, Türkiye'nin de kurmamız gerektiğinin yazılması ve Sovyetlerle geliştirilecek ilişkilere bir girizgâh yapılmasıdır.

Amerikan hayranlığının, ona körü körüne bağlılığın ve Türkiye ile Amerikan menfaatlerini her konuda tıpatıp eş görmenin artık rağbet görmediğini yazan Toker, Sovyetlerle ilişki kurulması gerektiğini şu sözlerle belirtmiştir:

“Dünya bizim için Amerikadan ibaret olmaktan çıkmıştır ve bütün münasebetlerimizi bu gerçeğin ışığı altında yeniden düzenlemek gereği gelmiştir. Tıpkı Amerikayla olduğu gibi, bize dost elini uzatacak bütün memleketlerle daha sıkı, daha verimli, bizim için her sahada daha istifadeli bir münasebeti başımız dik olarak devam ettirmek Türkiye'nin yeni politikasının temelini teşkiledecektir. Amerika(Rusya ile ilişkilerini arttırırken) bizim komşumuz koca Rusya ile gülünç bir ticaret mübadelesiyle yetinmemiz ve kapılarımızı ona sımsıkı kapayıp içerde titrememiz nasıl makûl bir davranış sayılabilir? Bizim Rusyaya karşı Amerikadan daha soğuk olmamız için bir sebep var mırdı?”¹⁷⁷

Ayrıca Toker, Amerika'nın, geçmişte Türk Hükümetinden, Türk gemilerinin Küba'ya mal taşımamasını istemesini eleştirmiş ve bunları isterken kendisinin hiç dikkat etmeden özel teşebbüsün arkasına sığınıp Türkiye yerine Rusya'dan krom almasını eleştirmiş ve güvenlik açısından muazzam öneme sahip Kıbrıs konusunda fikri olmazken Batı blokunun hatta Amerika'nın bile güvenliğini tehdit etmeyen Küba konusunda liderlik etmeye çalışmasının gülünç olduğunu yazmıştır. Aynı sayıda İnönü'nün Time açıklaması ardından, Sovyetler Birliği Ankara Büyükelçisi Nikita Semonoviç Rıjof'un Sanayi ve Ticaret Bakanları ile görüşüğünü ve Türkiye'nin satamadığı malları almak istediğini, karşılığında da makine vereceğini ve kalkınmasına yardım edeceğini söylemesini, Kruşçev'in de Kıbrıs konusunda Türkiye'ye daha yakın çerçevede konuşması eleştirmiştir.

“Biz haysiyetli ve kimseye fazla bağlı olamayan bir politikayı batılı bir devlet olarak takip etmek istiyoruz. Halbuki ruslarda, ‘Aman ağıma düşüyor!’ diye el uğuşturana bir hal sezilmektedir. (...) Böyle bir anda hemen yardım lâflarının ruslar tarafından ortaya atılması, amerikalılarda Kıbrıs bizden satın alıp yunanlılara vermek niyetlerinin belirmesi kadar yanlış olmuştur.”¹⁷⁸

Haziran başında Türkiye'nin müdahale kararı alması ve kararlı tavrı, Amerika'yı bu kez daha sert davranmaya itmiş ve müdahaleyi önlemek için Johnson, İnönü'ye ağır bir mektup¹⁷⁹ göndermiş ve harekâtı durdurmuştur. NATO'ya katılmak ve ABD'nin çizgisinde yer almak için Kore'ye asker gönderen, SSCB'nin Stalin sonrası dostluk yaklaşımlarına sırtını dönen, ittifak içinde pürüz çıkmaması için Kıbrıs konusunda 1950'ler boyunca itidalli bir politika

¹⁷⁷ Metin Toker, “Kral Kadar Kralcı”, *Akis*, Sayı: 516, 8 Mayıs 1964, s. 7.

¹⁷⁸ *Akis*, Sayı: 516, 8 Mayıs 1964, ss. 10-11, “Nalıncı Keseri”, Sayı: 517, 15 Mayıs 1964, s. 11.

¹⁷⁹ Johnson Mektubu diye anılacak metnin kaleme alınmasında, Yunan kökenli ABD'lilerin Başkan'a yönelik olarak gerçekleştirdikleri yoğun lobicilik faaliyetlerinin de belirli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Sönmezoglu, s. 14.

izleyen, Batı'ya olan yakınlığı dolayısıyla Bağlantısızlarca benimsenmeyen, üstelik onların oyları ile BM'de Kıbrıs konusunda Yunanistan ve Makarios'a yenik düşen Türkiye; haklı olduğuna inandığı bir konuda ilk kez Amerika'ya ters düşen bir politika izlemeye kalkışmış ve yüzüstü bırakılmıştır.¹⁸⁰ Yarın dergisi, bir milyona yakın Rum asıllı seçmeni bulunan Amerika'nın, seçim döneminde olmasa, Kıbrıs sorununda daha farklı davranacağını bu kadar sert bir tutum sergilemeyeceğini, İnönü'nün Washington'a davetinin, Amerika'nın ülkenin hassasiyetini anladığı ve Türkiye'ye hak verdiği için yapıldığını yazmıştır.¹⁸¹ Durum dergisi de Yarın'a yakın bir yorum yaparak, seçim döneminde olduğu için Amerikan başkan veya başkan adayının oy kaybettirecek kararlar almayacağını ve Sovyet Rusya'nın bilerek Amerikan seçimi öncesinde krizi çıkardığını yazmıştır.¹⁸² Akis dergisi ise mektubun içeriğine dair bilgiler vermiş ve mektupta yalnızca Amerika ile mutabakata varılmadan harekete geçilmemesinin istendiğini, mektubun "samimi müttefikler arasında samimi tonda" yazıldığını ancak samimiyetin dozunun biraz fazla kaçırıldığını, İnönü'nün cevabi mektubunun Johnson'un ki ile aynı tonda, "açık kalp"lilikle yazıldığını ve cevapta

"Gerekirse Amerika'ya gelmekten memnuniyet duyacağını, ancak 15 Haziranda Güvenlik Konseyi toplanacağına göre o tarihte bir yeni durumun hasıl olacağını, bunun yanında Amerika'nın bir fikri olup olmadığını, yani kendisiyle ne görüşülmek istendiğini öğrenmesinde fayda bulunduğunu belirtmekte, bu noktalar aydınlandıktan sonra bir ziyaret icap ettiği takdirde kendisi için 20 Haziran civarının uygun düşeceğini"

belirtildiğini yazmıştır.¹⁸³ Daha sonraki sayılarda da Türkiye'nin mektuptaki rencide edici üslubu hak etmediğini, Türk halkında derin kırgınlık ve kızgınlık yarattığını, öyle ki İnönü'nün Washington'a gitmesini hatta Amerika ile muhatap olmasını istemediğini, daha önce Amerika için çok şeylere göğüs gerilip, hayatını tehlikeye sokacak anlaşmalara imza atıldığını fakat şimdi ülkenin gözünün açıldığını yazmıştır.¹⁸⁴ Tüm bu kırgınlık ve eleştiri ortamı içinde Amerika'dan vazgeçilmemiş ve Amerika'nın iyi niyetinden şüphe edilmemiştir. Akis, Moskova'nın Türkiye'nin ve barış içindeki bölgenin iyiliğini istemediğini Türkiye'de herkesin bildiğini bu nedenle bir yandan Türkiye'ye yakın bir tez savunurken, bir yandan da Rumları kışkırtmasının kimseyi şaşırtmadığını ancak Amerika'nın tavrının anlaşılmadığını, üstelik Kıbrıs'ta Rum çeteciler tarafından Türklere karşı kullanılan silahların ABD'nin

¹⁸⁰ Burcu Bostanoğlu, Türkiye – ABD İlişkilerinin Politikası, Ankara: İmge Kitabevi, Aralık 1999, s. 445.

¹⁸¹ "Dış Temaslar Biterken", Yarın, Sayı: 64, 2 Temmuz 1964, ss. 5-6, "Kıbrıs Buhranında Yeni Safhalar", Sayı: 65, 2 Temmuz 1964, s. 4.

¹⁸² "Kıbrıs Oyunu", Durum, Sayı: 1, 8 Ekim 1964, s. 18.

¹⁸³ "Müdahale: Dostun Dosta Ettiği", Akis, Sayı: 521, 12 Haziran 1964, s. 6.

¹⁸⁴ Metin Toker, "Türk-Amerikan Münasebetleri", Akis, Sayı: 522, 19 Haziran 1964, s. 5.

Yunanistan'a verdiği silahlar olmasının ilişkileri daha da kötü etkilediğini yazmış ama Amerika'nın iyi niyetinden de şüphelenilmediğini eklemiştir.¹⁸⁵

Kim'de mektubun dostça bir tavsiye veya ikaz olmadığı düpedüz bir ihtar, Amerikan hükümetinin Güvenlik Konseyi nezdinde Türkiye'nin aleyhinde bizzat teşebbüse girmek kararında olduğunu bildirmesinin açık bir tehdit olduğu yazılmış ve ABD'nin bu tavrında, Türkiye'ye nasıl davranılırsa davranılsın Amerika'nın peşinden gitmeye devam edeceği algısının hakim olduğu, Türkiye'nin darıltılamayacağı inancının da nihayet mektupla silindiği, Türkiye'nin milli prestijini kurtarmak için "NATO'yu terk edebileceği kozu"nu kullanması gerektiği yazılmıştır. Kim'e göre, Amerika'daki bu algıda Adalet Partisi'nin tutumu da etkili olmuştur. İnönü'nün Time'a verdiği demeciyle ilgili sözleri AP'ye sorulduğunda, İnönü'nün kendisi adına konuştuğunu, devlet politikası olmadığını söylemesi Amerika'nın algısını desteklemiştir.¹⁸⁶

Yıllar sonra çıkan Devir dergisi mektubun niteliğiyle ilgili yorum yapmayıp, Amerika'ya karşı gücenik bir tavır takınılmasına zemin hazırlayan mektubun yıllarca hem sağ hem de sol çevrelerce yeri geldiğinde kullanıldığını yazmıştır.¹⁸⁷

Kıbrıs sorunu çözülemediği ve Amerika, Türkiye'nin beklediği şekilde davranmadığı için Amerika'ya karşı kırgınlık ve sinirlilik giderek artmıştır. Akis'te, uluslararası anlaşmalarla Türkiye'ye verilmiş haklar kullanılmak istendiğinde veya tecavüze uğrandığı durumda Amerika'nın, Türkiye'nin yanında yer alması beklenmiş, Johnson mektubu sevimsiz ve fütursuz olarak nitelenmiştir: "Amerika, Kıbrıs meselesini Rusyanın çıkarmadığı bahanesiyle, bu yüzden Rusyayla kapıştığımız takdirde bizi yalnız bırakacağını inanılmaz bir fütursuzluk – ve sevimsizlikle – bildirmeye kadar işi götürmüştür."¹⁸⁸ Ayrıca, Amerika'nın Türkiye'nin her ne olursa olsun Atlantik Paktı içinde kalacağı, Batı ile ilişkilerini mevcut haliyle muhafaza edeceği düşüncesinin yanlış olduğu, gerekirse Pakttan çıkılabileceği yazılmıştır. Kim'de de Türk – Amerikan ittifakı sorgulanmış ve ittifakın Türkiye'nin lehine bir durum yaratmadığı yazılmıştır:

"Türk hükümeti, Batı ittifakı içinde bir 'sorumluluk şampiyonu' olarak sivrilmiştir. Fakat aynı anda Türkiye'nin karşısına çıkan mesele şudur: Bu şampiyonluk bana ne kazandırıyor? HİÇ! Peki, niçin ittifak? Birleşik Amerikanın menfaatlerini korumak için ittifak! Gene ortaya çıkan bir başka husus,

¹⁸⁵ Akis, Sayı: 531, 21 Ağustos 1964, s. 6.

¹⁸⁶ Özcan Ergüder, "Türkiye, Amerika ve Güvenoyu", *Kim*, Sayı: 309, 18 Haziran 1964, ss. 8-9.

¹⁸⁷ "Dış Politika ve Sonuç", *Devir*, Sayı: 85, 17 Haziran 1974, s. 21.

¹⁸⁸ Metin Toker, "Biz Güllabici Değiliz", *Akis*, Sayı: 532, 28 Ağustos 1964, s. 7.

Türkiye'nin menfaatlerinin ancak Birleşik Amerikanın menfaatleriyle beraberlik teşkil etmesi halinde korunacağıdır."¹⁸⁹

Mektubun ardından eleştiriler hiç durmamış ve Amerika Sovyetlerle kıyaslanmaya başlanmış ve ağırlıklı olarak Akis ve Kim dergilerinde hissedilen Amerikan hoşnutsuzluğu baş göstermiştir. Toker, Stalin'in 1946'da yaptığı bir hata yüzünden Türk-Rus ilişkisinin uzun yıllar düzeltilemediği, "Kıbrıs'ı ver kurtul" politikasının ve Johnson mektubunun Türk-Amerikan ilişkilerine bu tip büyük bir darbe indirdiği, bu nedenle ülkede "Go home"cuların ortaya çıktığını, hatta kendisinin de bunlardan biri olduğunu yazmıştır.

*"Amerika türk milletinin, yıllardır beslediği bir hayali yıkmıştır. Amerika Türkiyenin bir tehlikeyle de değil, bir tehditle karşılaştığı ilk an onu kalleşçe yalnız bırakmıştır. O Amerika ki, hür dünya nerede bir mücadeleye mecbur kaldıysa orada yanında Türkiye'yi bulmuştur: Korede, Kübada, Tonkin körfezinde... (...) Ama Amerika bize daha fazlasını da yapmıştır. Rusya'nın Makariosa yaptığını, yıllardır güvenlik sistemimizin temeli saydığımız Amerika bize karşı yapabiliyordu. Böyle bir Amerika'ya canımızı verebilirdik."*¹⁹⁰

Yarın dergisinde Akis ve Kim'de sık sık dile getirilen ihtimaller sıralanmış ve Amerika'nın bunları dikkate alması gerektiği uyarısı yapılmıştır. Yarın'a göre, kamuoyunda o güne kadar hiç ilgi görmeyen "solcu" telkinlerin artık daha geniş bir alanda yankı uyandırabilecek fikirler haline geldiği, Türkiye'nin en az General de Gaulle kadar NATO ile bağlarını gevşetmesinin, Amerika'nın iktisadi ve askeri yardımlarından vazgeçerek tarafsız ve kendi başına bir politika gütmeye kararını vermesinin, geline nokta, düşünülmeyecek bir çözüm olmadığı yazılmış ve ülkedeki Amerikan karşıtlığının yalnızca üsleri, radarları, petrol menfaatlerini değil, hür cemiyet düzenini ve parlamenter demokrasiyi de tehdit eden bir potansiyeli olduğu bu nedenle de Amerika'nın bunları dikkate alması gerektiği yazılmıştır.¹⁹¹

Akis ve Kim dergilerinde bir taraftan Amerika ve onunla ilişkilerimiz eleştirilip sorgulanırken, diğer taraftan Sovyetler Birliği ile ilişkilerimizin düzeltilebileceği söylenmiş ve Sovyetlere göz kırpılmıştır. Örneğin Kim'de, Türkiye'nin Batı'yı askeri, ekonomik veya siyasi zorunluluktan seçmediği ve seçim hakkını kimsenin elinden alamayacağı, şimdi de bir seçim yapabileceği¹⁹², Amerika'nın kendi vatandaşlarından çok onun menfaatleri için koşarken, bir gün Türkiye'nin menfaatleri gerektirirse, komşu ülkenin temsil ettiği ideolojiyi asla benimsemeyen, bu ülkede oturanlar ile uluslararası bir bağlantı kurmanın mümkün olup olmadığının araştırmaya dahi lüzum görülmediği belirtilmiştir.¹⁹³ Akis'te de, Türkiye gibi

¹⁸⁹ Özcan Ergüder, "Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri", *Kim*, Sayı: 308, 11 Haziran 1964, s. 9.

¹⁹⁰ Metin Toker, "Bir Türkün Hisleri", *Akis*, Sayı: 533, 4 Eylül 1964, s. 7.

¹⁹¹ "Tehlike Eşiğinde", *Yarın*, Sayı: 73, 7 Eylül 1964, s. 3.

¹⁹² "Goldwater ve Ötesi, Peki Rolümüz Nedir?", *Kim*, Sayı: 315, 30 Temmuz 1964, s. 22.

¹⁹³ Orhan Birgit, "Bir Otokritik", *Kim*, Sayı: 320, 3 Eylül 1964, ss. 10-11.

enosise karşı olan Moskova'nın, federal bir düzenin savunuculuğunu yaptığı takdirde Batı bağılılığı üzerinde kafa yormaya başlamış Türkiye'yi kazanacağı, Türk-Sovyet münasebetlerinin düzeleceği yazılmıştır.¹⁹⁴

Amerika ile sorunlar yaşanır ve dış politika sorgulanırken, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Sovyetler Birliği'ne resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Türk – Sovyet ekonomik ilişkilerinin görüşülmesi ve geliştirilmesine karar verilmiştir. Türkiye'nin, Sovyetler konusundaki katı tavrının yumuşaması bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir.¹⁹⁵

Erkin'in Moskova'yı ziyaretiyle ilgili Akis'te yer alan yazıda, bu ziyaretin, tarafsızlıkla ilgili olmadığı, NATO içerisinde Rusya ile ilişkileri en düşük düzeyde olan Türkiye'nin daha sıkı, temiz ve dürüst bir komşuluk ilişkisi hedeflediği, bu kurulurken, farklı hayat tarzları ve toprak bütünlüğünü tehdit eden geçmiş olaylardan dolayı dikkatli hareket edilmesi gerektiği ve Türkiye'nin, oyunun şartlarına riayet eden bir Rusya'nın sermaye ve tekniğine sırt çevirmesinin ülke çıkarlarıyla bağdaşmayacağı, ilişkilerde Kıbrıs'ın belirleyici olduğu, ortak paydada birleşilmezse yapılacak anlaşmaların geçici olacağı, Batı ile olan ilişkileri ise Batı'nın hareketlerinin belirleyeceği yazılmıştır.¹⁹⁶ Ziyaret Kim'de de olumlu karşılanmış, bugüne kadar yalnızca Batı odaklı, Doğu-Batı düşmanlığına dayalı bir politika izlenmesi eleştirilmiştir:

*“Türkiye'nin bugün tek mil müttefiklerinin bir hayli gerisinden gelerek yapmaya teşebbüs ettiği iş, aşında çağdaş dünyanın şart ve icaplarına uymaktan başla bir şey değildir. Türkiye, Batılı müttefiklerinin çoğuna nisbetle geç de olsa 1960ların dünyasının bir yeni dünya olduğunu anlamış ve bu yeni dünyadaki Doğu Batı ikiliğinin sınırlarını yeniden tarif etmenin zaruretini kavramıştır. Türk-Rus yakınlaşmasını, Kıbrıs'tan ibaret görmek, Türkiye'nin girdiği yeni dış politika çıkışını küçümsemek, hatta böyle bir çıkışa hiç girilmemiş olduğu yolunda yanlış bir hükme varmak olacaktır.”*¹⁹⁷

Durum dergisi ise Akis ve Kim'den farklı bir yorum getirmiş, Rusların, Kıbrıs meselesi nedeniyle Amerika'ya olan kırıngınlığını kullanmaya çalıştığını, bu nedenle Erkin'in ziyaretinin yanlış olduğunu ve ilişki kurma fikrinden bir an önce vazgeçilmesi gerektiğini, imzalanan anlaşmanın bir başarı olmadığını, zaten Sovyetlerin de Türkiye ile değil CHP ile dostluk

¹⁹⁴ Akis, Sayı: 534, 11 Eylül 1964, s. 10.

¹⁹⁵ Duygu Sezer, “Türkiye'nin Ekonomik İlişkileri”, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, (Ed.) Mehmet Gönülöbol, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 477.

¹⁹⁶ Metin Toker, “Moskova Ziyaretinin Manası”, *Akis*, Sayı: 541, 30 Ekim 1964, s. 7.

¹⁹⁷ Özcan Ergüder, “Türkiye ve Sovyetler”, *Kim*, Sayı: 329, 5 Kasım 1964, s. 5.

ilişkisi kurduğunu, ülkeye bir yararı olmayacağını aksine komünist propagandanın meşrulaşacağını ve zarar vereceğini yazmıştır.¹⁹⁸

Kim, 5 Kasım 1964'te imzalanan Kültür Anlaşması'nın¹⁹⁹, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik alınan kararların ve Kıbrıs konusunda varılan uzlaşının – Kıbrıs'ın bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün korunması ve adada iki ayrı cemaatin yaşadığının kabulü- İnönü'nün Batı Bloku içinde fakat “çok yönlü” bir politika izleme girişiminin ilk olumlu sonucu olduğunu yazmıştır.²⁰⁰ Yarın dergisi de yapılan anlaşmanın, Türkiye’de Rus ve komünist propagandasını kolaylaştıracak bir basamak olmadığını ve doğru kullanılırsa Türkiye’nin hayat tarzı ve fikriyatının Rusya’da duyurulmasına katkıda bulunabileceğini yazmıştır. Akis ve Kim gibi, Yarın da Sovyetlerle ilişkilerin düzeltilip geliştirilmesini savunmuş fakat diğerlerinden bir noktada ayrılmıştır. Yarın, diğerlerinin aksine bir Amerikan aleyhtarlığı yapmamış, Amerika’dan tamamıyla bağımsız bir politika izlenmesini söylememiş, aksine ilişkilerin gidişatını Sovyetlerin Batı ile olan ilişkilerine bağlamıştır:

“Türkiyenin bir nötralizm politikası takip edemeyeceği bu yolda herhangi bir ümit besleniyorsa bunun yersiz olduğu, Türkiyenin iktisadi, siyasi ve askeri alanda Batı ile sıkı münasebetler devam ettirmesinin doğ politikasının temeli olduğu Moskovada en selahiyetli ağızdan bir kere daha ifade edilmelidir. Türkiye ile Sovyetler arasında iki taraflı pazarlığın bahis konusu olamayacağı, Türkiyenin Rusya’ya yaklaşmasının ancak mensubu bulunduğumuz Batı Bloku ile Rusya arasındaki karşılıklı münasebetlerin şekline bağlı bulunduğu belirtilmelidir.”²⁰¹

Yarın dergisinin Akis ve Kim dergilerinden diğer bir farkı, geleneksel dış politika çizgisinin değişmesini istememesidir. CHP’nin, Batı ile olan geleneksel dış politikayı bozmak için, Kıbrıs meselesindeki başarısızlıkların temelinde Amerika ile olan dostluğun yer aldığını söylediğini, Batı savunma sisteminin özü olan Amerika’nın Türkiye’de itibardan düşürülerek Türkiye’nin dış politikasının temellerini çökertmek istediğini yazmıştır.²⁰²

Amerika ve Sovyetlerle ilgili diğer olaylarda olduğu gibi Sovyetlerle geliştirilecek ilişkiler konusunda da dergiler arasında bir görüş ayrılığı yaşanmıştır. Sovyetler Birliği ile geliştirilen ilişkiler, birkaç uyarıyla birlikte, Akis ve Kim dergilerinde olumlu karşılanmış, birinde bu durum “Atatürk ve Lenin tarafından kurulmuş olan Türk-Rus dostluğuna dönüş”²⁰³ olarak nitelenmiş, diğerinde de Sovyetlerle “iyi komşuluk, iyi tanışma ve mümkün olduğu

¹⁹⁸ “Erkin’in Sovyet Rusya Gezisi”, *Durum*, Sayı: 3, 27 Ekim 1964, ss. 24-25, “Dış Politikamızda Gerçekler”, Sayı: 35, 10 Haziran 1965, s. 23.

¹⁹⁹ Söz konusu anlaşma 10. İnönü hükümetinin sona ermesinin ardından Millet Partisi’nin muhalefeti nedeniyle uzun süre Meclisten geçememiştir. Oran, s. 775.

²⁰⁰ “Dış Münasebetler: Bir Yeni Çığır”, *Kim*, Sayı: 330, 12 Kasım 1964, ss. 6-10.

²⁰¹ “Başbakanın Rusya Gezisi”, *Yarın*, Sayı: 121, 11 Ağustos 1965, s. 3.

²⁰² “Oyun içinde oyun”, *Yarın*, Sayı: 142, 5 Ocak 1966, s. 3.

²⁰³ Metin Toker, “Moskova Ziyareti ve Sonrası”, *Akis*, Sayı: 543, 13 Kasım 1964, s. 7.

kadar geniş münasebet kurma konusunda ciddi ve samimi olmanın ülkenin menfaatine olacağı”²⁰⁴ yazılmıştır. Yarın dergisi ise Sovyet amaçlarının değişmediğini, artık toprak talep etmese de Kıbrıs’ı kullanarak ve içte çatışma yaratarak Sovyetlerin, Türkiye’yi Batıdan koparmaya çalıştığını yazmıştır.²⁰⁵ Durum dergisi de dostluğa karşı olmadıklarını zaten Sovyetlerle kurulan ilişkilerin, Türkiye’nin kendi kararı olmadığını, ABD ve NATO devletlerinin müştereken aldıkları bir karar neticesinde gerçekleştiğini dolayısıyla bu çizgiden çıkamayacağını, ayrıca Sovyetlerle dost olunmaya çalışılırken, Amerika’ya düşman olunmaması gerektiğini, iki dünya savaşında da Amerika’nın oynadığı rolün ve verdiği ödünlerin çok olduğunu, zaten kendi ülkesinde sorunlarla boğuştuğunu bu nedenle bize karşı giriştiği hatalı hareketlerin unutulup, kara gün dostluğu yapılması gerektiğini yazmıştır.²⁰⁶

Türk dış politikasında yaşanan değişikliklerle ilgili olarak da dergilerde görüş ayrılığı yaşanmış, değişimin hangi nedenden kaynaklandığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Yankı dergisinde, Türk-Sovyet yakınlaşmasının Kıbrıs buhranı neticesinde gerçekleştiği, Sovyet yardım ve yatırımları, ticaret ve Kıbrıs’taki rolü nedeniyle Sovyetlerle ilişkilerin belirli bir seviyede devamının gerekliliği vurgulanmış ancak “dostluk” yerine “iyi ilişkiler” olması gerektiği, ötesinin lüzumsuz olduğu, aksi takdirde Sovyetler’in daha fazlasını isteyeceği yazılmıştır.²⁰⁷ Yarın dergisinde, ilişki kurulmasının nedenine değinilmemiş fakat İnönü’nün iktidardayken başlattığı ve muhalefetteyken devam ettirdiği “doğuya açılma” projesi eleştirilmiştir. Akis ve Kim dergilerindeyse Sovyetlerle geliştirilen ilişkilerden memnun kalındığı ve bunun devamının sağlanması gerektiği, ilişkilerin Kıbrıs meselesinden dolayı kurulmadığı, her fırsatta tekrarlanmış hatta Türkiye’deki hükümet değişikliğinin bu durumu olumsuz etkilemesinden korkulduğu belirtilmiştir. Akis, Sovyetlerle dostluğun yalnızca Kıbrıs dahilinde olmadığını Amerika’ya karşı ne kadar samimi olunduysa Sovyetlere karşı da aynı derecede samimi olunacağını yazmış²⁰⁸ ve bunun Ürgüplü Hükümeti tarafından anlaşılamadığını ve bu durumun ülkeyi “eski” haline döndürdüğünü yazmıştır:

“Ürgüplü Hükümetinin dış politikadaki en büyük kusuru ‘Rus Kozu’nun değerini de, manasını da, kullanış tarzını da doğru dürüst anlamaması, bunu anlayacak güçte ve seviyede de bulunmamasıdır. (...) Kıbrıs konusu bizim Sovyetlerle iyi münasebet kurmamızın sebebi değildir. Konunun aldığı şekil bu münasebetlerini kurulmasını kolaylaştırmıştır. Yeni hükümet bu inceliği görmediğinden şimdi

²⁰⁴ “Bir çağrı: Kıbrıs”, *Kim*, Sayı: 344, 18 Şubat 1965, s. 7.

²⁰⁵ “Dış Politikamızda Değişiklik”, *Yarın*, Sayı:143, 12 Ocak 1966, s.3.

²⁰⁶ Mithat Perin, “Haysiyetli ve Bağımsız Politikaya Bakınız”, *Durum*, Sayı: 166, 14 Aralık 1967, s. 9.

²⁰⁷ “Podgorni’nin ziyareti zamanı mı, değil mi?”, *Yankı*, 17-23 Nisan 1972, ss. 4-5, “Kıbrıs: Ruslar nasıl görüyor”, 13-19 Mart 1972, ss. 14-15.

²⁰⁸ “Gördünüz mü, şimdi?”, *Akis*, 21 ağustos 1965, s. 7.

Amerika tepemizde, gene, ve bazen tadsız yollardan bizi kabul etmeyeceğimiz çözüm yollarının görüşülmesine itmeye çalışmaktadır.”²⁰⁹

İlişkilerin Amerika ile kötüye, Sovyetlerle ise iyiye gittiği bu dönemde, kamuoyunda Kıbrıs’ta Rum tarafının silahları Sovyetlerden temin ettiği, dolayısıyla Sovyetler’in dost olma çabalarının sahte olduğu iddiası ortaya çıkmıştır. Kıbrıs’ta Rum tarafının silahları Sovyetlerden temin ettiği ve bu silahlarla Türkleri katlettikleri iddialarına karşı Akis, doğrudan savunmamakla beraber, Amerika’yı suçlayarak Sovyetleri aklamaya çalışmış ve sütunlarında şu cevabı vermiştir:

“Sovyetlerle dostluk, bir çok kimsenin sandığı gibi, Amerikaya karşı vaziyet almak değildir. Amerikayla dostluk da, Sovyetlerle tutuşmak manasına gelmez. Türkiye için milli menfaat iki kuvvetli devletin arasında haysiyetli, dostane, imkanları bazen o yan, bazen bu yan tarafından sağlanan bir politika takip etmektedir. Bu, birine karşı ötekini kullanmak manasına da alınmamalıdır. (...) Dünyanın dört bir tarafındaki hadiseler türklere her gün amerikalıların feci bir “blok lideri” olduklarını göstermektedir. Amerikanın Kıbrıs Meselesindeki tutumu ise amerikalıların iyi dost dahi olmadıklarını ispat etmektedir. Kıbrısta ağır rus silahları varmış! Laf... Rusya diyor ki: “Ben Kıbrıs böyle silah vermedim!” Var mı, yok mu, kimse elini ateşe sokamaz. Ama Kıbrıs rumları amerikan silahlarından çok amerikan silahlarıyla öldürülmektedir. Yunanistanın herkesin gözü önünde ve mevcudiyeti bize hatırlatılmak gafletinde bulunulan meşhur 6. Filonun burnunun dibinden geçirerek Kıbrıs’a gönderdiği o onbinin üstünde yunan askeri üssü haline getirilmesine Amerika sesini mi çıkarmıştır? Gizlice sokulan bir takım rus silahlarının yanında, açıktan sokulan tümenle amerikan silahı!”²¹⁰

Makarios’un adadaki fiili hâkimiyetinin Amerika’nın eseri ve Kıbrıs’ın da Türk – Amerikan meselesi olduğunu savunan Kim, Rum tarafının elindeki silahların Amerika’ya ait olduğunu, Yunanistan’a NATO adına Amerika’nın verdiği silahların sevgiyle, Kıbrıs’ın Amerika’nın silah deposu haline getirildiğini yazmıştır.²¹¹

Kıbrıs olayları ve Johnson mektubu kriziyle birlikte Türkiye’de Amerika’nın her davranışı sorgulanmaya başlamıştır. Hatta Büyükelçi krizi yaşanmıştır. 1965 yılında ABD Ankara Büyükelçisi Hare’in muhalefet partilerini ziyareti, Akis ve Kim dergilerinde, ülkenin iç işlerine müdahale olarak yer almıştır.²¹² Yarın ise ‘İnönü hükümetinin devrilmesinin arkasında Amerika’nın bulunduğunu’ yazan ve bu yönde yayın yapan Akis ve Kim dergilerini eleştirmiştir.²¹³

²⁰⁹ Akis, Sayı:564, 10 Nisan 1965, s. 13.

²¹⁰ Metin Toker, “Amerika Gaflet Yolunda”, Akis, Sayı: 562, 26 Mart 1965, s. 7.

²¹¹ Özcan Ergüder, “Türkiye nereye itiliyor?”, Kim, Sayı: 352, 15 Nisan 1965, s. 7.

²¹² Mustafa Yazman, “Johnson’a Açık Mektup”, Kim, Sayı: 344, 18 Şubat 1965, ss. 10-11.

²¹³ “Amerika Kartalı Gölgesinde”, Yarın, Sayı: 95, 24 Şubat 1965, s. 10, Esin Talu, “Devlet Satılırken İktidar Nerede idi?”, Sayı: 98, 3 Mart 1965, s. 15.

Mektubun kamuoyuna açıklanmasının ardından, özellikle 64 yılıyla ortaya çıkan, dış politikayı çeşitlendirme, tek bir tarafa bağımlı olmama düşüncesi ve mektubun içeriği, dergilerde farklı yorumlanmıştır. Akis, mektubun çok kaba ve sert bir üslupla kaleme alındığını, kendi güvenliğimiz için NATO'ya bir ölçünün üstünde bel bağlamanın yanlışlığının ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerin yeniden düzenlemenin doğruluğunun ortaya çıktığını²¹⁴; Yarın dergisi, mektubun içeriğinin, daha önce anlatıldığı gibi olmadığını, Johnson'un yalnızca ihtimalleri sıraladığını, hatırlattığını ve müdahaleyi önlemediğini, çıkarma yapılmamasının İnönü'nün hatası olduğunu, çıkartma yapacağını Johnson'a sormayabileceğini ve İnönü'nün "doğuya açılma" projesinin bir hata olduğunu²¹⁵; Geçit dergisi suçun İnönü'de olduğunu ve İnönü'nün Johnson mektubunu yanlış yorumladığını, Londra ve Zürih anlaşmaları imzalanırken muhalefette olduğu için dudak büküp Makarios'a ortam hazırladığını, Batı-Doğu arası tahterevali politikası uyguladığını, Batıyla işler ters gittiği an Sovyetlere sporcu, müzisyen vs. gönderdiğini ve başarısız dış politika izlediğini yazmıştır.²¹⁶

İnönü hükümeti döneminde, Bakanların ve CHP'nin yayın organı olarak gördüğü Akis dergisi sahibi Metin Toker'in Sovyetleri ziyaretlerini eleştiren, Sovyetlerle kültürel ve ekonomik ilişkiler kurulmasından hoşnut olmayan Yarın, Demirel hükümetinin (19 – 29 Eylül 1967) Sovyetleri ziyaretini, sınai tesis ve veterinerlik anlaşması imzalanmasının olumlu olduğunu, Kıbrıs konusunda da daha önceki girişimlere nazaran büyük bir başarı elde edildiğini, bunun beklenen ve özlenen bir dış politika başarısı olduğunu yazmıştır.²¹⁷ Durum dergisi de, Sovyetler Birliği seyahatinin, Stalin'in toprak taleplerinden dolayı, ticari ilişkileri geliştirmekten öteye gidemeyeceğini, NATO'dan çıkılabileceğini düşünenlerin yanıldığını, Türkiye'nin biraz da sırtını NATO'ya dayadığı için güçlü olduğunu, durumun çok yönlü ve aktif politika izleyen Türkiye'nin menfaatlerine uymadığını yazmıştır.²¹⁸

1967 krizinde de Türkiye'de Kıbrıs'a müdahale planlarının gündeme gelmesi ve askeri hazırlık yapılması, Amerika'yı harekete geçirmiş ve sorunu çözmek için, "İngiltere ve Kanada ile birlikte, 22 Kasım 1967 tarihinde, Türkiye'nin taleplerine biraz daha yakın bir çözüm önerileri dizisi geliştirmiştir."²¹⁹ Sovyetler Birliği'nin ise adanın bağımsızlığından yana olan tavrı devam etmiş, ancak daha önceleri federasyonu desteklediğini belirten cümleleri bu kez

²¹⁴ Bülent Ecevit, "Mektuplar", *Akis*, Sayı: 605, 22 Ocak 1966, s. 9.

²¹⁵ "CHP Neden İstedi ki?", *Yarın*, Sayı: 144, 19 Ocak 1966, s. 5.

²¹⁶ "Allah İçin", *Geçit*, Sayı: 75, 29 Eylül 1967, ss. 6-8.

²¹⁷ "Rusya Gezisinin Sonu", *Yarın*, Sayı: 233, 4 Ekim 1967, ss. 5-7.

²¹⁸ "Rusya Seyahati ve Ötesi", *Durum*, Sayı: 155, 28 Eylül 1967, ss. 7-13, Sayı: 166, 14 Aralık 1967, s. 24.

²¹⁹ Sönmezoglu, s. 24.

sarf etmemiş olması ve adadaki ikili yapıya bir kez değinip gerisinde Kıbrıs halkı tabirini kullanması *Akis*'te tepkilere neden olmuş ve Sovyetlerin demecinin Makarios'un tekrar şampiyonluğunu yaptığı görüşün aynısı olduğu eleştirisi yapılmıştır.²²⁰ Durum ise olaya farklı açıdan yaklaşmış ve 67 krizinde tüm NATO üslerine Türk komutanlığının el koymasıyla, yıllardır *aşağılıkça* sürdürülen Türkiye'nin işgali propagandalarının, Amerika'nın Türkiye'yi tasfiyesi, NATO'nun silah kullanımını engellediği hikâyelerinin yalan olduğunun ortaya çıktığını ve ülke basınında bu konularda perişanlık ve bölücülüğün hakim olduğunu yazmıştır.²²¹ 67 krizinin ardından *Geçit* dergisinde, Türkiye'nin yalnızlığını vurgulayan yazılar yayınlanmış, Sovyetler'in Türkiye ile ortak görüşteymiş gibi davranıp Rumlara silah sevk etmesi, Makarios'a destek mesajları göndermesinin güvensizlik yarattığı, Amerika'nınsa ülkede yaşayan Rum ve Yunanlıların baskısıyla hareket edip Türkiye'yi yalnız bıraktığı üzerinde durulmuştur.²²² Yaşanan krizin de etkisiyle Sovyetlerle yeniden iyi ilişkiler kurulmaya çalışılırken *Durum* dergisi, Türkiye'de Sovyetlerle ilişkilerin geliştirilmesini isteyen ve destekleyenlerden "ülkeyi bir Sovyet peyki haline getirmeye çalışan kızıl piçler" olarak bahsetmiş ve komünizm tamamen çökene kadar bunlara karşı dikkatli olunması gerektiği öğüdünü vermiş ve Sovyetler Birliği'nin barış içerisinde beraber yaşama gayelerine inanmadıklarını, toprak istemekten vazgeçmiş olsalar bile Türkiye'yi NATO'dan çıkarıp aynı amaçlarına devam etmek istediklerini yazmıştır.²²³

Amerika karşıtı düşüncenin iyice yayıldığı bir dönemde, CIA ajanı olduğu söylenen Robert Kommer'in Ankara Büyükelçisi olarak görevlendirilmesi tepkilere neden olmuş, öğrenci birlikleri ve bazı öğretim üyeleri, Cumhurbaşkanı'nın, Kommer'in itimatnamesini kabul etmemesi için mektup yazmıştır. *Yarın* dergisi, Kommer'in Türkiye'ye atanmasından memnuniyet duyduğunu, öğrenci olaylarının ve öğretim üyelerinin yazdıkları mektubun ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde aracının yakılmasının Türk misafirperverliğini zedelediğini yazmış, en büyük tepkiyi de 6. Filo ziyaretinde yaşananlara göstermiştir. "Bağımsızlık, anti emperyalizm, toprak bütünlüğü, milliyetçilik, sömürüyü önleme" gibi kavramları kullanarak ortalığın karıştırıldığını, "dost ve müttefik devlet donanması"na karşı tecavüz hazırlayanların temelde milli politika olarak tespit edilmiş Batı ittifak sistemini hedeflediklerini, önceki olaylarda olduğu gibi, polis ve askerın eylem yapan "küçük solcu" gruba hakim olamadığını yazmış ve eklemiştir: "NATO ve Birleşik Amerika ile münasebetler

²²⁰ "Koyun Ak mı Yoksa Kızıl mı?", *Akis*, Sayı: 9, 11 Aralık 1967, s. 7.

²²¹ Tekin Erer, "Hani Amerikan İşgali?", *Durum*, Sayı: 164, 30 Kasım 1967, s. 6, "Bu Hafif Tutum Niçin?", Sayı: 165, 7 Aralık 1967, s. 23.

²²² "Türkiye ve Yalnızlık", *Geçit*, Sayı: 84, 1 Aralık 1967.

²²³ Mithat Perin, "Sol Çöküyor", *Durum*, Sayı: 330, 8 Şubat 1971, s. 3.

Türkiye'nin hürriyeti, istiklali ve dış emniyetiyle ilgili olan temel konulardır. Bu konularda Türk milletinin azmini ve kararını zayıf göstermeğe kimsenin hakkı yoktur.”²²⁴ Geçit dergisi, 6. Filo'yu protesto edenlerin, Rus gemilerine tepki göstermeyip, onları sevinçle karşılayıp el sallamalarını eleştirmiş ve Kommer'in aracının yakılmasının Türkiye'yi, Amerika'nın karşısında güç duruma düşürdüğünü yazmıştır. Durum dergisi de ODTÜ olaylarında, ODTÜ'nün, vatan haini olan Nazım Hikmet'e köşe yapacak kadar aşırı solcuların yuvası haline getiren Rektör Kurdaş'ı ve Sovyetleri sorumlu tutmuş, 6. Filo olayları ilgili de (Amerika ile) eşit şartlarda yapılmış antlaşma ve antantların altında Türk devletinin şeref ve haysiyetini taşıyan insanlar bulunduğu ve Amerika gerçek dost ve müttefik olduğu için yapılanların şımarıklık olduğunu, ülkede bu tip olaylar yaşandığında Sovyetler'in amaçlarına ulaştıkları için mutlu olduklarını, bu nedenle de Türkiye'ye Rus'tan hayır gelmeyeceğini, Amerika'ya “go home” demenin Rusya'ya “gel home” demek olduğunu²²⁵, hatta 1971 yılında yapılan askeri müdahalenin ardından, yönün eskisi gibi Amerika'ya döneceğini ve Türkiye'de yaşanan tüm kötü olayların sorumlusu olan Sovyetlerle ilişkilerin kesileceğini yazmıştır.²²⁶

1974 yılında Nikos Sampson'un Makarios'u devirmesi ve adada Türklere karşı yapılan saldırılar üzerine, Amerika'dan bağımsız hareket edebilen bir dış politika izlemek iddiasıyla 1973 seçimlerinden önde çıkan ve Batı karşıtı İslami söylemiyle oy toplayan Milli Selamet Partisi ile koalisyon kuran Ecevit, garantörlük hakkını ileri sürerek 20 Temmuz sabahı tek başına adaya asker çıkarmış; diplomatik görüşmelerde sonuç alamayınca, 14-16 Ağustos'ta ikinci bir harekâtla adanın %37'sini kontrol altına almıştır.²²⁷

Yankı'da, Kıbrıs çıkarmasının en güçlü tarafının, Türkiye'nin kendisini ispatı olduğu yazılmış: “en güçlü tarafı 1964'den beri Türkiye'nin elini kolunu bağlamakta birbirleriyle yarış eden Batılı müttefiklerimizin hala sürdüregeldikleri anlayışsızlıklarını yenmek” ve “Türkiye'nin artık, Amerika'nın dümen suyundan haysiyetinden fedakârlık ederek ayrılmayan Türkiye olmadığının” ispatı olduğu yazılmıştır. Aynı sayıda, Amerika'nın Türkiye'yi ateşkese zorlaması ve baskı uygulaması eleştirilmiş, Kıbrıs harekâtında, Türkiye'nin hiçbir zaman karşısında olmayan Sovyetler'in ve Büyükelçi Grubyakof'un payının olduğu yazılmıştır.²²⁸ Yankı'nın bir diğer sayısında da Kıbrıs çıkarmasının dünya siyasetine etkisi üzerinde

²²⁴ “Limanlarımızdaki Filo”, *Yarın*, Sayı: 304, 12 Şubat 1969, ss. 3-4.

²²⁵ “6. Filo Geldiği Gibi Gidecektir Ama Ya Sovyetler”, *Durum*, Sayı: 227, 13 Şubat 1969, ss. 14-16, “İç Politikanın Gidişi Hızlandı: Olaylara Bakış”, Sayı: 223, 16 Ocak 1969, s. 3, “Ruslar Gerici ve Barbar Sizsiniz”, Sayı: 311, 28 Eylül 1970, s. 14, Dündar Engin, “Amerika'ya Go Home, Rusya'ya Gel Home”, Sayı: 235, 10 Nisan 1969.

²²⁶ “Grubyakov'un Kabusu”, *Durum*, Sayı: 342, 3-9 Mayıs 1971, s. 28.

²²⁷ Bostanoğlu, s. 454.

²²⁸ Yankı, Sayı: 176, 29 Temmuz 1974, ss. 3-5.

durulmuş, olayın, dış politikada ebedi dostlukların değil, günün şartları içinde çıkarları birbirine uygun olanların genellikle yan yana geleceklerini, hem de bu yan yana gelmenin dünyayı böldüğü sanılan büyük paktlara rağmen olacağını ispat ettiği belirtilmiştir.²²⁹

Devir dergisinde, Kıbrıs çıkarmasının en önemli sonucunun, yeni dünya düzeni içinde aşırı itidal, sabır ve barış yanlısı tutumun her zaman geçerli olmadığına anlaşıldığı, Amerika'nın Türkiye'ye yaklaşımını eleştirilmiş, Vietnam olayını yaşayan bir ülkenin Kıbrıs konusunda insancıl amaçlarla hareket ettiğine inanılmayacağı, bu tavrın ülkeyi Sovyetlerin kucağına attığı fakat Sovyetlere de pek güvenilmemesi gerektiği yazılmıştır.²³⁰ Ayrıca Kıbrıs çıkarmasında Sovyetlerin desteğinin alındığının ya da bu davada Türkiye'nin yanında olduğunun gerçekleri yansıtmadığını, Amerika'nın Kıbrıs konusunda Türkiye'nin yanında olduğunu, Sovyetlerin en başından beri, Türk Kıbrıs'ı yerine, üzerinde daha rahat hareket edebilecekleri bağımsız Kıbrıs'ı istediğini ve Türkiye'deki aşırı solcuların da bunu destekleyip “faşizme karşı tam bağımsız Kıbrıs” afişleri asmalarının Türkiye'ye ihanet olduğunu yazmıştır.²³¹

Kıbrıs'tan çekilmediği takdirde Türkiye'ye verilecek yardımın kesilmesi gündeme geldiğinde Devir'de Başkan Ford ve Dışişleri Bakanı Kissinger'ın, bir kez daha Türkiye'nin yanında olduğu fakat ülkedeki Rum ve Yunan lobilerinin çok iyi çalıştıkları ve hem Senato'yu hem de kamuoyunu çok iyi etkileyecekleri için aleyhe bir sonuç çıkabileceği ama buna rağmen yılmadan Kıbrıs'ta kalmaya devam edilmesi gerektiği yazılmıştır.²³²

Türkiye'nin, Amerika'nın istekleri doğrultusunda hareket etmemesi ve Kıbrıs'tan çekilmemesi üzerine, “Amerikan Dış Yardım Yasası'nın 620 (x) bölümünün 5 Şubat 1975'te yürürlüğe girmesiyle Türk hükümetine ‘bütün askeri yardımlar, bütün savunma araçlarının ve hizmetlerinin (nakit ya da kredi veyahut da başka araçlar karşılığı) satışı ve silahların, mühimmatın ve savaş araçlarının transferi ile ilgili lisanslar iptal edilmiştir.”²³³ Geçit dergisinde, Türkiye'ye uygulanan ambargonun kaldırılması gündemdeyken Senato'nun şartlar ileri sürmesine tepki gösterilmiş ve Türkiye'nin askerlerini Adadan çekmesi için “o eski oyunların o pis düzenbazlıkların, oldubittilerin tekrarlanmayacağı teminatının” verilmesi

²²⁹ “Sovyetler Birliği, Ne Yapılıyor?”, *Yankı*, 5-11 Ağustos 1974, s. 6.

²³⁰ “Kıbrıs'ta Savaş ve Barış”, *Devir*, Sayı: 91, 29 Temmuz 1974, s. 2.

²³¹ Altınur Kılıç, “Gerçekler, Umutlar, Tehlikeler, Tuzaklar”, *Devir*, Sayı: 92, 5 Ağustos 1974, ss. 2-3.

²³² Altınur Kılıç, “Amerikan Türk İlişkileri”, *Devir*, Sayı: 98, 16 Eylül 1974, s. 3.

²³³ Legislation on Foreign Relations Through 1979; Current Legislation and Related Executive Orders, C. 1, U.S. House of Representatives and Senate, U.S. Government Printing Office, Washington, 1980, s. 113'ten Uslu, s. 202.

gerektiği yazılmıştır.²³⁴ Yankı dergisinde ise daha sert bir üslup kullanılmış ve Amerika'nın (ambargo) kararından dönmediği takdirde, önce Türkiye'de bulunan - ortak savunma tesisi değil, Amerika'ya bilgi aktarma tesisi olan- üslerinden çekileceği sonra da Türkiye'nin NATO içindeki görevlerini kısıtlamaya başlayacağı yazılmış²³⁵ ve Amerikalıların sahip oldukları imtiyazların da (istedikleri yere uçaklarını indirme, hesap vermeden bunu yapma, gümrük masraflarından muaf olma, denetim dışı olma) kaldırılması gerektiği belirtilmiştir.²³⁶ Yine aynı dergide, kararın arkasında, Yunanistan'ın üsleri kapatma ve NATO'dan çekilme tehdidiyle İsrail'in güvenliğinin tehlikeye girme ihtimalinin önlenmesinin yattığı yazılmıştır.²³⁷ Yine Yankı'da yayınlanan bir makalede Türkiye'nin dış politika algısı ve Türk-Amerikan ilişkilerini zedeleyen iki karardan biri olan ambargo kararının dış politikasını nasıl değiştireceği verilmiştir:

“Bu karar ve tatbikatın son derece büyük önemi vardır. nasıl Johnson'un mektubu Türk-Amerikan ilişkilerinde bir romantik devrin sonu olmuşsa, Amerikan parlamentosunun bu kararı da iki ülke arasında yarı gerçekçi devrin sonu olacak, artık Türkiye Amerika'ya örneğin Fransa'ya, İngiltere'ye nasıl bakıyorsa öyle bakacak ve bundan dolayı da herhalde hayal kırıklığına uğramayacaktır. Amerika'nın, bütün diğer komünist kapitalist ülkeler gibi, kendi çıkarlarını en ön plana alarak hareket ettiği gerçeğinin artık Türkiye'deki bütün yetkili kişilerin kafalarına iyice yerleşmesi gerekir. Bir milletin ve idarecilerinin gaflet uykusundan uyanmaları ve gerçekleri cesaretle görmeleri ileride atılabilecek müsbet adımlar için son derece gerekli bir başlangıçtır. (...) Türkiye'nin Amerika'ya yardım dolayısıyla bağımlı politikasında değişiklik olacaktır.”²³⁸

Devir dergisinde de, ambargo kararının arkasında Yunan propagandaları ve Rum asıllı seçmenlerin oy hesaplarının olduğu vurgulanmış, kararın Türkiye'yi alternatifler aramaya iteceğinden bahsedilmemiş, Amerika'nın kararı eleştirilirken ölçülü davranılmış ve sonuçta yalnızca ABD'nin artık arabulucu olmasına izin verilmeyeceği yazılmıştır.²³⁹

Yankı, 1976 yılında Amerika'daki üslerin kullanımının devamı için yeniden gündeme gelen ambargonun kaldırılması ve Türkiye'ye yardım konusunun, Amerika'daki seçimlerin ve Rum kulisinin etkisiyle olumsuz sonuçlanacağını, vaat edilen rakamların hayali olduğunu, ambargonun ve Amerika'nın daha sonraki tutumunun Türkiye'nin uyanmasına yardımcı olduğunu, savunma sistemini tek tarafa dayandırmanın yanlışlığını fark ettirdiğini,

²³⁴ Fûrûzan Tekil, “Kıbrıs işinde Türkiye teminat ister”, *Geçit*, Sayı: 389, 20 Ağustos-20 Eylül 1978.

²³⁵ Yankı, Sayı: 204, 10-16 Şubat 1975, s. 3.

²³⁶ Yankı, Sayı: 224, 30 Haziran - 4 Temmuz 1975, s. 6.

²³⁷ “ABD'nin Korkusu”, *Yankı*, 23-29 Eylül 1974.

²³⁸ Yankı, Sayı: 196, 16-22 Aralık 1974, s. 34.

²³⁹ “Amerikan Askeri Yardımı”, *Devir*, Sayı: 102, 14 Ekim 1974, s. 4.

alternatifler arandığını ancak Sovyetlerin hiçbir zaman alternatif olamayacağını yazmıştır.²⁴⁰ Sovyetlerin, “dostu” Mısır ile ilişkilerinden örnekler verilerek, Amerika’dan çok da iyi bir müttefik olmadığı, dolayısıyla güvenilemeyeceği ve Amerika ile ilişkilerin daha fazla bozulmaması, her zaman belirli bir seviyede tutulması gerektiği üzerinde sıklıkla durulmuştur. Fakat Amerika ile yürütülen ilişkiler çerçevesinde, Yankı’nın görüşleri değişmese de, Sovyetlerle askeri alanda da ilişki kurulabileceği belirtilmiş, asker kademesinde Sovyetler Birliği ziyareti desteklenmiş ve bunların Amerika’ya gözdağı vermek için kullanılması gerektiği yazılmıştır. Örneğin, üslerin kullanımının devamı için hibe ve kredi verilmesine dair anlaşmayı Amerikan Kongresi’nin ele alacağı dönemde, Sovyetlere yapılan ziyaretin, milli çıkarlar söz konusu olduğu zaman Sovyetlerden de silah alınabileceğinin ispatı için önemli bir adım ve uyarı olduğu ve bunun Amerika’ya karşı kullanılması gerektiği yazılmıştır.²⁴¹ 1978 yılında, halen ambargonun kalkmamış olması Yankı’da tepkiyle karşılanmış ve o güne kadarki Amerikan yanlısı, bekleyen Türkiye tutumu eleştirilmiş ve eğer kısa süre içinde ambargo kalkmazsa artık Türkiye’nin kendisine yeni alternatifler bulması gerektiği yazılmıştır.²⁴²

Yankı dergisi bir diğer sayısında ambargonun etkilerini şu şekilde özetlemiştir:

*“Amerikan Kongresinin akıl almaz bir vurdumduymazlık ve gaflet içinde Türkiye’ye uygulamaya başladığı ambargonun 1975’den bu yana sürüp gitmesi Türk-Amerikan ve Türk-Sovyet ilişkilerine hiç kimsenin yapamayacağı etkileri yapmış, öncelikle Türkiye ile Amerika arasındaki güven sarsılmıştır.”*²⁴³

Yankı’ya göre, bu olumsuz hava içinde, Sovyetler Birliği Genel Kurmay Başkanı Ogarkov’un ziyaretinde, Türkiye’ye askeri alanda destek olabileceğini açıklaması Türkiye’nin konumunu Amerika’nın karşısında güçlendirmiştir ve “sıkıntılar içindeki Türkiye’nin hem kendini, hemen çevreleyen dünyada, hem de tüm dış dünya içinde samimi bir yakınlaşma ve işbirliğine dayalı güvenlik çemberleri kurması büyük bir zarurettir. Bu çerçevede içinde Rusya’nın yeri de bellidir.”²⁴⁴

1974 Kıbrıs çıkarmasına kadar olan dönemdeki Türk – Amerikan anlaşmazlıkları bir şekilde meşrulaştırılıp, Amerika’nın kendince haklı olduğu sonucuna varılırken, müdahalenin ardından Amerika’nın uyguladığı ambargo kararı o zamana kadar Amerika ile yapılan tüm anlaşmaların, kurulan üslerin, NATO üyeliğinin, Türkiye’nin dünyadaki yerinin tüm

²⁴⁰ “Amerika’dan Ne Alacağız”, *Yankı*, 22-28 Mart 1976, s. 28, “Türk Amerikan İlişkileri Dönemeci”, 29 Mart-4 Nisan 1976, s. 30.

²⁴¹ *Yankı*, 14-20 Haziran 1976, s. 30, Rusya’ya Yaklaşma - Gaziantep Olayları.

²⁴² “Dış Politikada İbret Verici Gelişmeler”, *Yankı*, Sayı: 366, 20-26 Mart 1978, s. 30.

²⁴³ “Mareşal Orgakov’un Ziyaretinin Anlamı”, *Yankı*, Sayı: 372, 1-7 Mayıs 1978, s. 30.

²⁴⁴ “Ecevit’in Moskova Gezişinin Anlamı”, *Yankı*, Sayı: 380, 26 Haziran-2 Temmuz 1978, s. 30.

boyutlarıyla sorgulanmasına neden olmuştur. Ambargo kararının bir diğer sonucu da 1964 Kıbrıs krizi sonrasında başlayan Türk – Sovyet yakınlaşmasının, kararla birlikte süratle gelişmesi olmuştur.

3.3 Haşhaş Sorunu

1960’lardan itibaren Amerika ve Türkiye arasında sorun teşkil eden “haşhaş” ile ilgili Amerika’nın ilk girişimi, İnönü Hükümeti döneminde olmuş, haşhaş üretimin yasaklanması isteğini İnönü Hükümeti reddetmiş²⁴⁵, 1963 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye’nin uyuşturucu madde kaçakçılığına karşı savaşıacağı ve haşhaş üzerinde sıkı kontrol oluşturacağı vaadini tekrarlayan 245 sayılı yasayı çıkarmıştır. 1965 yılında Demirel’in başbakan olmasıyla birlikte Amerikan basınında, Demirel’in afyon yasağı konusunda daha istekli olduğu, 1971 yılına kadar haşhaş ekimini durduracağına dair haberler çıkmaya başlamıştır.²⁴⁶ TBMM, Narkotik Maddeler Hakkındaki Tek Sözleşmesini Aralık 1966’da imzalamış ve 22 Haziran 1967’de Türkiye resmen bu anlaşmaya dahil olmuştur.²⁴⁷ Haşhaş üretiminin yasaklanması konusunda baskıların artmasıyla Demirel Hükümeti, 1967 yılında 21 afyon ekim alanını 1971 yılına kadar dörde indirmeyi kabul etmiştir. Ancak haşhaş sorununu seçim kampanyasının bir parçası olarak kullanan Nixon durmamış ve bu sorunu “iki ülke arası ilişkilerde öncelikle halledilmesi gereken sorunlardan biri”²⁴⁸ haline getirmiş ve başkan olmasının ardından Demirel’e bir mektup göndermiş, II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye tehdit altındayken Amerika’nın, onun yardımına koştuğunu, şimdi de Amerika’nın Türkiye’den ülkesine yönelen afyon trafiğinin tehdidi altında olduğunu ve yardım beklediğini belirtmiştir.²⁴⁹ Amerika, 1969 yılında bedeli ödenerek, Türkiye’de 1970’te üretilecek tüm afyonun tahrip edilip tarlaya gömülmesini teklif etmiş, teklifi reddedilince, afyon üretimi durdurulmazsa, Türkiye-Amerikan işbirliğinin zarar göreceğini söylemiştir. Aynı dönemde, durumu iç ve dış politikada kullanmak isteyen Temsilciler Meclisi ve Senato, Türkiye’ye ekonomik yaptırımlar uygulanmasını içeren kararlar almıştır.

²⁴⁵ Cüneyt Arcayürek, *Çankaya’ya Giden Yol 1971-1973*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985, s. 146.

²⁴⁶ Felix Belair, Jr., “U.S.Loan to Turkey Dismays Narcotics Officials”, New York Times, June 14, 1970, Sönmezoğlu, s. 57.

²⁴⁷ Narkotik Maddeler Hakkındaki Tek Sözleşme, 1961’de Birleşmiş Milletler nezaretinde imzalanmış, 1964’te yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, uyuşturucu maddeler konusunda var olan anlaşmaları bir araya getirmeyi ve bütün narkotik maddelerin denetim altına alınmasını amaçlamaktadır. Uslu, s. 225.

²⁴⁸ Harris, *Troubled Alliance*, s. 193’ten Uslu, 227.

²⁴⁹ Turner, *op.cit.*, s. 124’ten Sönmezoğlu, 58.

1969 yılında *Durum* dergisinde uyuşturucunun Türkiye'nin itibarını zedelediği, ülkenin Ortadoğu'nun kaçakçılık merkezi haline geldiği, uyuşturucuyla mücadele edilmesi ve konuya devletin destek vermesi gerektiğiyle ilgili yazılar yayınlanmıştır.²⁵⁰ Ocak 1971'de *Durum* dergisinde, ülkesinde afyon üretimini bitirmeyi isteyen ülkelere Amerika'nın yardımcı olacağı, gerekirse polis görevlendireceği, Amerikan Hükümetinin, yabancı bir ülkenin iç işleyişine müdahale etmemek için, uyuşturucu madde işlemini kontrol altına alma konusunda azami titizlik ve dikkati gösterdiğini ve Adalet Bakanı Mitchell'ın açıklamalarındaki gibi yaptırımların Türkiye'yi kıldığını yazmış ve bir çözüm önermiştir: “Bizim kanaatimize göre, Türkiye afyon ekiminin kontrolünün çok önemli olduğunu bilmektedir. Bu sebeple, Amerika, Türkiye'ye daha yaklaşmalı ve bu konuda işbirliği yapmalıdır. Bize göre en uygun yol bu olacaktır.”²⁵¹

12 Mart 1971 askeri müdahalesiyle iktidara gelen Erim Hükümeti, 1972 itibarı ile afyon ekimini sonlandıracağını açıklamıştır. Uslu, üç unsurun Erim'i bu kararı vermeye ittiğini yazmıştır:

- a) İnsanlığa yardımcı olmak
- b) Uluslararası toplumun gözünde Türkiye'nin prestijini korumak
- c) Sol görüşlü radikallerin dışarıdan silah elde etmelerini engelleme kaygısı

Haşhaş ekimin yasaklanmasına karşı Amerika Türkiye'ye üç yıllık dönem için 35 milyon dolar kredi sağlama taahhüdünde bulunmuştur. Bu miktarın 20 milyon dolarının haşhaş üreticilerine alternatif gelir kaynakları ve istihdam olanakları sağlayacak program ve projelerin geliştirilmesine ayrılması, 15 milyon doları da legal haşhaş ihracatından elde edilen yabancı döviz kazançları kaybını karşılamak için Türk Hükümetine verilmesine ve haşhaş üreticilerinin kaybını tazmin etmek için harcanmasına karar verilmiştir.²⁵²

Durum dergisi, Türkiye'nin afyon ekimini sonlandırma kararı üzerine Nixon'ın Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Melih Esenbel'i yanına alarak, kararı basın mensuplarına açıklamasını ve Esenbel'i “içtenlikle” kutlamasını “Türkiye'nin Büyük Hareketi” başlıklı bir yazıyla duyurmuş²⁵³, kullandığı kelimeler ve seçtiği başlıkla bir anlamda konuya bakışını vermiştir. Bir diğer sayısında da (350. sayı) Türkiye'nin aldığı

²⁵⁰ “Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı”, *Durum*, Sayı: 222, 9 Ocak 1969, s. 14.

²⁵¹ “Türkiye ve Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı”, *Durum*, Sayı: 330, 8 Şubat 1971, s. 25.

²⁵² Uslu, s. 239.

²⁵³ “Türkiye'nin Büyük Hareketi”, *Durum*, Sayı: 348, Temmuz 1971, s. 39.

kararın dünya basını tarafından çok cesur bulunduğu, dünya kamuoyunda çok olumlu karşılandığı üzerinde durulmuştur.

Geçit Dergisi yazarlarından Feridun Işıl, afyon sorunun da Amerika için anlayışlı olunması gerektiğini yazmış ve eklemiştir: “Bu kadar mühim olan insaniyet davasında elimizden gelen yardımı esirgemeyerek Amerika’nın Rus’lara karşı bize yaptığı yardıma mukabele etmek fırsatını kaçırmamalıyız.” Ayrıca Amerika’nın, Türkiye’nin zararını karşılama teklifi de olumlu karşılanmış, “Meseleyi insani olduğu kadar ekonomik cepheden de çözebiliriz”²⁵⁴ denilmiştir.

Afyon ekiminin yasaklanması kararının nasıl alındığı Yankı dergisinde şu şekilde verilmiştir:

*“Bu konuda ilk adım Demirel hükümeti zamanında atıldı. Eskiden 11 ilde yapılan haşhaş ekiminin sadece 4 ile indirilmesi, karşılıklı uzun müzakerelerden sonra kabul edildi. Bu iller Afyon, Isparta, Burdur ve Kütahya idi. Fakat Amerika’nın çabaları devam ediyor, hatta bazı Amerikan senatörleri Türkiye’yi afyon ekimini yasaklamağa mecbur etmek için yardımın kesilmesini bile teklif ediyorlardı. Artan baskılar karşısında Türk hükümeti de karşı tekliflerini hazırladı. Türkiye’deki haşhaş ekiminin tamamen yasaklanması için, köylünün ve ülkenin gelir ve döviz kaybının tamamen karşılanması gerekirdi. Ayrıca, afyon elimi yapılan bölgelerde Amerika Birleşik Devletleri ihracata yönelik sanayi kolları kurmalıydı.”*²⁵⁵

Bir sonraki sayısında Demirel’in, çiftçinin oylarını kaybetme korkusu nedeniyle, imzaladığı bir anlaşmaya uymayarak (Tek Sözleşme), afyon ekimini lisansa bağlamamasını ve sadece ekilen şehirleri 21’den dörde indirmesini eleştirilmiştir. Ayrıca bu durumun, Türk-Amerikan ilişkilerini zedelediğini, çözülmesi imkânsız bir soruna dönüştürdüğünü ve Türkiye’yi töhmet altında bıraktığını, Erim’inse çiftçinin oyuna ihtiyaç duymayacağı için daha rahat hareket ettiğini ve çok cesurca bir karar aldığını yazmıştır.²⁵⁶ Fakat Tarım Bakanı Orhan Dikmen’in FAO (Food and Agriculture Organisation/ Gıda ve Tarım Örgütü) toplantısı dönüşü, zararın giderilmesi için 400 milyon dolara ihtiyaç olduğunu söylemesi²⁵⁷, buna karşılık Amerika’nın yalnızca 35 milyon dolar verecek olması, çiftçinin mağduriyeti, dergide, kararın ve Amerika’nın eleştirilmesine neden olmuştur.

Time dergisinde, Türkiye’nin yasak kararı almasında ABD’nin, yaptığı 140 milyon dolarlık askeri ve ekonomik yardımı kesme tehdidi ve ilave 35 milyon dolarlık yardım

²⁵⁴ Feridun Işıl, “Afyon Meselesi Nedir?”, *Geçit*, Sayı: 272, 9 Temmuz 1971, s. 9.

²⁵⁵ “Yasaklanan Afyon”, *Yankı*, Sayı: 19, 5-11 Temmuz 1971, ss. 10-11.

²⁵⁶ “Afyon: Cesur Bir Karar Hikayesi”, *Yankı*, Sayı: 20, 12-18 Temmuz 1971, s. 4.

²⁵⁷ “Afyon: Türkiye’nin Kaybı Büyük”, *Yankı*, 20-26 Eylül 1971, s. 21.

teklifinin etkili olduğu yazılınca, Yankı, belki de duygusal yaklaşarak, kararı yeniden savunmak zorunda kalmış ve BM anlaşmasından dolayı yasaklandığını ve ülkenin itibarının korunması için bunun olumlu bir adım olduğunu yazmış ama çiftçinin mağduriyetine de değinmiştir.²⁵⁸ Devir dergisi de, bu tip yayınların gerçeği yansıtmadığını, Amerikan iç politikasında işe yarayan yorumların Türkiye’de ters etki yaptığını, çiftçinin mağdur olduğu, haşhaş birçok alanda kullandıkları, bölgede başka bir şey yetişmeyeceği haberlerininse istismar için yapıldığını, “sloganlaşmaya ve acındırmaya” müsait bir konu olan mağduriyetin, politikacılar ve Amerika karşıtı sol çevreler tarafından işlendiğini yazmıştır.²⁵⁹

Afyon yasağının Amerika’daki uyuşturucu problemini çözmediği/çözemeyeceğiyle ilgili beyanatlar arttıkça ve Amerikan Senatosu ve Temsilciler Meclisi konuyu sürekli Türkiye üzerinden değerlendirip belirli grupları etkilemeye çalıştıkça eleştirilerin dozu artmış ve suçlayıcı bir tavır sergilenmiştir:

*“Amerikan hükümeti kendi öz endüstrisini kontrol altına almak yerine, dış memleket üreticisini ve özellikle Türk çiftçisini hedef tutmuştur. (...) Türk hükümetinin bu başarısı Amerikan seçimlerinde Amerikan hükümetinin başarısı olarak kullanılmıştır. İşte, Türk halkını kırmak ve Türk Amerikan dostluğunu zedelemek pahasına girilen bu kampanyanın nedeni bu düşüncedir.”*²⁶⁰

Devir dergisi, hem Amerika’da hem de Türkiye’de ortaya atılan iddiaların (Türkiye’de üretilen afyonun New York piyasasının bir aylık ihtiyacını karşılamayacağı, afyon yasağı gelmezse Türkiye’ye verilecek yardımın kesileceği) Sovyetler Birliği’ni mutlu ettiğini, Türkiye’de de “cesur devlet adamı” Erim’i suçlayan siyasetçilerin aslında oy kaygısı peşinde koştuğunu, yasak kararından rahatsız olanın çiftçi değil kaçakçı ağalar olduğunu, Erim’in, 1966 yılında tasdik ettiği anlaşmanın şartlarına uymayan Türkiye’yi maddi zarardan kurtarıp, ülkeye prestij kazandırdığını yazmıştır.²⁶¹

Yankı ve Devir dergileri arasında Amerika’ya bakış açılarından ileri gelen farklılıklar, verilen haber içeriklerine de yansımış, bir taraf haberi Amerika’yı eleştirmek için kullanırken, diğeri aynı haberi Amerika’yı övmek için kullanmıştır. Örneğin, çiftçinin mağdur olduğu haberleri yapan Yankı dergisi, Amerika’nın 1972 sonlarına kadar söz verdiği 35 milyon doların yalnızca 3,8 milyon dolarını verdiğini yazarken, Devir dergisi aynı tarihe kadar Amerika’nın zaten 20 milyon dolar verdiğini, bir mağduriyetin söz konusu olmadığını, gerekirse devamının verileceğini yazmıştır.

²⁵⁸ “Afyon- Kolay Kolay Sonu Gelmeyecek Hikâye”, *Yankı*, 11-17 Eylül 1972, s. 4.

²⁵⁹ “Haşhaş İstismarı”, *Devir*, Sayı: 1, 1-6 Kasım 1973.

²⁶⁰ “Afyon Yasağı ve Amerika”, 22-26 Kasım 1972, *Yankı*, s. 9.

²⁶¹ “Haşhaş İstismarı”, *Devir*, Sayı: 1, 1-6 Kasım 1973.

1973 seçimleri öncesinde, her parti haşhaş konusunu kampanyasının en önemli konusu haline getirmiş ve iktidara gelirlirse ekim yasağını kaldıracıklarını beyan etmiş, Ecevit'in Başbakanlığında kurulan koalisyon hükümeti yasağı kaldırmıştır. Ecevit, 2 Temmuz 1974 tarihinde, Mecliste yaptığı konuşmada seçimle iş başına gelmeyen bir hükümet tarafından alınan yasak kararının bir hata olduğunu, alternatif bir yol bulunmadığı için çiftçinin hayatında doldurulamaz bir boşluk meydana getirdiğini, çiftçinin kaybı için önceki hükümetin önlem aldığını ancak bunların yetersiz olduğunu ve yasağın uyuşturucu problemi olan ülkelere katkı sağlamadığını bilakis ilaç endüstrisine zarar verdiğini bu nedenle afyonun yeniden ekimine izin verdiklerini açıklamıştır.²⁶²

Ecevit'in aldığı yeniden ekim kararı üzerine Yankı, yasak kararının “yanlışlığı defalarca ispatlanmış prensipler”²⁶³ nedeniyle ve Amerikan baskısıyla alındığını yazmış ve yasağın kaldırılmasını övgüyle karşılamıştır. Devir dergisinde, Erim ve Amerika doğrudan suçlanmamış, haşhaşın çok önemli olduğu, Afyon'da üretilen kaymağın bile bölgede üretilen haşhaşa bağlandığı bir ortamda yasağın işe yaramadığı, bir de Amerika'nın verdiği yardımın farklı tarım ürünleri ve endüstrisine aktarımının gerçekleştirilemediği, Türk afyonunun piyasadan çekilmesiyle ilaç sektörünün de zor duruma düştüğü ve bunun da haksızlık olduğu yazılmıştır. Ayrıca konunun, Türkiye'nin gerçek ve yüksek menfaatlerini dikkate alacak politikacılar tarafından ele alınması gerektiği, süreç uzadıkça Türk – Amerikan ilişkilerine zarar verdiği yazılmıştır:

*“Uzun süredir Haşhaş Konusu aşırı solcular tarafından Türk – Amerikan dostluğunu kundaklamak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Sorumlu sorumsuz ağızlardan, bizim tarafımızdan Amerika aleyhinde beyanlar, Amerikan tarafından uluorta ‘Yardımlı keserim’ şeklindeki tehditler, çok çetin bir dönemde Türk Amerikan ilişkilerini tehlikeye düşürmektedir. Şurası muhakkak ki bütün dünyada Sovyet ve Komünist çabası Amerikayı-Avrupa'dan ayırmak, Amerikalıların Avrupa'dan çekilmesini sağlamak ve boş kalan meydana Komünizmin dolmasını sağlamaktır. Bizim aşırıların Haşhaş konusunu istismar etmeleri halk sevgisinden değil bu maksatlarla Türk – Amerikan ilişkilerini bozmak isteğinden ileri gelir. Özellikle isterler ki, Amerika'dan silah yardımı almayalım ve neticede Sovyet yapısı uçaklara ve tanklara muhtaç kalalım.”*²⁶⁴

Yasağın kalkmasıyla birlikte Devir dergisinde, yasak kararının haklı sebeplerle alındığı fakat komşular ekmeye devam ederken yalnızca Türkiye'nin ekimi durdurup zarara uğramasının haksızlık olduğu belirtilmiş, daha önce köylünün mağdur olmadığı, bunun abartılarak istismar konusu haline getirildiği yazılırken yasağın kaldırılmasının ardından

²⁶² Uslu, s. 245.

²⁶³ Yankı, Sayı: 173, 8 Temmuz 1974, s. 3, Mehmet Ali Kışlalı, “Okuyucularımıza”, Sayı: 176, 29 Temmuz 1974.

²⁶⁴ “Tehlikeli Haşhaş İstismarı”, Devir, Sayı: 73, 25 Mart 1974, s.3.

köylünün mağduriyetiyle ilgili yayınlar yapılmıştır. Fakat yasağın kalkmasıyla ilgili tüm bu olumlu tavırların yanında eleştiriler devam etmiştir. Türkiye’de haşhaş yasağı uygulanmaya başlamasıyla birlikte uyuşturucu fiyatlarının yükseldiği dolayısıyla gençlerin alamadığı fakat yasağın kalkmasıyla eski günlere dönüleceği, Amerika’dan alınan 36 milyon doların²⁶⁵ verimli kullanılmadığı, köylüye alternatif yaratılamadığı, konunun aşırı sol tarafından Amerikan aleyhtarlığını körüklemek için uzatıldığını yazmıştır.²⁶⁶ Yasağın kaldırılmasıyla birlikte Amerika’da gündeme gelen Türkiye’ye verilen yardımı kesme kararının, diğer dergilerde yazılanların aksine gerçek olmadığını yazan Devir, kaçakçılığı önlemede etkili tedbirlerin alınmadığına kanaat getirildiği takdirde yardımın kesileceğini, ülkedeki komünistlerin olayı saptırdığını yazmış ve alınan yeniden ekim kararının, Amerika gibi bir müttefikin hassas olduğu bir konuda, ona danışılmadan, bir emrivaki ile bu kararın verilmesini eleştirmiştir.²⁶⁷

Türkiye’deki haber dergilerinde, Amerika’nın içinde bulunduğu durum incelenmiş, uyuşturucunun zararlarıyla ve Amerikan halkının içinde bulunduğu tehlikeyle ve Amerika gibi bir müttefikin kırılmaması için neler yapılması gerektiğiyle ilgili yazılar yayınlanmış, dönemine göre, Erim’in ve Ecevit’in kararlarının ne kadar doğru olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca haber dergilerinin olaya bakışı Amerikan yanlısı dış politika anlayışı ve hükümet kararlarıyla paralel gitmiştir.

3.4 Genel Görüş

1946 yılında Sovyetler Birliği ve Türkiye ilişkilerinin gerilmesi ve nota krizinin başlamasıyla birlikte, Türk dış politikasını tamamı ile Batı’ya kaydırma kararı alan İnönü Hükümeti ülkeye her anlamda “batılılığı” getirmeyi görev edinmiştir. Burada “batı, batılılık, batılılaşma” sözcükleriyle kastedilen aslında “Amerika ile yakınlık kurma, Amerikan yaşam tarzını benimseme”dir. Sovyetlerle Türkiye arasındaki gerginlik ve güvensizlik ortamı, Amerikan yardımlarının beklentileri yeterince karşılamaması ve giderek kısılmasına kadar sürmüş, hatta bu süre zarfında Sovyetler’in ilişkileri iyileştirmek adına giriştiği tüm çabalara şüpheyile bakılmış ve tamamı olumsuz karşılanmıştır.

²⁶⁵ İncelediğim kaynakların hiçbirinde bu paranın tamamının alındığına dair bilgi yoktur.

²⁶⁶ “Haşhaş Ekimine Devam “, *Devir*, Sayı: 88, 8 Temmuz 1974, s. 4, “Haşhaşın Öyküsü”, Sayı: 75, 8 Nisan 1974, s. 28.

²⁶⁷ “Haşhaş Devam”, *Devir*, Sayı: 90, 22 Temmuz 1974, s. 4.

Dış politikada güvensizliğin ve bir tarafa sırtını dayama, bir yere ait olma duygusunun fazlasıyla hissedildiği bu zamanda İnönü, batılı yaşam tarzının da ülkeye yerleşmesi fikrini savunmuştur. Bu nedenledir ki haber dergilerinin ülkede yayına başlamasını olumlu karşılamış ve önemlerini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Haftalık gazeteler kültür gelişmemizde hususi bir mevki tutmak üzeredir. Her memlekette benzerleri günlük gazeteler kadar, bazan onların boşluğunu dolduran ve saklanıp siyasi vesika gibi aranan mahiyet taşırlar. Haftalıklar, siyasi hâdiseleri bir hafta geçtikten sonra daha sakın bir araştırma süzgecinden geçirerek, gerçek değerleriyle vatandaşa anlatmak kudretindedirler. Bu çeşit yayın organlarına ihtiyacımız olduğu, tecrübeyle anlaşılmıştır.”²⁶⁸

Haber dergiciliğinin Türkiye’deki ilk örneği olan Akis, Amerikan yaşam tarzını ülkeye yaymakta başarılı olmuş hatta bu başarısı Amerikan Büyükelçilik raporunda yer almıştır. Amerikan Büyükelçiliği’ne göre Akis, çoğunlukla İsmet Paşa’nın ne düşündüğünü öğrenmek için satın alınan, Paşa’nın siyasi etkinliğini kaybetmesi ve Demirel’in Akis’in yaptığı eleştirilere Menderes’ten farklı yanıt vermesi nedeniyle kapanan Time tipinde bir haber dergisidir. Büyükelçilik raporunda, verdiği yararlı bilgiler, tiyatro ve müzik tenkitleri ve “ağız sulandırıcı dedikodu” sütununun özleneceği belirtilirken Akis’in verdiği haberlerle ilgili birkaç saptama yapılmıştır:

“En son saldırıları genellikle TİP’e ve liderlerinden Behice Boran’a karşıydı. Boran’a karşı düşmanlarını sevince boğacak bir üslûpla yapılan saldırılar şahsi kapitalist eğilimlerini teşhir eden yazılardı. Amerikan hükümeti ve Türkiye’deki Amerikan varlığı favori hedefleri arasındaydı. Zaman zaman Akis’in yorumları muzip iftiralar âlemine de indi. Özellikle Kıbrıs krizinin cereyan ettiği 1964 yazında, Üçüncü İnönü Koalisyonu’nun istifa ettiği 1965 yılının Şubat ayında ve Dickson mektubu²⁶⁹ olayının ortaya çıktığı 1966 yılının Temmuz ayında. Derginin sık sık üstünde durduğu konulardan biri elde çok zayıf delil olmasına rağmen Amerikan hükümeti-CIA’nın Türkiye’nin içişlerine kötü bir şekilde karıştığı iddiasıydı.”²⁷⁰

Müttefik olmak istenilen Amerika’ya her anlamda benzemeye çalışmada aracı konumda olan haber dergilerinin, siyasiler tarafından bu kadar istekle ve coşkuyla karşılanmasının bir diğer nedeni de bu dergilerin, haber dergiciliğinin en önemli özelliklerinden biri olan kendi gündemini yaratmayı kullanarak kamuoyu oluşturma ve rıza imalatı²⁷¹ yapma kapasitelerinin

²⁶⁸ Kim, Sayı: 1, 30 Mayıs 1958, s. 7.

²⁶⁹ Bir Türk ajanının Türkiye’de görevli E.M. rumuzlu bir Amerikalı’ya verdiği, onun da Türkiye’den ayrılmış olan Amerikan Büyükelçiliği Kara Ataşesi Albay Dickson’a gönderdiği mektuptur. Mektup Tabii Senatör Haydar Tunçkanat tarafından 6 Temmuz 1966 tarihinde TBMM’de açıklanmıştır.

²⁷⁰ Amerikan Milli Arşivleri Belgelerine Göre Altmışlı Yıllarda Türk Basını, s. 13.

²⁷¹ Rıza imalatı kavramı, medyanın toplumun belirli konularda belirli şekillerde düşünmesini sağlama yönündeki işlevinin altını çizmekte ve medyanın kamu diplomasisi aracı olma – veya olarak da kullanılma – yönünde artan önemine dikkat çekmektedir. Buna göre, medya kuruluşları, yapısal özellikleri gereği hükümetlerle ve güç odaklarıyla aralarında oluşan veya zaten var olan ilişkiler yumağının bir sonucu olarak, karar vericilerin düşüncelerinin kitlelerce kabullenilmesi, benimsenmesi ve desteklenmesi sürecinde (kalpleri ve beyinleri

olmasıdır. Kitle iletişiminin ilk örneği sayılan Acta Publica (Roma İmparatorluğu'nun, bugünün resmi gazetelerine benzetilen, yayın organıdır) yönetenlerin, yapılmasını istedikleri davranışları gerçekleştirmeleri için yönetilenlere belirli bilgileri ileterek, onları yönlendirmenin bir aracı konumunda olmuştur.²⁷² Dünya düzeni değiştikçe ortaya çıkan yapılarda yayınlanan dergi ve gazetelerin formatları değişiyor olsa da işlevleri – çoğunlukla – değişmemekte, “‘sembolik seçkinlerin’ sahip oldukları değerlendirme gücünü geniş kitlelere yönelik olarak seferber edip, kendi yaptıkları değerlendirmeleri ‘doğru duruş’ ya da ‘görüş’ olarak yaymalarına ortam ve olanak”²⁷³ hazırlamakta ve bu şekilde egemen/var olan ideolojinin sürdürülmesini sağlayan konumunda kalmaktadırlar. Sembolik seçkinlerin (yönetenlerin) doğrudan ya da dolaylı olarak ellerinde bulundurdukları iletişim araçları, toplumu istenilen yönde hareket etmeye ikna etmekte ya da zorlamaktadır. Bir ülkeye savaş açmak ya da müdahale etmek istendiği, bir yatırım ya da anlaşma yapılacağı zamanlarda olaylar, “her zaman büyük dozlar halinde verilmemekle birlikte her zaman hesaplanarak”²⁷⁴ habere dönüştürülmekte ve okurun ilgisini çekebilecek ve algısını değiştirebilecek şekilde sunulmaktadır.²⁷⁵

Dergilerin sahip olduğu bu güç, aynı zamanda onların sansüre uğramalarının da nedenini oluşturmaktadır. İktidar partisinin kendisine muhalefet eden dergilerin kağıt tedarikine ve alacağı reklamlara müdahale etmesi veya haklarında kapatma kararı çıkarması, iktidarın da bu gücün farkında olduğunun göstergesidir. Nihat Erim, bir makalesinde konuya şu şekilde dikkat çekmiştir:

*“Herhangi bir hükümet veya parti aleyhinde her gün iki yüz bin gazete nüshası basılırsa bu korkunç ve önünde dayanılmaz bir halk hareketini kısa zamanda yaratır. Bir nüsha gazeteyi birkaç kişi okur ve bütün memleketin aydınları ve okuyup yazma bilenleri aleyhine döndü mü milyonlarca seçmeni de beraberinde çeker.”*²⁷⁶

İktidar partilerinin, engelleme amaçlı uyguladıkları bu yöntem dışında, hem iktidar hem de muhalefet partilerinin, basının elinde bulundurduğu bu güçten yararlanmak için

fethetmekte) kilit işleve sahip en önemli araçlardan birisidir. Erdem Denk, “Türk Basınında Dış Politika”, *Akademik Ortadoğu*, Cilt 4, Sayı: 1, 2009, s. 3.

²⁷² Kaya, s. 64.

²⁷³ Kaya, s. 31.

²⁷⁴ Metin Kazancı, “Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı: 57, s. 78.

²⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için incelenebilecek eserler: Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2006; Mehmet Küçük (Der.), *Medya, İktidar, İdeoloji*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1994; D. Beybin Kejanlıoğlu, *Frankfurt Okulu'nun Eleştirel Bir Uğrağı: İletişim ve Medya*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.

²⁷⁶ Tanıl Bora, Levent Cantek, Köşe Yazarlığındaki Değişim ve Politik Düşünce Vasatı, Şu Köşeden Bu Köşeye, ss. 880-881.

kullandıkları diğer yöntem ise onları partiye çekmek ve milletvekili yapmaktır. Böylece dergilerde kendi politikalarını öven ve karşıt partiyi eleştiren; içte ve dışta yapacaklarına meşru bir zemin hazırlayan; toplumda, alınan kararın doğru olduğu algısını yaratabilen yayınlar yapılabilecektir. Demokrat Parti dönemi gazeteci milletvekili sayısı DP'den 41, CHP'den 10, bağımsızlardan ise üçtür. 1960 sonunda oluşturulan Temsilciler Meclisi'nde, aralarında incelenen haber dergilerinin kurucuları ve yazarlarının da bulunduğu, 25 gazeteci görev almıştır. Haber dergilerinde yer alan bu isimlerden (Doğan Avcıoğlu, Coşkun Kırca, Mümtaz Soysal, Oktay Ekşi, Ali İhsan Göğüş, Altan Öymen, İlhami Soysal) bazılarının siyasi hayatı daha sonra da milletvekili veya bakan olarak devam etmiştir. 1971 Müdahalesi'nin ardından da gazeteci milletvekili geleneği sürmüştür, CHP'de 34, AP'de 53, YTP'de altı, CKMP'de üç, TİP'te üç, MP'de bir, MHP'de dört, MSP'de bir, DP'de bir ve bağımsızlardan da iki gazeteci milletvekilliği yapmıştır. Cumhuriyet Senatosu'nda dördü Cumhurbaşkanı'nın seçtiği – ki Metin Toker bu isimler arasındadır – on ikisi de CHP ve AP'den olmak üzere 16 gazeteci bulunmuştur.²⁷⁷

Haber dergileri dış politikada da siyasal iktidarın rasyonel kararlar almasına katkıda bulunmakta ve halkı ilgilendiren konularda iktidarın yanlış bir karar almasının önlenmesini sağlamaktadır.²⁷⁸ Ancak Türkiye'de haber dergileri bu işlevi yerine getirirken birkaç engelle karşılaşmış, dış politika konularına bir dönem hiç eğilememiş veya dış politikaya dair her konuya sayfalarında yer verememiştir. Bu durumun nedenlerinden biri dış politika konularının uzun bir süre ülkede “dokunulmaz” konumda olmasıdır. Hatta Kim dergisinde bu durum şikâyet edilmiş ve bu algının kırılması gerektiği sık sık tekrar edilmiştir. Türkiye'de dış politikanın ve dünya sorunlarının daha bağımsız biçimde değerlendirilmesi, demokrasi anlayışının ülkeye yerleşmeye başlamasıyla paralel biçimde gerçekleşmiştir.²⁷⁹ Bir diğer nedeni de dış politika haberlerinin veya onlarla ilgili hükümet politikalarının, toplumun günlük yaşantısını, sorunlarını iç politikaya göre daha az etkileyecek olmasıdır. Son olarak da, demokrasi ve tarafsızlıktan söz ederken, demokrasinin hiçe sayılmasını ideolojik çıkarları için yok sayan bu dergilerin, dönem dönem kendilerini konumladıkları tarafın çıkarları doğrultusunda uyguladıkları suskunluk sarmalı²⁸⁰ ilkesidir. Örneğin 1962 yılında ortaya çıkan ve Türkiye – Amerika ilişkilerinde bir kırılmaya neden olan Küba krizi ve Jüpiter füzeleri sorunu Akis

²⁷⁷ Ayşe Asker, *Gazeteci Milletvekilleri (1920-1980)*.

²⁷⁸ Hicabi Arslan, “Basının Türk Dış Politikası Üzerindeki Yönlendirici Etkisi”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 6.

²⁷⁹ Arslan, s. 51.

²⁸⁰ Suskunluk Sarmalı: Kitle iletişim araçlarının belirli konu başlıklarını kamunun görüş ve tartışma alanından uzaklaştırma yeteneği üzerinde duran ilkedir. Hayat Avcı Boz, *Kitle İletişim Araçları ve Suskunluk*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 32, Sayı 1, 1999, s 41.

dışındaki haber dergilerinde yer almamış, Akis'te de yalnızca bir kez değinilmiş ve o yazıda da olay, gerçekte yaşananandan çok farklı bir şekilde, Amerikan dostluğuna halel getirmeyecek şekilde aksettirilmiştir.

Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye konumlandırılmasını tepkiyle karşılayan Sovyetler Birliği misilleme yaparak Küba'ya füze yerleştirmiş, Küba'ya yerleştirilen füzelerin sökülmesi karşılığında, Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesini istemiş ve Kennedy ile mektup trafiği başlamıştır. Kriz doğmadan önce Sovyetler'in bu tip bir teklifte bulunacağını öngören ABD hükümeti çalışmalara önceden başlamış, Jüpiterlerin sökülmesini, NATO'yu zayıflatabileceğini ve Türkiye'yi kırabileceğini düşünüp son aşama olarak değerlendirmiş ve görüşmeleri bu bağlamda yürütmüştür. Bir taraftan da Türkiye'nin bu teklif karşısında ne tepki vereceği araştırılmıştır. Kennedy'nin emirleri üzerine Amerikan Dışişleri Bakanı Yardımcısı George Ball, Türkiye'deki Amerikan Büyükelçisi ve NATO delegesi Thomas Finletter'a Türkiye'nin Jüpiterlerin kaldırılmasına razı olup olmayacağını sormuştur. Uslu, verilen cevaplarda Türk yöneticilerinin füze pazarlığından rahatsız olacaklarının, Türkiye-Amerika ilişkilerinin zedeleneceğinin belirtildiğini ve Hare'in anlaşmanın gizli yapılmasını teklif ettiğini yazmıştır.²⁸¹ Kennedy ve Krushev'in görüşmeleri neticesinde, Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesine karar verilmiş, ancak anlaşma gizlenmiştir.

“Kennedy yönetiminin gizli girişimleri yalnızca Başkan John Kennedy ve ona yakın birkaç kişi tarafından biliniyordu. ExCom'un diğer üyeleri, Amerikan Kongresi, Amerikan halkı ve Amerika'nın müttefikleri başkanın Sovyetlerle Jüpiter füzeleri üzerinde pazarlık yapmamaya kararlı olduğuna inanmışlardı. Daha sonraki tarihlerde Amerikan görevlileri kamuoyu önünde açıkça Jüpiter füzelerinin Küba krizinin çözümünde herhangi bir şekilde rol oynamadığını iddia ettiler. 29 Ekim 1962'de Dean Rusk, Raymond Hare ve Thomas Finletter'a telgraf çekerek Türkiye'yi ilgilendiren herhangi bir pazarlık yapılmadığını yazdır. 1963 yılında Savunma Bakanı McNamara Temsilciler Meclisi tahsisat komisyonunda Jüpiter füzelerinin Türkiye ve İtalya'dan çekilmesi konusunda ABD ile Sovyetler Birliği arasında bir anlaşmanın kesinlikle mevcut olmadığını söyledi.”²⁸²

Amerika ve Sovyetler Birliği arasında Jüpiter füzelerinin sökülmesi anlaşmaları sürerken, Metin Toker, Sovyetlerden gelecek bir tehdide karşı üyelerinin kendilerini savunabilmesi amacıyla NATO'nun füzelerin yerleştirilmesi lüzumu gördüğünü, Türkiye'nin, Küba'ya silah yerleştirildiği için dehşete düşüp, topraklarındaki silahların çıkarılmasını istemeyeceğini, ancak NATO karar verirse silahların gideceğini, Sovyetler'in “dost olalım” yalanlarının gerisinde hep Türkiye'yi ortaya atma amacı taşıdıklarını, şefleri değişse de

²⁸¹ Uslu, s. 147.

²⁸² Bernstein, “Reconsidering the Missile Crisis...”, s. 98, Uslu, s. 161.

algılarının değişmediğini yazmıştır. Toker'in aynı yazıda, pazarlık ve dostlukla ilgili yazdıkları dönemin dış politika anlayışını ve Amerika'ya bakışını özetler niteliktedir.

*“Bir ikinci tecrübe (ilki Sovyetler'in Türkiye'yi ortaya atmayı amaçladığı), Amerikanın ödlele olmadığı ve kulaklara fısıldandığı gibi zengin amerikalıların tehlike çanının kendileri için çaldığı ilk anda bizi ortada bırakmalarının bahis konusu bulunmadığının meydana çıkmasıdır. ‘Canım, siz Türkiye'deki silahlarınızı çekin, biz de Kübadakileri çekelim, olsun bitsin’ tarzındaki sovyet teklifi Washington tarafından derhal ve üzerinde hiç düşünmeden reddedilmiştir. (...) Türkiye bir sağlam müttefikdir ve öyle görüliyor ki Türkiye'nin sağlam müttefikleri vardır.”*²⁸³

Akis'te yazılanların aksine, Küba bunalımı, Türkiye'ye, Washington tarafından alınacak bir kararın, kendi güvenliğini ve hatta varlığını tehlikeye düşürebileceğini göstermiştir.

Siyasal iktidarın dış politika kararlarında etkili olan haber dergileri, aynı zamanda bu kararların uygulanması veya iktisadi ilişkilerde istenildiğı gibi sonuç alınması aşamalarında hükümet tarafından kullanılmıştır. Örneğın, Amerika'dan alınacak yardım konusunda, İnönü – Hare görüşmesinden istenilen sonuç alınamamış, ardından İnönü – Rijov görüşmesi yapılmış bunun üzerine basında Sovyetler'in Türkiye'ye 500 milyon Dolar yardım yapacağı haberleri çıkmış ve Hare bir görüşme daha talep etmiştir. Dış politikada kırılmaların yaşandığı dönemlerde de haber dergileri devreye girmiş, bir ülkeye kurulacak askeri ilişkilerin dış politikayı da değiştireceğı, gerekirse Doğı'ya yanaşılacağı, ülkenin alternatiflerinin olduğu haberleri yapılmış, bir anlamda Amerika ve Sovyetler arasında kızıştırma politikası izlenmiştir.

1950-1980 yılları arasında yayınlanan haber dergileri incelendiğinde üç unsur dikkati çekmektedir:

- 1) Dergilerin bazen aylar veya yıllar sonra, bazense hemen bir hafta sonra görüş değiştirmeleri,
- 2) Çoğunlukla iç politikayı da etkileyecek, iç politika malzemesi yapılabilecek dış politika haberlerine yer vermeleri,
- 3) Aynı konudaki bir haberi kendi siyasi yorumlarını da katarak bambaşka bilgilerle sunmaları.

²⁸³ Metin Toker, “Haydi Canım Sen de”, *Akis*, Sayı: 436, 7 Mart 1962, s. 9.

Dergilerdeki bu tavır değişikliğinin ardında kimi zaman yakın oldukları partinin iktidar veya muhalefette olması, kimi zaman da partilerden bağımsız olarak benimsedikleri siyasi görüş etkili olmuştur.

İlk sayısından itibaren tarafsızlığa vurgu yapan Akis, yayına başladığı dönemde Demokrat Parti'nin varlığından memnunken, ekonomi ve dış politikada DP yerine CHP'nin iktidarda olması halinde başarısız olunacağını, liberal ve realist ekonomi politikası isteniyorsa DP politikalarının uygulanması gerektiğini vurgularken, zamanla – ki kimilerine göre bunun nedeni Toker'in İnönü ailesine dahil olmasıdır – yalnızca CHP politikalarını öven, DP ve siyasi gelenek açısından onun halefi sayılan Adalet Partisi (AP) politikalarına sonuna kadar karşı çıkan bir dergi konumuna gelmiştir. Akis'in bu tavır değişikliği dış politika konularına da yansımıştır. Kıbrıs konusunda sessiz kalınmasını eleştiren, 28 Aralık 1963 tarihinde üzerinde Türklerin yaşadığı ve Türkiye'nin güvenliği için büyük önem taşıyan “yavru vatan”a Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) müdahalesini savunan dergi, hemen bir hafta sonra 4 Ocak 1964 tarihinde TSK'nın hiçbir saldırganlık politikasının aleti olmayacağını, Kıbrıs'ı almanın ülkenin başına dert açacağını yazmıştır. Akis'teki bu durumun bir diğer örneği de Amerika'ya karşı olan tutum değişikliğinde görülmektedir. Nisan 1964'te her ne olursa olsun, Türkiye'den “go home”cuların çıkmayacağı yazılırken, Eylül 1964'te Toker, kendisinin de artık bir “go home”cu olduğunu yazmıştır. En başından beri Türk dış politikasının temelinde Amerikan dostluğunun olması gerektiğini savunan Akis'teki bu değişikliğin dergiyi çıkaranların görüşlerine mi yoksa yakın olduğu partinin görüşlerine mi dayandığı bilinmemekle birlikte, verilen haberler hükümetin ve halkın Amerika'ya olan kırınglığını yansıtmaktadır.

Menderes diktasına karşı çıkartılan mücadele organı olduğunu söyleyen Kim, DP iktidardayken Amerikan yardımlarının kesileceği ve yardımın Sovyetlerden alınması gündeme getirildiğinde, Sovyetlerin asıl amacının Türkiye'yi Batıdan koparmak olduğu gerekçesiyle buna karşı çıkmıştır. İnönü iktidarı dönemindeyse, Kıbrıs'ta yaşananların da etkisiyle Sovyetlerle kurulacak ilişkilere daha sıcak bakmaya ve Akis ile birlikte Amerika'yı eleştirmeye başlamıştır.

Tarafsızlık iddiasındaki bir diğer dergi olan Durum'da da Akis ve Kim'deki değişikliğin bir benzeri görülmüştür. Komünizm ve faşizm diye ayırmaksızın tüm aşırı cereyanlara karşı olduğunu belirten Durum dergisinde aslında en başından beri ağırlıklı olarak aşırı sol ve komünizm karşıtlığı üzerinde durulmuştur. Durum dergisindeki tavır değişikliği bir örnek olay dışında Akis'tekinden farklıdır. CHP'nin iktidarda olduğu 1964 yılında ülkeyi kızıl emperyalizm tehlikesiyle karşı karşıya bırakacağını düşündükleri Sovyet yardımına karşı

çıkarken, hemen bir yıl sonra, AP iktidarı döneminde Sovyetlerden alınacak krediye ilişkin imzalanan anlaşma üzerine, Sovyetlerden gelecek yardıma sırt çevrilmemesi gerektiği yazılmıştır. Ancak bu noktadan sonra Akis'teki değişiklikten farklılaşmış, partiye göre yorumlama yerine, siyasi duruşa göre yorumlama yoluna gidilmiştir. 1969 yılında, AP döneminde, Sovyetlerle ileri derecede ilişki kurulması eleştirilmiş, fikir beraberliği yaptıkları partiler benimsenen prensiplerden ayrıldığı takdirde onların da karşısında durulacağı yazılmıştır. Durum dergisinin verdiği dış politika haberlerinin tamamında Amerika ile dostluğun korunması gerektiği vurgulanmıştır.

Geçit dergisinde, particilik yerine siyasi görüş ön planda tutulmuş, Amerikan dostluğu ve Sovyet karşıtlığına dayalı haberler verilmiş, ülkenin içinde bulunduğu durumdan çok Amerika'nın isteklerine göre hareket edilmesi gerektiği vurgulanmış ve Sovyetlerle kurulan ilişkilere, yakın olduğu AP döneminde bile karşı çıkılmış hatta "AP'nin dış politikasını İnönü mü yönetiyor?" başlığı atılmıştır.

Yarın dergisinde Sovyetlerle kurulan ilişkiler, eğer Amerika ve NATO da o dönem Sovyetlerle ilişki içerisindeyse, meşrulaştırılmış, alakasına bakılmaksızın her olayda Sovyetler'in toprak talepleri ve geçmiş anlaşmazlıklar verilerek Sovyet karşıtlığı ve nefreti canlı tutulmaya çalışılmıştır.

Ulusal çıkarların gerektirdiği şekilde yayın yapmaya özen gösteren Yankı dergisinde, diğerlerindeki kadar keskin bir particilik ya da Amerikancılık görülmemiş, konjonktür neyi gerektiriyorsa o ülke ya da hükümetin kararları olumlu karşılanmış, daha tarafsız bir yayın yapılmaya çalışılmış, yalnızca ordu gündeme geldiğinde hassasiyetleri ortaya çıkmıştır.

Ele aldıkları birçok konuda yakın oldukları partiye göre görüş değiştirenler şeklinde değerlendirildiğinde Yankı dışındaki tüm dergiler bu kategoriye dahil edilebilmekte, ülkenin dış politika uygulamalarına bakıldığında ise Akis, Kim ve Yankı'nın, ülkenin çıkarları doğrultusundaki bir değişimden yana oldukları, Durum, Geçit, Yarın ve Devir dergilerininse Amerika'ya bağlı, onunla birlikte hareket eden dış politikanın devamından yana tavır sergiledikleri görülmektedir.

SONUÇ

Yayınlandığı haftanın politikadan sanata, ekonomiye, tıbbı kadar tüm konularıyla ilgili makalelere yer veren, gazetelerden farklı olarak, olayları yalnızca aktarmak yerine tüm hafta boyunca derinlemesine incelemelerden sonra olayın analizini sunan haber dergiciliğinin ilk örneğı 1923 yılında Amerika’da Henry R. Luce ve Briton Hadden tarafından çıkarılan Time dergisidir.

Okurlarının zamanının değerli olduğundan yola çıkan ve onları her konuda bilgilendirmeyi amaçlayan haber dergileri, okurlarına bir konu hakkında sayfalarca okuma yapmak, zaman harcamak, araştırmak, analiz etmek yerine, bunların konunun uzmanlarınca yapıldığı ve tüm hafta boyunca okuyabilecekleri ve hatta arşiv oluşturabilecekleri bir yayın sunmaktadır. Bu amaçla yola çıkan haber dergilerinin, her kesimden insana hitap etmek dışında, gündem oluşturmak, tartışma başlatabilmek, kararsız seçmenin kararlarına yön vermek gibi işlevleri de vardır.

Türdeşlerinden farklı olarak Türkiye’deki haber dergilerinin ortaya çıkışında, toplumun isteklerinin, ihtiyaçlarının yanında basının içinde bulunduğu durum ve basını iyileştirme çabalarının ortaya çıkması etkili olmuştur. Ortaya çıkıştaki bu farklılık, dergilerin sürekliliklerinde de kendisini göstermiş, diğer ülkelerdeki haber dergileri çok uzun yıllar yayına devam ederken, Türkiye’dekilerin çoğunluğu çok kısa bir süre sonra, reklam gelirlerinin yetersizliği veya değişik şekillerde ortaya çıkabilen sansür nedeniyle, kapanmıştır.

Basının “altın çağ”a girmesiyle birlikte Türkiye’de de norm dışı bir dergicilik anlayışı için gerekli ortam oluşmuş, Metin Toker ve arkadaşlarının kurduğu, Time’ı örnek alan, Akis dergisi ortaya çıkmıştır. Akis’in ardından da yine Time’ı örnek alan (Devir), Kim, Yarın, Durum, Geçit, Yankı ve Devir dergileri yayına başlamıştır.

İncelenen haber dergileri, örnek aldıkları Time’dan farklı olarak nesnellik/tarafsızlık iddiasıyla yola çıkmışlar fakat daha sonra kendi siyasi duruşlarına yakın tarafa kaymış, her görüşe yer vermeye çalışan, nesnel haber dergiciliğinden çok, taraf tutan siyasi dergilere dönüşmüşlerdir.

Farklı yıllarda, farklı isimlerle yayına başlayan bu dergilerin kurucuları, yönetim ve yazar kadroları aynı zümrenin insanları oldukları için dergiler benzerlik arz etmektedir. Örneğın bir dergide uzun yıllar çalışan bir kişi daha sonra kendi siyasi görüşüne yakın diğer

yazarlarla bir araya gelerek yeni bir haber dergisi kurmuştur. Türkiye’de siyasi hayattaki değişim kendisini dergilerin yayın politikalarında da göstermiştir. İlk dönem (1960 öncesi) çıkan dergilerden farklı olarak, ikinci dönem yayına başlayan dergiler, tarafsızlık iddiası sunmakla birlikte aynı görüşe sahip, aynı siyasi partiye mensup üyelerden oluştuklarını da belirtmişlerdir.

Dergiler arasında tam olarak bir ideolojik kategorileştirme yapılamasa da iç politikada CHP’ye veya DP ve ardından AP’ye yakınlık ve hatta belirli bir noktadan sonra savunuculuk gözlenirken, dış politikada bu kadar kesin konuşmak mümkün olmamaktadır. Bazı olaylar incelendiğinde dergiler, Amerikan veya Sovyet yanlısı diye ayrılabilirken, bazıları incelendiğinde dergiler kendi aralarında yer değiştirebilmektedirler. Sovyet karşıtlığıyla yayına başlayan dergilerin bazılarında zamanla durum değişmiş, Sovyetlere yakınlık, Amerika’ya karşıtlık oluşmuştur. Ancak bu durum da süreklilik arz etmemiş, iç politikada savundukları/yakın durdukları siyasi partinin dış politika hamlelerine göre dergilerin duruşları şekillenmiştir. Tüm bu siyasi farklılıklar ve görüş değişiklikleriyle birlikte, incelenen tüm haber dergilerinin ortak bir yanı vardır ki o da “Baticılık”tır. Zaman zaman Amerika’nın uzağına düşen hatta işi ona karşı olmaya kadar vardırıan dergilerin dahi vazgeçemediği bir unsurdur Baticılık.

Haber dergilerinin dış politika haberlerini veriş şekilleri de yukarıda sözü edilen belirsizlik çerçevesinde gelişmiştir. Aynı olay, her derginin kendi yazar kadrosunun yakın durduğu partinin görüşlerine ve davranışlarına göre sunulmuş, çok nadir olarak olay tarafsız bir şekilde ele alınmıştır.

Dergilerin, neyi dış politika haberi olarak vereceği, ülkenin içinde bulunduğu siyasi durumla yakından ilgili olmuş, 1960 öncesinde ulusal çıkar konularına pek yer verilmemiş, 1960 sonrasındaysa ulusal çıkarı ilgilendiren haberler ön plana çıkarılmıştır. Fakat ister ulusal çıkarı ilgilendirsin, ister ilgilendirmesin, verilecek haberler yine siyasi parti engeline takılmış, bir karar DP/AP tarafından verilmişse ve beklenen sonuca ulaşılmamışsa, haberi yalnızca CHP’ye yakın olanlar gündeme taşımıştır. (Tam tersinin olduğu durumlar da mevcuttur.)

Sonuç olarak, bu çalışmada;

- 1) Türkiye’de basının nerede durduğu, hükümet kararlarını ne kadar etkileyebildiği, hükümetten ne kadar etkilendiği, haber dergilerinin zamanla nasıl muhalefet dergilerine dönüştükleri,

- 2) Gündem oluşturma yetilerini kimlerin belirlediği kararlara göre kullandıkları,
- 3) Dış politikada hükümetlerin izledikleri denge politikasında haber dergilerinin nerede, ne kadar yer aldıkları, hükümetlerce nasıl kullanıldıkları,
- 4) Yakın tarih veya politika okuması ve çalışması yapılırken başvuru ve arşiv niteliği taşıyan haber dergilerinden yararlanılırken, tek bir dergiden ya da tek bir görüş etrafında toplanan dergilerden yararlanmak yerine, ele alınan dönemde yayınlanan tüm haber dergilerinin taranması gerektiği

gösterilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete, Sayı: 9767, 27 Kasım 1957.

Resmi Gazete, Sayı: 10269, 3 Ağustos 1959.

Sürekli Yayınlar

Akis	(1954 – 1967)
Devir	(1972 – 1974)
Durum	(1964 – 1974)
Geçit	(1966 – 1978)
Haftaya Bakış	(Eylül 1986 – Ekim 1987)
Kim	(1958 – 1968)
Yankı	(1971 – 1988)
Yarın	(1963 – 1971)

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmad F., Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.

Avcı N., Kitle Kültürü: Enformatik Cehalet, Rehber Yayınları, Ankara, 1990.

Alemdar K., Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar, Afa Yayınları, İstanbul, 1999.

Alemdar K. (Der), Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün-Bugün-Yarın, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara, 2009.

Altan M., Süperler ve Türkiye, Türkiye’de Amerikan ve Sovyet Yatırımları, Afa Yayınları, İstanbul, 1986.

Ana Britannica Ansiklopedisi

Armaoğlu F., Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.

Armaoğlu F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1, Alkım Yayınevi, İstanbul, 13. baskı

Chomsky N., Medya Gerçeği, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Bağcı H., Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar, Metu Press, Ankara, Ağustos 2001.

- Bağcı H., DP'nin Ortadoğu Politikası, Türk Dış Politika Analizi, Der Yayınları, İstanbul, 1994.
- Balkanlı R., Mukayeseli Basın ve Propaganda, Resimli Posta Matbaası, Ankara, Cilt 1-2, 1961.
- Banoğlu N. Ahmet, Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri, M. Sıralar Matbaası, İstanbul, 1960.
- Barlow M. D., Mills B., Reading Media Theory, Thinkers, Approaches, Contexts, Pearson Education Limited, 2009.
- Bayrak M. O., Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831-1993), Kül Yayınları, İstanbul, 1994.
- Belge M., Tarihten Güncelliğe, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- Berber E., Türk Dış Politikası Çalışmaları, Cumhuriyet Dönemi İçin Ulusal Rehber, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Bilge A. S., Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964: Güç Komşuluk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.
- Bora T., "Türkiye'de Siyasal İdeolojilerde ABD/Amerika İmgesi: Amerika: 'En' Batı ve 'Başka' Batı", Kocabaşoğlu U. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Bostanoğlu B., Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İmge Kitabevi, Ankara, Aralık 1999.
- Cem İ., Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, Can Yayınları, İstanbul, 2004.
- Cohen B. C., The Press, Public and Foreign Policy, P.U. Press, Princeton, 1963.
- Denk E. (Edt.), Medya Analizi: Türk Basınında Dış Politika, Ataum, Ankara, 2007.
- Gemalmaz M. S., Doğru O., Türkiye'de Basın Özgürlüğü Mevzuatı, Basın Konseyi Yayınları, İstanbul, 1990.
- Erdoğan İ., İletişim ve Toplum, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.
- Erdoğan İ., Alemdar K., Öteki Kuram: Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi, Erk Yayınları, Ankara, 2002.
- Fiske J., İletişim Çalışmalarına Giriş, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1996.
- Fırat M., 1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.
- Gaillard P., Gazetecilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991
- Gevgili A., "Türkiye Basını", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt: 1, 1993.
- Gönlübol M., Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

- Guerin S., Medya Dünyası, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
- Halberstam D., The Power That Be, 4. Basım, Illinois, 2000.
- Hale W., Türk Dış Politikası 1774-2000, Çev. Petek Demir, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.
- Hasgüler M., Kim ve Akis Dergilerinde Kıbrıs: 1954-1968, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ekim 2006.
- Herman S. E., Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir?, Çev. Berfu Akyoldaş, Tamara Han, Metin Çetin, İsmail Kaplan, Minevra Yayınları, İstanbul, 1998.
- İnceoğlu Y., Çeşitli Ülkelerde Medya, Der Yayınları, İstanbul, 1994.
- İnuğur M.N., Türk Basın Tarihi (1919-1989), Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1992.
- İnuğur M.N., Basın ve Yayın Tarihi, Der Yayınları, İstanbul, 1993.
- İnuğur M. N., Türk Basınında İz Bırakanlar, Der Yayınları, İstanbul, 1988.
- İrvan S., Medya, Kültür ve Siyaset, Ark Yayınları, İstanbul, 2002.
- Jeanneney J. N., Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi, Çev. Esra Atuk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Jeltyakov A. D., Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., 1979.
- Kabacalı A., Türk Basınında Demokrasi, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999.
- Kabacalı A., Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1990.
- Karpat H. K. (Der.), Turkey's Foreign Policy In Transition 1950 – 1974, E. J. Brill, Leiden, 1975.
- Kaya R., İktidar Yumağı: Medya, Sermaye, Devlet, İmge Kitabevi, Ankara, Şubat 2009.
- Keane J., Medya ve Demokrasi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Kocabaşoğlu U., “Cumhuriyet Dergiciliğine Genel Bir Bakış”, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1984.
- Koloğlu O., Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
- Kudret C., Abdülhamit Döneminde Sansür, Cilt 1-2, Çağdaş Matbaa, İstanbul, 2000.
- Küçük M., Medya, İktidar, İdeoloji, Ark Yayınları, Ankara, 1999.
- Küçük Y., “Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, Cilt: 1, 1993.
- Memo Larousse, Cilt 3.
- Nadi N., Sil Baştan, Bilgi Yayınevi, Ankara, Kasım 1975.

- Nadi N., Perde Aralığımdan, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1964.
- Oran B., Türk Dış Politikası, Cilt 1: 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Özgen M., Türkiye’de Basının Gelişimi ve Sorunları, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Sander O., Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979.
- Sertel Z., Hatırladıklarım, Gözlem Yayınları, İstanbul, Şubat 1977.
- Sezer D., Kamu Oyu ve Dış Politika, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.
- Soysal İ., Türkiye’nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Andlaşmaları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1965.
- Soysal İ., (Yayına Hazırlayan), Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Sempozyuma Sunulan Tebliğler, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- Sönmezoğlu F., Kıbrıs Sorunu Işığında Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye Politikası (1964-1980), Der Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Şahin H., “Haftalık Haber Dergileri”, Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1984.
- Şahin H., Yeni İletişim Ortamı, Demokrasi ve Basın Özgürlüğü, Basın Konseyi Yayınları, İstanbul, 1991.
- Şahin H., Gece Gelen Mektup: Türk – Amerikan İlişkilerinde Dönüm Noktası, Cep Kitapları, İstanbul, 1987.
- Toker M., Not Defterinden (1973 Seçimlerinden 12 Eylül’e), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1981.
- Toker M., Tek Partiden Çok Partiye, Milliyet Yayınları, İstanbul, Temmuz 1970.
- Toker M., Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973: Demokrasiden Darbeye 1957-1960), Bilgi Yayınevi, Ankara, Mayıs 1992.
- Toker M., Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973: DP Yokuş Aşağı 1954-1957, Bilgi Yayınevi, Ankara, Mart 1991.
- Topuz H., 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1974.
- Topuz H., II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Toprak Z., “Fikir Dergiciliğimizin Yüz Yılı”, Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1984.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi

Uslu N., Türk Amerikan İlişkileri, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, Ekim 2000.

Yalman A. E., Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt 2, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1997.

Yıldız M. ve Doğaner Y., Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007.

Yıldız N., Türk Ordusunun Medya ve Siyasete ‘Spin Etkisi’: Tanklar ve Sözcükler, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2010.

Makaleler

Açıkgöz N., “Fikrin mi Var, Dergin Var!”, Türk Yurdu Dergisi, Cilt 25, Sayı 213, Mayıs 2005.

Alemdar K., “Demokrat Parti ve Basın”, Tarih ve Toplum, Mayıs 1988, Sayı 53, s. 19.

Bolay H., “Fikir Dergileri”, Türk Yurdu Dergisi, Cilt 25, Sayı 213, Mayıs 2005.

Çakır M. F., “Amerikan Bakış Açısından Türkiye’de 1957 – 1960 Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Türk – Amerikan İlişkileri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ocak – Mart 2004.

Emiroğlu H., “Türk Dış Politikasının Oluşturulma Sürecinde Yasama – Yürütme İlişkileri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Temmuz – Eylül 1999.

Denk E., “Türk Basınında Dış Politika”, Akademik Orta Doğu, Cilt 4, Sayı 1, 2009.

Denk E., “Medya ve Uluslararası Politika”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 4, Sayı 13, 2007.

Gönenç A., “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 29, 2007.

Gönenç A., “Türk Dergiciliğinin Sorunları”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 10, 2000.

Gönenç A., “Dergicilik ve Gazetecilik Arasındaki Ayrım”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 22, 2005.

Gönenç A., “Türk Yazılı Basınında Tekelleşme Olgusu”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 13, 2002.

Gönenç A., Türkiye ve Fransa’da Dergicilik Olgusu ve Kadın Dergilerinin Karşılaştırılması, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2000.

İnal M.A., “Medya, Dil ve İktidar Sorunu”, Gazi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Yaz 99/3.

Kabacalı A., Milli Şef Döneminin Örtülü Sansürü, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı: 38, 1987.

Kabacalı A., Sansür Tarihimizde Bakanlar Kurulu Sansürü, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı: 39, Mart 1987.

Kazancı M., Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı: 57.

Kocabaşoğlu U., Sansür Tarihi, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı: 37, Ocak 1987.

Koloğlu O., II. Abdülhamit Sansürü, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı: 37, Ocak 1987.

Koçak C., Türk Basını Üzerindeki Yabancı Etkileri, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı: 37, Ocak 1987.

Sözeri C., “Türkiye’de Bağımsız Haber Dergiciliğinin Ekonomik Sorunları: Nokta Dergisi Örneği”, Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2007.

Şenyapılı Ö., “Demokrasi ve Basın”, Siyasi İlimler Türk Derneği Üçüncü Ulusal Siyasal Bilim Kongresi: Türkiye’de Demokrasinin Denetim Kurumları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 33, Mart – Haziran 1978.

Terkan B., Basın ve Siyaset İlişkisinin Gündem Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007.

Tunçay M., Tek Parti Döneminde Basın, Tarih ve Toplum, Sayı: 38, 1987.

U.S. Military Aid to Turkey, The Scope of US Aid to Turkey, *Congressional Digest*, April 1, 1975.

Yeniçeri Ö., “Dergi/Okuma ve Fikir Dergiciliği Üzerine”, Türk Yurdu Dergisi, Cilt 25, Sayı 213, Mayıs 2005.

Yıldız N., Demokrat Parti İktidarı (1950 – 1960) ve Basın, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 51, Sayı: 1 – 4, 1996.

Tezler

Arslan H., “Basının Türk Dış Politikası Üzerindeki Yönlendirici Etkisi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2007.

Bozkurt İ., Türk Kamuoyunda Amerika İmgesi (1945-1980), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2008.

Erbil S., “Kim’de Basın ve Siyasal İktidar İlişkileri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1988.

Muhsin Özcan, “Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Haftalık Haber Dergiciliğinin Gelişim Evreleri: Akis Dergisi Örneği”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996.

İnternet Kaynakları

<http://markalartarihi.blogcu.com/time-magazine-in-kurulus-hikayesi-tarihcesi/8140686>

<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-9183-26-haber-dergiciligi-akis-ile-basliyor.html>

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Asiye Gün GÜNEŞ
Doğum Tarihi ve Yeri : 08/11/1985 – MERSİN
Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Mehmet Adnan Özçelik Anadolu Lisesi/MERSİN
Lisans Diploması : Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
 Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yüksek Lisans Diploması : Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası
 İlişkiler Ana Bilim Dalı (2009-2011)
 Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası
 İlişkiler Ana Bilim Dalı (2011-2013)
Tez Konusu : Çok Partili Siyasal Hayata Geçişten 12 Eylül Askeri
 Müdahalesine Türk Dış Politikası'nın Haber Dergilerinde
 Temsili
Yabancı Dil / Diller : İngilizce

İş Denevimi

Çalıştığı Kurumlar : Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Uluslararası İlişkiler Bölümü
E-mail : agungunes@akdeniz.edu.tr